

Süreç İnşaat Turizm Yayıncılık
Ticaret Limited Şirketi Adına
Sahibi Feyziye PERİŞAN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Düzgün KAPLAN

HUKUK MÜŞAVİRLERİ
Eren KESKİN-Selim OKÇUOĞLU
Aynur TUNCEL

YAZIŞMA ADRESİ
Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.
B Blok No: 146 Kat: 7 Daire: 28 Aksaray - İSTANBUL
Tel: 513 23 56 - 513 63 25 Fax: 513 87 36

TEMSİLCİLİKLER

DIYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU
Şair Sirri Hanım Sk. Ustabaşı Apt.
No:29 Zemin Kat D:1
Tel-Fax: 221 36 63 Ofis - DIYARBAKIR

ANKARA İRTİBAT BÜROSU
Necatibey Cad. Yeşilirmak Sk. No: 6/2
Tel: 231 46 78 Fax: 229 93 54 Sıhhiye -ANKARA

VAN İRTİBAT BÜROSU
Kazım Karabekir Cad. Zafer Matbaası Üstü No: 28
Tel-Fax: 214 25 61 VAN

İZMİR İRTİBAT BÜROSU
859 Sk. Saray İşhanı B Blok No: 3-102
Tel-Fax: 489 58 07 Konak-İZMİR

MERSİN İRTİBAT BÜROSU
İstiklal Cad. 29. Sk. Bulvar İşhanı
Kat: 2 No: 44 Tel-Fax: 237 97 11 MERSİN

AĞRI İRTİBAT BÜROSU
Vali Konağı Cad. Şahin Sk. No: 20
Tel-Fax: 215 19 76 AĞRI

ADANA İRTİBAT BÜROSU
Kızılay Cad. Ulusçutürk İş Merkezi Kat: 3 No: 17
Tel: 351 82 11 ADANA

URFA İRTİBAT BÜROSU
Urfa İşhanı Kat: 2 No: 225 Tel-Fax: 313 73 07 Ş. URFA

MALATYA İRTİBAT BÜROSU
İzzetiye mh. İnönü Cad. Etibank Üstü K:4 No:8
Tlf-Fax: 322 23 035 MALATYA

AVRUPA TEMSİLCİLİĞİ
Z. LAÇIN

In der Ossenbeck 7 5600 Wuppertal / ALMANYA

ABONE KOŞULLARI
Yıllık: 180.000 TL Altı Aylık: 90.000 TL
Avrupa: 60 DM ABD: 40 \$ Avusturalya: 45 Avusturalya Doları

BANKA HESAP NO
Feyziye Perişan T. İş Bankası Aksaray İst. Şb. 1010040 No'lu hesap

İLAN TARİFESİ
Arka Kapak: 3.500.000 TL İç Kapak: 2.500.000 TL
İç Sayfalar: 1.000.000 TL Yarım Sayfa: 500.000 TL
1/4 Sayfa: 250.000 TL
Baskı: Serler Matbaası

İçindekiler

SUNU.....2-3

OLAYLAR ve GÖRÜŞLER

Batılılaşma Kemalizm

K.Burkay.....4-14

Dış siyasete asimilasyonê da
gava pêşin kuştına zimanê

Haluk Öztürk15-24

Kürdistan Sosyalist Partisi (PSK)
4.Kongre Sonuç Bildirisi:

"Çözüm Eşitlikte ve Barıştadır".....25-33

ARAŞTIRMA-İNCELEME-BELGE

İran Kürdistanı'nda Mahabad Cumhuriyeti deneyimi
(*) (1946-1947)

Dr.Gulmurad Muradi34-45

Çok Kültürlü Toplum

Mehmet Uzun.....46-52

Yeni bir dil ve tarih

Lord Kinross.....53-59

HER MIRINEK JİYANEK E,

HER DILOPEK XWIN XELATEK E.....60-61

1995, "Mem û Zin ve Ehmedê Xani Yılı"
kutlu olsun!

300 Saliya Mem û Zin a Ehmedê Xani

Piroz be!.....62- 63

DENG'ten SUNU

Karşılaştığımız bir çok engellere rağmen, 31.sayımızla tekrar sizlerle buluşmanın kıvancını yaşıyoruz.

Merhaba!

Bildiğiniz gibi, Türkiye gündemi sorular ve sorunlarla doludur. İki aylık süre içinde meydana gelen gelişmelerin tümünü sizlere aktarmaya kalkarsak, onlarca sayfa tutar; ayrıca sizleri de yormuş oluruz.

Fakat 30. sayımızın çıkışından bu yana, önemli bazı gelişmeleri sizlere aktarmaya çalışalım:

Türkiye Aralık '94'te, değişmeyen anti-demokratik tutumuyla, kendisini birkez daha sanık sandalyesine oturturdu. TC Devleti, Kürt halkının meşru iradesini haksız bir şekilde "mahkum" etti. Halkın iradesiyle seçilen **DEP** milletvekillerine toplam 90 yıl ceza verdi ve zindana attı.

Türkiye, son iki ayda Gümrük Birliği'ne girmek için olağanüstü çabalar harcadı.

Fakat, ülkemizde sürdürülen kirli savaştan dolayı Gümrük Birliği kapısından geri çevrildi. Avrupa'da İnsan Hakları, Demokrasi ve Kürt sorunu duvarına çarpan Türkiye, şu anda beklemede.

Yine bu süreçte, planlı-programlı infazlar zinciri devam etti. **HEP** Ankara eski İl Başkanı Av. **Faik Candan** 14 Aralık'ta ölü olarak bulundu. Onlarca Kürt yurtseveri, faili belli güçler tarafından öldürüldü.

Ayrıca; Uluslararası Af Örgütü yıllık raporunda, Türkiye'de bir yıl içinde 500 kişinin faili meçhul cinayetler ve işkencelerde yaşamını yitirenlerin listesi yayımlandı.

Kürt milletvekili **Abdülmelik Fırat**'ın TBMM Lojmanları'ndaki evi kurşunlandı.

Bu konuda herhangi bir araştırma olmadı, olay örtbas edildi.

Ürpertici **Sivas katliamı** ile ilgili dava sonuçlandı. Aziz Nesin'in "Tahrir konuşması"nı gerekçe gösteren "Yargıçlar", 37 aydının katillerini hafif cezalarla mükafatlandırdılar. Böylece devlet, katliama onay vermiş oldu ve tutukluların çoğunu serbest bıraktı.

Mayıs '94'ten itibaren Güney Kürdistan'ın iki büyük gücü **KDP** ve **YNK** arasında başgösteren çatışmalar, uzun bir süreden sonra tekrar başladı. 18 Aralık '94'ten bu yana yüzlerce insan ölüirken, iki büyük parti arasında bölgelerin bölüşümü bile gündeme geldi.

Memurlardan hükümete genel grev uyarısı geldi. Kirli savaşın bütçeye getirdiği yükü sırtında taşıyan memurlar, bir günlük iş bırakarak uyarı sinyalini verdiler. Fakat, hükümet gelen seslere kulaklarını tıkadı.

1995 yılına girilmesiyle birlikte, Türkiye'de temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarında bir yükselme olurken, halkın alım gücü büyük ölçüde düştü. Kamu sektörlerinde çalışanların ücretleri donduruldu. Yatırımlar durma noktasına geldi.

Aynı ay içerisinde hükümet tarafından yapılan açıklamada; 1995 bütçesinde hayati önem taşıyan tüm ihtiyaçlara 128.5 trilyon ayrılırken, Savunma Bakanlığı'nın sadece kırtasiye giderleri için 146 trilyon lira pay ayrıldı. Bu da, kirli savaşın ülkeye getirdiği zararların ölçüsünü açık bir şekilde göstermiş oluyor.

Ocak ayından itibaren bürolarımıza yönelik baskılar yoğunlaştı. **Diyarbakır, Van, Adana ve Ankara** bürolarımız, Terörle Mücadele Ekipleri tarafından basıldı. Yöneticiler gözaltına alındılar ve işkence gördüler. **Merkez** büromuzda ise Mali Şube'ye bağlı polisler tarafından arama yapıldı. Bir çok evrak ve belgelerimize elkonuldu, hesaplarımız incelemeye alındı. Toplatmalarla bu işi çözemeyeceğini anlayan devlet, ekonomik olarak çökertmenin yollarını arıyor.

Demokrasiden yoksun bir ülkede yaşayan değerli yazar Yaşar Kemal hakkında; "**Der Spiegel Dergisi**"nde Kürt sorunu ile ilgili yazdığı makaleden dolayı dava açıldı ve yazar yargılandı.

Son aylarda darbe söylentileri ile gündem saptırılmaya çalışıldı ve toplum darbeyle tehdit edildi. Milli Savunma Bakanı Gölhan, "bütün askerler Tansu hanımcıdır" diye bir açıklama yapması, düşünülen tehlikeyi daha da su yüzüne çıkardı.

Kürt sorunu, **ABD Kongresi**'nde bir çok yanıyla tartışıldı. Bu konuda İnsan Hakları ve Kürt sorunu konusunda Türkiye'ye sert eleştiriler yapıldı.

MGK'nın **5 Ocak** toplantısından sonra yurtsever, demokrat ve sol basına yönelik şiddet daha da yoğunlaştı. MGK'nın aldığı karar doğrultusunda, hızlı bir şekilde, yayınevleri ve onlara bağlı bürolar basıldı. Yayınların dağıtımı engellendi, matbaalarda el konuldu. Dağıtım şirketleri tehdit edildiler. Şimdiye dek yapılan uygulamalardan tatmin olmayan devlet, Basın Kanunu'nun 5680 sayılı maddesinin, Ek 2/2 hükümlerini gerekçe göstererek özgür basına yönelik bir savaş başlattı. Bundan böyle davalar daha da hızlandırılacak, cezalar on katına çıkarılacak ve kısa bir sürede yayınevleri kapatılacaktır.

T.C Devleti'nin Kürdistan'da kurumlaştırdığı Olağanüstü Hal, 4 ay daha uzatıldı.

31. sayımızda yeralan yazıları çok beğeneceğinizi umuyoruz. Yazılar oldukça önemli yazılardır. Bu sayımızın **Olaylar ve Görüşler** bölümünün birinci yazısı Sayın **Kemal Burkay**'ın "**Batılilasma ve Kemalizm**" başlıklı yazısını yayınlıyoruz.

İkinci kısmında, yazarımız **Haluk Öztürk**'ün, "**Dı Siyaseta Asimilasyonê da gava pêşin kuştina zıman e**" başlıklı yazısını yayınlıyoruz.

Olaylar ve Görüşler bölümünün üçüncü kısmında, "**Kürdistan Sosyalist Partisi 4. Kongre Sonuç Bildirisi- Çözüm Eşitlikte ve Barıştadır**" başlıklı **Partiya Sosyalist a Kurdistan'ın(PSK) 4. Kongresi**'nin sonuçlarını kamuoyunu çok yönlü bilgilendirme görevinin yerine getirmek için yayınlıyoruz

Araştırma-İnceleme-Belge bölümünün birinci yazısı, **Dr. Gulmurad Muradi**'nin "**İran Kürdistanı'nda Mahabad Cumhuriyeti Deneyimi(*) (1946-1947)**" başlıklı inceleme yazısını ilgiyle okuyacağını umuyoruz.

İkinci bölümünde, yazarımız **Mehmet Uzun**'un "**Çok kültürlü toplum**" başlıklı yazısını beğeneceğinizi umarak yayınlıyoruz.

Üçüncü bölümünde, **Lord Kinross**'un "**Yeni bir dil ve tarih**" başlıklı araştırma yazısını bulacaksınız.

Gelecek sayımızda buluşmak üzere....

DENG

Batılılaşma ve Kemalizm

Kemal BURKAY

Türkiye Avrupa ile Asya arasında, ilginç bir coğrafyadadır. Yaygın bir deyişle, iki kıta arasında bir köprüdür. Bu durum Türkiye'nin politik ve sosyal yaşamına, kültürüne yansıyor.

Türkiye görünüşte hep batılılaşmak istiyor. İlk batılılaşma çabaları Osmanlılar döneminde, daha 19. yüzyılın ilk yarısında, İkinci Mahmut döneminde başladı. Daha sonraki Jön Türk hareketi ile İttihat ve Terakî'nin yüzü de batıya dönüktü. Bu akım Osmanlı döneminde 1. ve 2. Meşrutiyet'i doğurdu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mustafa Kemal'in önderliğinde yapılan reformlar batıcı akımın doruğu oldu ve "Kemalizm" diye adlandırıldı.

Söz konusu "Batılılaşma", bazan da "Avrupalılaşma" denen bu olay gerçekte ne anlama geliyor?

Batı bir yönüyle gelişkinliktir. Gelişkinlik denince de

akla, en başta bilim ve teknik geliyor. Ama Batı, aynı zamanda bir kültür ve yaşam biçimidir. Demokrasi bu kültürün ve yaşam biçiminin temel bir özelliğidir. Demokraside geniş bir düşünce özgürlüğü ve çok seslilik vardır. Tabular ise yoktur. Toplum sorunlarını tartışarak ve demokratik yollarla çözer. Polis copu, asker süngüsüyle değil.

Hristiyanlık bu kültürün bir parçasıdır, harcına katılmıştır. Hristiyan dini, geçmişte tutuculuğun kalesi ve engizisyon gibi bir terör çarkının yaratıcısı olsa da, artık o dönemleri aşmıştır. Bazı yönleriyle -örneğin kadın giyimi ve kadın-erkek ilişkilerindeki görece toleransı, resim ve heykel sanatına karşı olumlu ve destekleyici tutumu, içki yasağı koymaması ve benzer başka özellikleri nedeniyle- daha az yasakçı bir dindir.

Ama Batı, asıl olarak reform ve rönesansla, aydın-

lanma dönemiyle, bilimlerdeki hızlı gelişimle ve böylece, tutucu kiliseye karşı güçlü kampanyalarla şekillendi; dünyamızda daha ileri bir uygarlığın temsilcisi olarak öne geçti.

Günümüze gelinceye kadar bu değişim yüzyıllar aldı. Batı toplumu, ileri ve gerinin inişli-çıkışlı sürecinde, nice kavgalardan geçerek biçimlendi. O, Fransız devrimini ve Napolyon savaşlarını, ardından tutucu Restorasyon dönemini, Paris Komünü'nü, Ekim Devrimi'ni, faşizmi, dünyayı kana-ateşe boğan iki dünya savaşını, sosyalizmin yükselişini ve çöküşünü yaşadı. Bugün de hala tümüyle durulmuş değil. Örneğin reel sosyalizmin çöküşüyle Avrupa'da ve dünyada taşların yerinden oynayışı yenidir. Değişim süreci durmadı, durmayacak. Yarın, sosyalizmin demokratik gelenekleri üzerinde yığınsal ve yeni bir yükselişi beklenmelidir.

Batılılaşma Şekilde Kaldı

Bugünün Batısı içinde önemli çelişkiler taşıyor. Bir yanda sermayenin egemenliği, onun hizmetindeki militarizm, onun, kendi çıkarlarına uygun olarak dünyaya dayattığı düzen, bu çıkarların emrine koşulmuş, şiddetle, bencilliğe dayalı, beyin yıkayan yoz bir kültür; diğer yanda, emekçilerin ve toplumun tüm öteki ilerici, aydın güçlerinin mücadelesiyle kazanılmış bir ileri kültür, sosyal haklar, demokratik kurumlar, çok seslilik, barışseverlik ve sosyalizmde somutlanan eşitlik düşüncesi... İnsanlık için örnek göstereceğimiz kazanımlar ve güzel değerler işte bu ikincilerdir.

Yıllardır batılılaşmak isteyen Türkiye bunların hangisini alabildi veya alacak?

Gerçek şu ki, yıllardır sözde batılılaşan Türkiye, ancak pek yüzeyde kalan, çoğu biçime ilişkin değişiklikler yaptı.

Örneğin "yazı devrimi". Arap harflerini atıp Latin harflerini almak bir devrim, ya da reform mu? Yazı bir araçtır ve önemli olan, yazının kendisinden çok, anlattığı şeylerdir, bir başka deyişle, içeriğidir. İşte Japonlar, Çinliler ve başkaları.. Kendi alfabelerini kullanmaları, çağın bilim ve kültüründen yararlanmalarına bir engel değil. Ruslar ve Yunanlılar da kendi alfabelerini kullanı-

yorlar; ama bu onların Avrupa'nın bir parçası olmalarını engellemiyor.

Elbet, belli tarihsel koşullarda bir toplum için alfabe değiştirmek gerekli hale gelebilir, bunun yararları olabilir. Örneğin, Latin alfabesini benimsemenin batı uygarlığı ile kaynaşmaya yardımcı olduğunu düşünebiliriz. Ama bu durumda da, Arap alfabesini tümünden öğrenimden kaldırmak, yasaklamak, yeni kuşakların geçmiş kültürleriyle bağlarını koparacak türden garip ve yanlış bir uygulamadır. Bunun ilericilikle ne ilgisi var? Unutmayalım ki, bir zamanlar Mezopotamya, Mısır ve Çin ileriye. Sonra Latinler öne geçti. Bir dönem güç ve

fabeyi kutsal saymaları ne kadar saçmaysa, Arap yazısını gericiliğin bir sembolü gibi görmek de o kadar yanlıştır.

Kılık Kıyafet Değişimi Bir Devrim midir?

Ya şu kılık kıyafet devrimi, şapka ya da pantolon.. Bunun devrimle ne ilgisi var? Devrimcilik veya ilerici-lik adına bir toplumdan ulusal, geleneksel giysilerini çıkarıp atmasını istemek, bunun için kanun çıkarmak ve buna uymayanları gericilikle, karşı devrimcilikle suçlamak, cezalandırmak nasıl bir mantıktır?

Elbet, belli tarihsel koşullarda bir toplum için alfabe değiştirmek gerekli hale gelebilir, bunun yararları olabilir. Örneğin, Latin alfabesini benimsemenin batı uygarlığı ile kaynaşmaya yardımcı olduğunu düşünebiliriz. Ama bu durumda da, Arap alfabesini tümünden öğrenimden kaldırmak, yasaklamak, yeni kuşakların geçmiş kültürleriyle bağlarını koparacak türden garip ve yanlış bir uygulamadır.

uygarlık, Yunan-Latin'le İran arasında bir dengeye kavuştu. Sonra Arap kavimlerinin öncülüğünde İslam öne geçti. Daha sonra ise, İslami toplumlar yerinde sayarken, tarihsel koşullar devrim ve yenilenme dalgasını Avrupa'ya taşıdı.

Kimi dinci çevrelerin, Kuran'ın başlangıçta Arap dili ve yazısıyla kaleme alındığına bakarak, bu dili ve al-

İnsanlar doğal süreçler içinde, koşullar gereği ve çeşitli etkilenmelerle, kılık kıyafetlerinde değişiklik yaparlar. Batı türü giyim şimdi birçok İslam ülkesinde var ve bazılarında Türkiye kadar yaygın. Ama bu ülkeler herhangi bir "kılık kıyafet devrimi" yapmadılar..

Asya'nın en doğusunda-ki Japonya buna bir başka

örnek. Japon toplumu daha düne kadar farklı dini inancı, giyimi ve bir bütün olarak kültürüyle Avrupa'dan ne kadar uzaktı. Ama bugün Avrupa biçimi giyim topluma egemen. Japonlar bunu bir devrimle, yasaklarla, cezalarla yapmadılar; herşey doğal gelişim süreci içinde gerçekleşti. Bunun yanı sıra, Japon toplumu, eski tür giyim ve geleneklerini de ayıp saymıyor; aksine bu tür ulusal renkleri, biçimleri, çağdaş yaşamla çelişmeyen değerleri koruyor. Bu her toplum için böyle olmalıdır. Bu farklılıklar hem sözkonusu her bir toplum için, hem de dünyamız için bir zenginliktir.

Kılık kıyafetin aydın ve çağdaş olma ile bir ilişkisi de yok. Aydınlığı, çağdaşlığı belirleyen bu değil. İşte Bengladeşli yazar Teslime Nesrin, Avrupa'da bile kendi ulusal giysileri içinde; ama ileri, aydın bir kafa taşıyor ve tam bir reformcu. Diğer yandan, Türkiye'de Paris modasına göre giyinmeyi marifet sayan bir dizi hatun; ama çoğunun kafasının içi boş; ne demokrasi kültürü var orda, ne bilim, ne sanat.

Kafanın üstündekine değil, içindekine bakmalı. Fötr şapkayı bir diplomat da giyebilir, bir kovboy da; bir yobaz da giyebilir, bir aydın da. Aynı şey, kuşku yok, fes ve sarık için de sözkonusudur.

Giyim aynı zamanda kültürün bir parçasıdır ve zaman içinde ihtiyaçlar, koşullar onu biçimlendirmiştir.

Bir bütün olarak gelenekler, dinsel ve ahlaki değerler gibi, giyim de, tepeden gelen emirler ve komutlarla kolayca değişmiyor. Nitekim, ülkemizde erkek giyimi tüm baskılara rağmen bütünüyle değişmediği gibi, kadını çarşıftan kurtarmak için gösterilen çabalar da beklenen sonucu vermedi. Kanımca, Cumhuriyet döneminde kılık kıyafetle ilgili bu uygulama, gerekli bir reform değil, kitleler üzerinde gereksiz bir baskı oldu. Kendim çok kez tanık oldum: Kürt köylüleri, soğuk kış günleri başlarına geçirdikleri geleneksel ve eldokuması yünlü külahı, kente veya kasabaya yaklaşıncaya çıkarır, yerine şapka geçirirlerdi. Bunu yapmasalar karakolluk olurlardı..

Türkiye'de Kadın Ne Derece Özgür?

Türkiye, kadınlara birçok ileri ülkeden önce oy hakkı tanımakla övünüyor. Bu güzel. Ama kadın oyunu, eşinin veya başkalarının etkisinde kalmadan ne derece özgürce kullanıyor?

Çoğu okuma yazma bile bilmeyen veya iyi bir eğitim görmemiş, politikaya ilgisiz kadınlar, özellikle de köy kadınları, oylarını eşlerinin veya aile büyüklerinin istedikleri biçimde kullanırlar. Hatta bu konuda yalnız kadınlar değil, erkekler de yeterince özgür değildir. Anadolu'nun, özellikle de Kürdis-

tan'ın pekçok köyünde, kasabasında insanlar, ya geleneklerin etkisi, ya da başka türden baskılar nedeniyle köy ağasının, şeyhin, aşiret reisinin veya bir başka etkili ve güçlü kişinin gösterdiği yönde ve blok halinde oylarını kullanırlar.

Türkiye, kadınlara birçok ileri ülkeden önce oy hakkı tanımakla övünüyor. Bu güzel. Ama kadın oyunu, eşinin veya başkalarının etkisinde kalmadan ne derece özgürce kullanıyor?

Demek ki kağıt üzerinde oy hakkına sahip olmak, onu özgürce kullanmaya, bu anlamda bile başkalarıyla eşit bir yurttaş olmaya yetmiyor. Bu ülkede çoğu insan gerçekte oy hakkına sahip değil; bazıları ise onlarca, yüzlerce, binlerce oya sahiptir.

Kadının özgür olması, herşeyden önce ekonomik bakımdan özgür olmasına, iyi bir eğitim görmesine, bir iş ve meslek sahibi olmasına bağlıdır. Bu ise toplumun ekonomik ve sosyal yaşamında köklü değişimleri, daha açık bir deyişle, ekonomik gelişkinliği ve demokrasiyi gerektirir. Bu ikisi birbirine sıkı biçimde bağlıdır. Ekonomik ve sosyal yaşamda köklü değişimler, ister is-

temez, kadın erkek ilişkilerine, özgürlüklere, yaşam tarzına, kültüre güçlü biçimde yansır. Kadının oy hakkı da ancak böyle bir durumda anlam kazanır. Bu açıdan bakınca, Türkiye'de oyunu özgürce kullanan kadın, bütün içinde küçük bir azınlıktır.

Kısacası, Türkiye'de kadın hakları konusunda yapılan "reform" da yüzeysel kaldı ve kadının durumunda köklü bir değişim yapamadı.

Emekçileri ve Kürt Halkını Ezen Bir "Devrim" ..

Türkiye bunları yaptı, ama batılı oldu mu, çağdaş oldu mu? Asla. Bunlar Türkiye toplumunda yalnızca bir makyaj olabildiler.

Ya demokratik kurumlar, çok seslilik, buna eşlik eden bir kültür, bir hoşgörü ortamı? Hayır, böyle şeyler olmadı. Çünkü bu ülkeyi dünden bugüne yönetenler toplumu buna değer görmediler. Onlar toplumun sesinden korktular.

Partileri bile uzun zaman "tek parti" oldu! Sözde çok partili yaşama geçildikten sonra da, varolan partiler gerçekte yalnızca onlarındı, egemen zümrenindi.

İşçi sınıfına, emekçilere ve emekten yana aydınlara parti kurma hakkı tanımadılar. Buna yeltenenlerin yeri

zindan oldu, sürgün oldu. Sosyalizm düşüncesi bir veba mikrobuna kadar tepki gördü. Egemenlerin işine gelmeyen, düzeni eleştiren her düşünce "komünizm propagandası" diye suçlanarak yasaklandı. Bu ülkenin en seçkin yazarları, sanatçıları cezaevi okullarından geçtiler. Rejim kendini Mussolini'nin faşist ceza maddeleri ile savundu; hatta onları bile yetersiz bulup ağırlaştırdı.

dı, dili kültürü yasaklandı. Kitapları yakıldı, tarihi eserleri yıkıldı, aydınları ya öldürüldü, ya zindana kondu, ya sürüldü. Buna karşı direndiği zaman da gericilikle, devrim düşmanlığıyla, "bö-lücülük"le suçlanıp kırımdan geçirildi. Şimdi hala yapılmakta olduğu gibi...

Bugün hala, devrimcilik ve ilerici adına Kemalizmin gözükapalı savunuculuğunu yapan kimileri, o dönemde demokratik haklar

Buna yeltenenlerin yeri zindan oldu, sürgün oldu. Sosyalizm düşüncesi bir veba mikrobuna kadar tepki gördü. Egemenlerin işine gelmeyen, düzeni eleştiren her düşünce "komünizm propagandası" diye suçlanarak yasaklandı. Bu ülkenin en seçkin yazarları, sanatçıları cezaevi okullarından geçtiler. Rejim kendini Mussolini'nin faşist ceza maddeleri ile savundu; hatta onları bile yetersiz bulup ağırlaştırdı.

Böylece, halkın büyük çoğunluğu politikanın dışına itildi. Demokrasi diye ona, yalnızca efendilere oy verme hakkı tanındı.. Böylece, bu ülkede çok partili yaşam, parlamento, güçler ayrılığı sistemi, diğer bir deyişle demokrasi sadece lafta var oldu, göstermelik oldu. Komünist Partisi, işçi partileri sürekli yasaklandı ve yertine itildiler. Bugün de uygulama hala budur. TBKP ve Sosyalist Parti, sözde 141-142'nin kaldırıldığı 90'lı yıllarda yasaklandılar.

Ya Kürt halkına yapılanlar? Koca bir ulus yok sayıl-

tanınsaydı, yukarda sözü edilen "devrimci" adımların atılamayacağını, Cumhuriyet'in bile tehlikeye düşeceğini ileri sürüyorlar. Sözkonusu adımların ne derece devrimci ve ilerici olup olmadığı bir yana, ama bu görüşler, halka olan güvensizliği, tepeden bakışı dile getiriyor; emekçilere, başka halklara karşı despot ve şoven bir tutumu ise hoşgöstermeye çalışıyor. Açık ki, işçi sendikalarını ve sol partileri kapatarak, marksist aydınları ya zindana tıkarak ya da sürgüne yollayarak devrime veya reformlara hizmet edilemez. Ya Kürt halkına yapı-

lanlar? Kürtler hak ve özgürlüklerine sahip olsalardı Cumhuriyet yönetimine ve reformlara karşı daha mı kötü duygular taşırlardı?. Açık ki, yabancı işgaline karşı Türklerle omuz omuza dövüşen Kürtler, bu haklardan yoksun tutuldukları, baskı gördükleri için Cumhuriyet'ten hızla sovudular ve Kürt ayaklanmaları birbirini izledi. Bu ise yeni rejimi zayıflattı, istikrarsız kıldı; bugün de hala yaptığı gibi. Ama bunun sorumlusu elbette Kürtler değildi ve bugün de değildir.

Din Bezirganlığı ve Geri Tepen Sular

Başlangıçta, medrese eğitimi yerine, müsbet ve çağdaş bilimlere dayanan bir eğitim sisteminin getirilmesi, elbet olumluydu. Ama rejim, bunda da kendi sınırlarını koymuştu. Örneğin sosyalist düşüncenin yasak olduğu bir toplumda felsefe, sosyoloji, ekonomi bilimleri serbestçe öğretilir mi? Kürt tarihinin yasaklandığı, Türk soyuna dayalı ve büyük ölçüde uydurmaca bir dil ve tarih öğretisinin egemen kılındığı bir toplumda tarih gerçeğe uygun biçimde öğretilir mi? Açık ki böyle bir toplumda tabular nedeniyle, baskı ve korkunun egemenliği nedeniyle, sosyal bilimler ve tarih bir karikatüre döner ve onların yerini ırkçılık, şovenizm ve

düpedüz yalan alır. Nitekim öyle oldu.

Ama rejim, bilimi ve kültürü boğan bu uygulamaların yanı sıra, çağdaş bilim ve kültüre açık kimi sınırlı çabalarını da giderek terk etti. Sözde çok partili yaşama geçilen 1946'dan sonra, burjuva partileri, oy avcılığı için din bezirganlığına başladılar. İmam hatip okulları,

***Sözde çok partili
yaşama geçilen
1946'dan sonra,
burjuva partileri, oy
avcılığı için din
bezirganlığına
başladılar. İmam
hatip okulları,
Kuran kursları
böyle ortamda
türedi.***

Kuran kursları böyle ortamda türedi. Daha sonra ise, gelişen işçi hareketine, sosyalist akıma karşı dini bir silah olarak kullanmaya çalıştılar ve saldırgan nitelikteki ırkçı ve dini örgütleri bizzat kurup yönlendirdiler. Bu örgütler, aynı zamanda Kürt ulusal hareketine karşı bir silah olarak kullanıldı. Rejim kitleleri sosyal sorunlardan, hak isteminden uzaklaştırmak ve oyalamak için, onları din dünyasına sürüklemeyi usta bir taktik sandı. Oy avcılığı nedeniyle yapılan din bezirganlığı, eğitim sisteminin yara almasına yol açtı. Bu arada Kuran kursları, imam hatip okulları, ilahiyat

fakülteleri mantar gibi fışkırdı. Elbet, inanç özgürlüğü, dinin gereklerine uygun din adamı yetiştirmeyi de kapsar. Bu amaçla, büyük ya da küçük, her dinsel grubun, masrafını kendisi karşılayarak kendi okulunu oluşturması doğaldır. Ama Türkiye'de yapılan bu değildi. Devlet, belli bir dini inancı esas alan Diyanet İşleri Teşkilatı'nı oluşturdu; çok sayıda imam hatip okulu açtı ve tüm bunların masrafını da üstlendi. Bu yetmezmiş gibi, ilk ve orta dereceli okullara zorunlu din dersi koydu. Bu ise hem toplumun dini inançlarını devletin güdümüne almak, hem de bilimin yerine dini koymak, önemli ölçüde çağdaş eğitimden medrese eğitimine dönmek oldu.

Şeriatçı akım böyle organize oldu ve güçlendi. Rejim işçi ve emekçilerin, Kürt halkının, çağdaş ve ilerici kültür ve düşüncelerin önüne duvarlar çektikçe, demokratik kanalları tıkadıkça, açlığın, yoksulluğun, ezikliğın, zulüm ve baskının yolaştığı toplumsal tepkiler başka kanallara yöneldi. Türkiye toplumunda şimdi, gecekondu'lara yığılmış milyonların, köy yoksullarının, yıkıma uğrayan esnafın, dinde ve politik akım olarak RP'de çıkış yolu araması şaşırtıcı değildir. Kitleler düzenden umutlarını kesmişlerdir. Burjuvazinin, çağdaşlık adına sergilediği yoz, ahılsız ve dizginsiz yaşam biçimine karşı tepkiyle doludurlar.

Özetle, setlerin önünde biriken su şimdi geriye tepmiştir.

Rejimin sahipleri bu kadarını beklemiyorlardı. Onların istediği bu değildir. Şimdi gelişen İslami akımı kendi iktidarları ve yaşam tarzları için ciddi bir tehdit olarak görüyorlar. Bunda haklılar. Bay ve bayanlarımızda şafak atmıştır..

Ama İslami akımın iktidar olmasını önlemek için de yine yasaklardan medet umuyor, yeni duvarlar örme-yi düşünüyorlar. Bayan Çiller, açık açık, "gerekirse RP'yi de DEP gibi parlamento gündemine getirir, kapatırız" diyor. Bayanımız, "cahil cesur olur" atasözünü doğrularcasına, gücüne çok güvenmektedir.

Sermayenin ve onun emrindeki medyanın allayıp pullayarak vitrine koyduğu bu bayan, politikada deney-siz, ülke ve dünya sorunlarını kavrayacak bir kültür birikiminden yoksun, ama aşırı derecede hırslıdır. Böyle birisinin kaptan mevkiinde bulunması ise çok tehlikelidir. Hırsı ona olmadık şeyleri yaptırır. Perde gerisindeki asıl güçlüler onunla istedikleri gibi oynayabilirler ve oynamaktalar.

Bir dönemin Portekiz diktatörü Salazar'ın da bir ekonomi profesörü olduğunu unutmayalım. Portekiz'de faşizm onun eliyle kuruldu. Bu bayanın elinde ise zaten milyonluk ordusu, polis gücü, özel timi, kontrgerillası, MIT'i, DGM'si ve gös-

termelik parlamentonun çoğunluğu ile böyle bir çark var. Hangi örgüte kafan bozulursa yasaklar, zindana atar, işini bitirirsin!

Ne var ki yasakların, duvarların, polis copunun hükümü bir yere kadardır. Sol hareket yasak ve baskıyla sonunda gizliliğe ve teröre itildi. Yıllardır, bu örgütlere yönelik kitlesel tutuklamalar, yargılamalar, idamlar, acımasız sürek avları, yargısız infazlar, bu terörün sonunu getirmeye yetmiyor. Bu yasak ve terör politikası Kürt ulusal hareketini de gizliliğe ve sonunda silahlı direnişe itti. Kürdistan boydan boya bir yangın yerine dönüştü. Bu yangının alevleri şimdi batıya da sıçramış bulunuyor. Sorunu yasaklarla ve şiddetle çözmeye çalışan rejim giderek daha çok batağa saplanıyor. Bu politikada ısrar, zamanla yeni belalar yaratıyor. Sola ve Kürt hareketine karşı kullanmak için kendi elleriyle besleyip büyüttükleri İslami hareket, şimdi onlar bakımından, işte böylesine yeni ve çok daha ciddi bir bela olarak sahneye çıkmıştır..

Ya onun iktidarına katlanacaklar -ki Hoca'nın "adil düzeni"nin nelere yolaçacağını şimdi den kestirmek güçtür; bu belki de, Türkiye için "batı rüyası"nın sonu olur- ya da üstüne gidip yasaklıyacaklar; bu ise ülkeyi Mısır'a, Cezayir'e çevirmek olur. Diğer bir deyişle bu, bir "kırk katır mı, kırk satır mı?" ikilemidir. Evet, yıllardır Tür-

kiye'yi, yasaklarla, duvarlarla yönetmeye çalışanlar, onu işte böylesine, içinden çıkılması güç bir çapraza düşürmüş bulunuyorlar. Politikalarıyla ne kadar övünseler yeridir!

Şimdi, sevgili "laikler"imiz de, kapıyı çalan İran benzeri ortaçağ dalgasını önlemek, "Atatürk'ün ilke ve devrimlerini" korumak için çığlıklar atıyorlar. Özgürlüklerimiz ve demokrasi tehli-kededir, diyorlar.

Türkiye Laik Bir Ülke mi?

Günümüzde şeriata dayalı bir yönetim, kuşku yok, toplumu geriye, Ortaçağa götürme çabası ve toplum için tam bir felaket olur. RP veya benzeri bir politik akımın ülkede iktidar olması, şeriat düzeninin geri getirilmesine yetmese bile, sanat ve kültür, kadın hakları gibi kimi konularda, hatta inanç alanında -ortodoks İslami kesim gibi düşünmeyenler bakımından- yeni türden baskılara yol açacaktır. Diğer yandan, Türkiye'de bugün laik bir düzen var mı?

Laik toplum dini kurallara göre yönetilemez; din işleri devlet işlerinden ayrılmış olmalıdır. Laiklik aynı zamanda inanç özgürlüğünü de kapsar. Bu ise, kimseye inancından dolayı baskı yapılmaması, imtiyaz tanınmamasıdır. Diğer bir deyişle, insanlar, dini inançları bakımından da yasalar karşısında eşit olmalıdırlar.

Oysa, Mustafa Kemal dönemi de dahil olmak üzere, Türkiye böylesine gerçek bir laikliği yaşamadı. Örneğin, sözde modernleşme adına tekke ve zaviyelerin kapatılması ne anlama gelir? Bu dinsel inanç alanına yönelik bir yasak değil midir?

Diğer yandan, tekke ve zaviyelerin kapatılması, bu kurumları ortadan kaldırmaya yetmemiş; bunlar alttan alta direnmiş, yaşamış, toplumu ve politikayı etkilemiş-

bini esas alan din politikasının egemen kılınması ise, yurttaşlar arasında inanç özgürlüğü alanında daha baştan varolan eşitsizliği daha da büyüttü.

Kısacası, bu haliyle de Türkiye'nin laik bir ülke olduğunu söylemek mümkün değil. Türkiye'nin bu alanda da demokratikleşmesi için yapılması gereken bir hayli şey var. En başta, devletin, belli bir mezhebe dayalı Diyanet İşleri Teşkilatı kaldırılmalı, imam hatip okulları ve

dan beri solcu geçinen Kemalistler, Kürt sorunu konusunda çağdaş bir kafaya sahipler mi? Hak ve özgürlükleri Kürtlere de tanımaya açıklar mı? Demokrasinin çerçevesinin Kürtleri de kapsamasına evet diyorlar mı? Ne gezer!..

Kemalistler, aksine, Cumhuriyet dönemi boyunca Kürt halkına karşı izlenen baskı politikasının, terörün, zoraki asimilasyon uygulamasının baş sorumluluğunu taşıyorlar. Bu politikanın temelini onlar attılar, uzun yıllar kendileri bizzat yürüttüler; daha sonra ise, iktidarda olmasalar bile hep desteklediler. Çünkü Kürtlere yönelik bu ulusal baskı politikası, onların, Kemalist olmayan öteki düzen yanlılarıyla ortak politikası oldu. Bu konuda yalnız Demirel, Çiller ve Yılmaz'la değil, Erbakan'la kendileri arasında da fazla bir fark yoktur. Şah'la Humeyni arasında bir fark olmaması gibi..

Kuşkusuz, "Kemalist" denen kesim de bir bütünlüğe sahip değil. İçinde çeşitli tonlar, renkler var. Hele, "Atatürkçülük" ve "Kemalizm" oldukça farklı! Türkiye'de, dinci kesim dışında herkes, sıkışınca Atatürkçü kesiliyor. Örneğin, geçmişten bu yana, darbeyle iktidarı alan veya alamayan tüm cuntacılar, NATO ve CEN-TO'ya bağlılık gibi, Atatürk ilkelerine bağlılıktan söz etmeyi de ihmal etmediler. Cunta'nın devirdikleri de öyle.. Hatta, şimdilerde Er-

Kemalistler, Kürt halkına karşı izlenen baskı politikasının, terörün, zoraki asimilasyon uygulamasının baş sorumluluğunu taşıyorlar. Bu politikanın temelini onlar attılar, uzun yıllar kendileri bizzat yürüttüler; daha sonra ise, iktidarda olmasalar bile hep desteklediler.

lerdir. Günümüz Türkiye-si'nde bu tür tarikatların gücü ve etkisi son derece açıktır. Demek ki bu tür yenilenmeler de tepeden emirlerle değil, ancak toplumsal gelişimin ürünü ve sonucu olabilirler.

Tekke ve zaviyeler yasaklanırken, ülkemizde geniş bir nüfus kitlesini kapsayan Alevi inancı da bu çerçevede görülerek yasaklandı, baskı altına alındı. Alevilik devletçe de hor görüldü. Diyanet İşleri Teşkilatı oluşturulurken de Aleviler yok sayıldılar. Aynı şey Yezidi inancından olanlar için de sözkonusudur. Daha sonra okullara din dersi konması ve İslamın belli bir mezhe-

benzeri dini eğitim kurumlarının statüsü yeniden düzenlenmeli; dini işlerin yönetimi ve masrafların karşılanması dini cemaatlerin kendisine bırakılmalı. Okullardaki zorunlu din dersleri son bulmalı. Devlet inançlar karşısında tarafsız ve hoşgörülü olmalı. Başkalarına zarar vermedikçe herkes kendi inançlarının gereğini özgürce yapabilmeli; kimse de başkasının inançlarına karışmamalı.

Kürt Sorunu ve Kemalistler

Diğer yandan, asıl önemlisi, ilerici, hatta bir bölümü uzunca bir zaman-

bakan bile, Atatürkçülükte başkalarından aşağı kalmadığını ileri sürüyor. Çünkü bu ülkede, "Atatürkçülük" de din gibi karlı bir yatırım. Ona inanan ve inanmayan, işine geldiğinde, Atatürk'ün adını ve saygınlığını bir kalın gibi kullanıyor. Elbet, herkesin Atatürkçülükten muradı farklıdır. Kimi solcu geçiniyor, kimi sola düşman; kimi demokrasinin sınırlarının genişlemesinden yana, kimisi ise demokrasinin önüne duvar örüyor. Herkes de Atatürkçülüğü buna göre yorumluyor.

Kemalizm veya Atatürkçülükle ilgili olarak, herbiri bir telden çalan bunca mirasçının varlığı ve bu karma karışık durum göz önüne alınırsa konuyu tartışmanın bile kolay olmadığı açık. Ama bu haliyle de olsa, bu ülkede Kemalizm bir olgudur ve belli bir ayıklama ve sınıflama yaparak onu tartışmak gerekir.

"Kemalizm" geçmişte, yani iktidar olduğu ve "Atatürk ilke ve devrimleri" denen uygulamaları yaptığı tek parti döneminde solun, işçi hareketinin canına okudu. Şimdi ise durum farklı. Günümüzde, Kemalizmin yoğun savunuculuğunu yapan kesim, örneğin Cumhuriyet gazetesi çevresi, işçi hareketine sıcak bakıyor, sosyal demokratlıktan marksist sola uzanan sol bir renk sergiliyor. Atatürkçü geçinen, ama, bu ad altında ve ulusal çıkarlar perdesiyle tutuculuğu savunan öteki

kesimlerle, Kenan Evren'den Demirel'e, Mesut Yılmaz'a uzanan bir yelpaze ile kıyaslandığı zaman, "sol Kemalist" olarak nitelenebilecek bu çevre ilerici sayılabilir ve bu kesimin demokrasi ve değişim mücadelesinde olumlu bir rol oynayabileceği düşünülebilir. Ne var ki, bu ülkede gerçekten ilerici olmak için bu kadarı yetmiyor. İlericilik için tutarlılık da gerekiyor, çifte standartları aşmak gerekiyor. Bunun ayırıcı ise, bugün ülkenin en temel sorunu ve adeta diğer sorunların çözümü için bir anahtar olan Kürt sorununun çözümü konusunda çağdaş, demokratik bir bakış açısına sahip olup olmamaktır. Oysa, iş bu noktaya gelince sözkonusu "sol Kemalist" çevre tıkanıyor. Bu noktada bilimsel ölçüler, hak hukuk yandaşlığı son buluyor. Onlar Kürtlere hak ve özgürlük tanımayı ülkenin ve ulusun bölünmesi olarak görüyorlar. Hak ve özgürlük isteyen Kürtleri ırkçılıkla suçluyorlar. İlhan Selçuk gibi deneyimli ve birçok konuda çağdaş değerleri kararlılıkla savunan bir aydın bile, Kürt ulusal hareketinden "bölücü", "Kürtçü" diye söz ediyor ve sık sık, "Kürtçü" adını "şeriatçı" adıyla yanyana kullanmayı da ihmal etmiyor..

Sol Kemalistler Kürt sorunu konusunda ciddi bir ilişki içindedirler. Bir yandan Kürt köylerinin yakılmasına, işkenceye, faili meçhul cinayetlere karşı çıkıyor ve re-

jimin bu tür uygulamalarını elştiriyorlar, düşünce özgür olsun diyorlar; diğer yandan, sorunu tüm açıklığı ve gerçeğiyle tanımlamaktan ve çözümü için yapılması gerekeni de söylemekten kaçınıyorlar. Böyle bir tutum sorunu çözmeye, barış ve demokrasiye ulaşmaya yardımcı olmaz.

Sol Kemalistler kurtuluş savaşının emperyalizme karşı bir savaş olmasıyla övünür ve bu savaşta Kürtlerle Türklerin birlikte savaştıklarını hep söylerler. Bu doğru. Üstelik savaş sırasında Kürtlerin varlığı inkar edilmedi; "misakı milli sınırları Türk ve Kürt nüfusun çoğunluk oluşturduğu toprakları kapsar" dendi. Atatürk ve arkadaşları, Amasya Tammimi ile, Kürtlere özerklik vermeyi bile taahhüt ettiler. Ama savaştan sonra, yeni devlet biçimlenirken Kürtler yok sayıldılar. Kendilerine politik, yönetsel, kültürel hiçbir hak tanınmadı. Dilleri, kültürleri bile yasaklandı. Hak istedikleri zaman zindana atıldılar, direndikleri zaman kırımdan geçirildiler. İşte Kemalizmin Kürt politikası..

Peki yapılan şey adil miydi? Kürtlerle Türkler İsviçre'de, Sovyetler'de, daha önceki Çekoslovakya'da ve şimdiki Belçika'da olduğu gibi bir federasyon oluşturmazlar mıydı?

Bu yapılmadığı içindir ki Kürtler bu devleti kendi devletleri saymadılar. Ona sıcak bakmadılar ve onca

baskıya, kırım, sürgüne rağmen hakları için mücadeleye devam ettiler.

Türk aydınlarının ezici kesimi ve bu arada sol Kemalistler, neden dünyanın başka yerlerinde, Cezayir'de, Vietnam'da, Angola ve Mozambik'te, Filistin ve Güney Afrika'da verilen mü-

nen kendi ülkeleri var. Türkler daha Anadolu'ya gelmeden binlerce yıl önce Kürtler bu topraklarda yaşıyorlardı. Kürtlerin bu topraklar üzerinde ve böylesi uzak bir geçmişten beri şekillenmiş bir dilleri, kültürleri var. Kürtler kimsenin ülkesini işgal etmiş, parçalamış değiller ve bundan sonrası için de

bunu kendileri için hak sayanlardır, bu durumu sürdürmek isteyenlerdir.

Kürtler bugün Kürdistan'ın Irak, İran ve Türkiye sınırları içindeki parçalarında en doğal hak ve özgürlüklerini elde etmek için direniyor ve akıl almaz baskılar görüyorlar, kırım ve sürgün yaşıyorlar. İstedikleri ise ya otonomi ya da federasyondur; yani sınırları değiştirmeyecek bir çözümdür. Ama bağımsızlık da isteseler, Kürdistan'ın tüm parçaları birleşebilse, Kürt halkı ulusu ve ülkesiyle bugünkü parçalanmışlıktan kurtulsa, bu başkalarına haksızlık değil, ancak yıllardır yaşanan bir haksızlığın son bulması olur, adaletin çok gecikmiş de olsa yerini bulması olur.

Kürtlerin hak ve özgürlük istemeleri, zulme, haksızlığa karşı çıkmaları neden ulusal kurtuluş mücadelesi değil de "Kürtçülük" oluyor? Bunun Fransız sömürgeciliğine karşı direnen Cezayirlilerin, ABD emperyalizmine karşı direnen Vietnamlıların, Portekiz sömürgeciliğine karşı savaşan Mozambik ve Gine halklarının mücadelesinden farkı ne? Niçin bugünkü statükoyu savunmak, Türk, Irak, ve İran devletlerinin Kürt ulusuna karşı yürüttüğü baskı ve yok etme politikasını savunmak "Türkçülük", "Arapçılık", "Farsçılık", bundan da öte, işgalcilik, ırkçılık, şovenizm ve soykırım değil de, kendi ülkesinde özgür yaşamak isteyen Kürtlerin bu istemi "Kürtçülük"tür?

Sol Kemalistler Kürt sorunu konusunda ciddi bir çelişki içindedirler. Bir yandan Kürt köylerinin yakılmasına, işkenceye, faili meçhul cinayetlere karşı çıkıyor ve rejimin bu tür uygulamalarını elştiriyorlar, düşünce özgür olsun diyorlar; diğer yandan, sorunu tüm açıklığı ve gerçeğiyle tanımlamaktan ve çözümü için yapılması gerekeni de söylemekten kaçınıyorlar.

cadeleleri ulusal kurtuluş mücadelesi sayıyorlar ve bunca sempatiyle karşılıyorlar da, Kürt halkının mücadelesine sıra gelince ağız değiştiriyorlar ve hemen suçlamaya, karalamaya girişiyorlar? Neden bu konuda kendi hükümetleri ve generalleri gibi düşünüyorlar?

Bölücü Olan

Kim?

Türk aydınları Kürt sorununun doğru tanımından hep kaçındılar. Örneğin şu "bölücülük" ve "Kürtçülük" nitelemesi..

Nedir bölücülük? Hak isteyen Kürtler hangi ulusu ve ülkeyi parçalıyacaklar? Bir kez Kürtler Türk değil ve onların, adına Kürdistan de-

böyle bir amaçları yok. Tam tersine bu onlara yapılmıştır. Kürdistan önce Osmanlı ve İran arasında 1638 yılında bölündü. İkinci bölünüş ise Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Lozan Konferansı ile oldu; daha önce Osmanlı egemenliği altında olan Kürdistan'ın kuzey parçası Türkiye sınırları içinde kalırken, güney parçası İngiliz ve Fransız mandasındaki Irak ve Suriye'ye verildi.

Kürt ulusu da, Kürt ülkesi de işte böyle bölündü. Azıkcık tarih bilen ve gerçeği bile gizlemeyecek kadar onur duygusuna sahip olan hiç kimse, bunun böyle olmadığını söyleyemez. Demek ki bölücü olan Kürtler değil, Kürt ulusunu ve ülkesini bölenlerdir. Bugün de

Biz Kürtler de, elbet, başka halklar gibi kendi kimliğimizden gurur duyuyoruz. Biz Kürdüz, ama Kürtçü değiliz. Bizim yaptığımız şovenizm değildir. Biz başka halklara karşı üstün bir statüye sahip değiliz, böyle bir istemimiz de yok. Biz başkalarının özgürlüklerini çiğnemedik, başkalarının lokma-

lerlerse nitelesinler, sonuçta yetmiş yıldır izlenen bu devlet politikasına, acımasız baskı çarkına destek veriyorlar, resmi görüşün sözcüsü oluyor, gerçekleri gizliyorlar. Bunun için de halk, ülkenin bu en önemli sorununda aydınlanamıyor, hükümetin yanlış politikalarına karşı çıkamıyor; tersine,

goji yapıyor.

Kürtlere karşı yürütülen savaş, ülkenin ekonomik olanaklarını da heder ediyor. Kaynaklar bu kirli savaşta tükeniyor. Böylece toplumun ekonomik ve sosyal gelişimi sekteye uğruyor. Bu durum Türkiye'nin Batı ile bütünleşmesi, örneğin Avrupa Birliği'ne üye olabilmesi bakımından da ciddi bir engeldir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin sorunu temelde demokrasidir. Bugünkü gibi iğreti, göstermelik bir demokrasi değil, çağdaş ölçülere uygun gerçek bir demokrasi. Bunun anahtarı ise Kürt sorununun barışçı biçimlerde ve adil çözümüdür.

sına el koymadık ve böyle bir niyetimiz de yok. Ama Türkiye'de ve Türk ulusunun çıkarları adına, bize baskı yapanlar ve bu baskıyı savunanlar kesinkes "Türkçü"dürler, ırkçı ve şovendirler. Bunlar haksız bir durumu, zulmü, zorbalığı savunuyorlar ve lütfen, kendi günahlarını bize yüklemesinler! Bunların yaptığı, gerçekte Türk halkının çıkarlarına da karşıdır. Tüm ırkçılar ve şovenler en başta kendi halklarına zarar verirler.

Görülüyor ki kavramlar akıllalmaz biçimde çarpıtılmıştır. ırkçılar, şovenler, zorbalar kendi sıfatlarını, yok etmek istedikleri, acımasızca ezdikleri mazlum bir halka yüklemektedirler.

Kürt sorununa böyle bakanlar, kendilerini nasıl nite-

"ulus ve ülke çıkarları" palavrasıyla, bu zorba ve çağdışı rejimin peşinden sürükleniyor. Bunun için de politika değişmiyor, düğüm çözülüyor ve toplum bir baktakta debelenip duruyor.

Kürtlerin özgürleşmesinden duyulan korku ve buna karşı tutum, günümüzde demokrasinin önündeki en ciddi handikaptır. Ülkede düşünce özgürlüğünü önleyen temel neden budur. Ama etkileri çok daha geniş boyutludur. Militarizm ve şovenizm, Kürtlere karşı yürütülen baskı politikası ve kirli savaş nedeniyle gün geçtikçe büyüyor, tüm toplumun üstüne kabus gibi çöküyor. Basın özgürlüğü, işçi hakları bu ortamda daha da kısıtlanıyor. Rejim herkese karşı "terörle savaş" bahanesini kullanıyor, "vatan ve millet bütünlüğü" üzerine dema-

Sonuç olarak, Türkiye'nin sorunu temelde demokrasidir. Bugünkü gibi iğreti, göstermelik bir demokrasi değil, çağdaş ölçülere uygun gerçek bir demokrasidir. Bunun anahtarı ise Kürt sorununun barışçı biçimlerde ve adil çözümüdür. Kürtlere, eşitlik temelinde hakları tanınırsa ülkeye barış gelecek, kaynaklar silahlanmaya, ve yıkıma değil, ülkenin gelişmesine yönelecektir. Barış ortamı, bugün demokrasinin önüne dikili birçok çiti ve duvarı gereksiz hale getirecek, toplum özgürleşecektir.

Bunun içinde de önce kafaları değiştirmek gerekir.

Cami İle Kilise Arasında..

Türkiye, Osmanlı dönemi ile birlikte, 200 yıla yaklaşan bir Batılılaşma serüvenine rağmen, bugün de hala Doğu-Batı arasında bir noktada, yönünü yeterince belirleyememiş, kararsız bir toplum durumundadır.

Kemalist reformların et-

kisi yüzeysel oldu. Üstelik bu reformlar Türkiye'yi demokratikleştiremedi. Sivil toplum örgütleri, düşünce, sanat, bilim, sonu gelmez ağır baskılar nedeniyle gelişemediler. Denebilir ki, batılılaşmadan çok bir batıya öykünme süreci yaşandı. Küçük bir zümre, giyim kuşamı ve yaşam tarzı ile batılılar gibi olmaya çalıştı. Batı kültürü, genellikle de en yoz örnekleriyle Türkiye'ye sızdı. Ama büyük halk çoğunluğu hala gelenekleri, yaşam tarzı ve kültürüyle doğuludur. Bu ikisi arasındaki çelişki bugün açıkça yaşanıyor. Yoksul ve gelenekçi çoğunluk bu değişime tepki duyuyor. Yaşadığı güç koşullara çeşitli türden baskılar da eklenince, yığınların tepkisi değişik kanallara yöneliyor. Birkaç yıl öncesine kadar sosyalizm bir umuttu. Ama Sovyetler'de ve öteki Doğu Avrupa ülkelerinde sistemin çöküşü, bu doğrultuda değişim konusunda umutsuzluk yarattı. Şimdi, dünya ve bölgedeki yeni akımın da etkisiyle, Türkiye'de de bir İslama yönelik yaşanıyor ve politik planda bunun sözcülüğünü Refah Partisi yapıyor.

Türkiye'yi, dünden bugüne yöneten tutucu burjuva partiler, onu işte bu hale getirdiler: Ne tam doğulu, ne batılı olan, ikisine de bir ölçüde hem yakın hem yabancı, adeta cami ile kilise ara-

sında kalmış, kişilik erozyonuna uğramış, aşağılık kompleksi içinde bir toplum. Bir yandan batıya aşırı derece hayran, en çok da batı kültürünün yoz ürünlerine açık bir kesim, diğer yanda ortaçağa özgü bir din ve mezhep bağnazlığı, doğu vandalizmi, dizginsiz bir militarizm ve şovenizm.

Böylesi bir durumda Türkiye'yi nasıl bir gelecek bekliyor? Şu anda yürürlükte olan politikalarla Türkiye'nin düze çıkamıyacağı, temel sorunlarını çözemiyeceği, uygarlık trenini yakalayamacağı yeterince açıktır. Bu aşamadan itibaren toplumun önünde iki yol var: Ya rejim bugünkü politikasında ısrar edecek; yani Kürt sorununun barışçı ve adil çözümünden kaçınacak, Kürt halkından özgürlüğü, Türk halkından ise demokrasiyi esirgemeye devam edecek; bu durumda önü tıkanan kitleler tepkiyle ve çıkar yol arayışıyla İslami harekete daha çok yönelecek ve Refah'ı iktidar yapacaklar; ya da toplum, bu tıkanma noktasında silkinecek, yeni politik güçler sahneye çıkarak önlerine dikilen bentleri aşacak; Kürt sorununu adil biçimde çözecek, ülkeye barış ve demokrasi getirecek.

Birinci seçenek bir çıkar yol değildir. Yüzü geriye dönük olan RP'nin iktidarı sorunlara çözüm getiremez, onları belki daha da karma-

şık hale getirir. Çıkar yol ikincisidir. Toplum barışa ve demokrasiye yönelmelidir.

Bunun da anahtarı Kürt sorunu konusunda, 70 yıllık yanlış politikada direnmekten vazgeçmek ve bu soruna eşitlik temelinde bir çözüm bularak iç barışı sağlamaktır. Böylece, ülkemizde özgürlük, demokrasi ve barışın önündeki duvar kalkacak ve toplumun aydın, ilerici, yaratıcı güçleri gelişip serpilecek; engelinden kurtulan güçlü bir su gibi ileri doğru akacaktır.

Bunun için Kürdü ve Türküyle, Sünnisi ve Alevisiyle, işçisi, aydını, demokrati ve barışseveriyle, önyargıları aşmalı, el ele vermeliyiz. Birarada kardeşçe, barış içinde yaşayabiliriz. Bunun için bize gerekli olan hoşgördür, birbirimizin varlığına ve haklarına saygı göstermektir. Eğer amaç bir kör dövüşü değil de, bu ülkede yaşayan her iki ulusun, tüm toplumun ve herkesin iyiliği ise, bunu neden yapmayalım? Eğer amacımız, hiç kimseye yarar getirmeyecek anlamsız bir kavganın ilkel tarafları değil de çağdaş, aydın, ileri insanlar olmaksa, bunu neden yapmayalım?

Bunu ne kadar erken başarsabilirsek ülkemize barış ve özgürlük o kadar erken gelecek, gelişme basamaklarını o kadar hızla tırmanacağız. Geciken her güne ise yazık olacak!

DI SIYASETA ASIMILASYONÊ DA GAVA PÊŞIN KUŞTINA ZIMAN E

Haluk Öztürk

Wek tê zanin iro hema-hema hemû welatên koloni yê klasik, xwe ji nirê kolonyalizmê rızgar kirine. Lê mîxabin ku Kurdistan yek ji welatên koloni yê heri dawin e. Nuha li dinyayê di nav komên gelan da, yê ku ziman û çanda wan di binê zordestiyê da ne, Kurd di rêza pêşin ci digrin. Dewletên ku Kurdistan dagir kirine, bi siyasatên kolonyali li gelê Kurd zordestiyê dîkin. Xasma li Kurdistanê Bakûr li ser ziman û çanda Kurdi siyaseteke asimilasyonê ya pîr hîşk tê ajotin.

Grûbên-zîmani yê azad, yan xwediyê dewleteke xwe-ser in, (hetta wek grûbekezîmani, Ereb xwediyê çend dewletan in) yan ji di nav sinorê dewleteke pluralist - mesela federasyon- da bi hin gelên din ra tevayî dijin. Li derên weha, ziman û çandên cuda, bi qasî hev serbest û xwedî mecal in. Mesela li Swîsrayê, Fransîz, Alman û Îtalyan bi hev ra, di nav yekitiyeke siyasi-idari da dijin. Zimanê hersê gelan ji zimanên

resmî ne. Lê di gelek rejîm û dewletên cuda da, zimanên gelên bîndest, minorîtetan, yan ji komên muhacir yê ku ji ber hin sedeman ciguhastî dibin, gelek caran di bin xetera asimilasyon û zîmanguhastîne (1) da nîn.

Asimilasyon û pîrsa ziman

Di ravekirina pêwendiyên (eleqet, dan û standin) navbera grûbên mayoritêt (pîrani) (2) û minorîtêt (hûrgel) yê civatekê da -yan ji mîletên serdest û bîndest da- gelek termên cuda tên xebitandin. Peyva asimilasyon yek ji van e. Mesela ji bo ravekirina pêwendiyên navbera Tirkên (mîletê serdest) û Kurdan (mîletê bîndest), em gelek caran peyva asimilasyon bi kar tînin. Çi ye asimilasyon? Ma-neyên ferhengî yê gotina asimilasyon ev in: helandin; tunekirin; guherandin; integrekirin; wekhevîkirin.

Bi ajotina siyaseteke asimilasyonî armanc ew e ku,

grûba minorîtêt bê bêgavkirin da ku şêklê jiyana xwe biguhêrine, şêwe û usûla jiyana grûba mayoritêt -yan ji mîletê serdest- biguhêrine; huviyeta xwe biguhêse û êdî wek gel-grûb hebûna wî nemîne.

Çawa tê zanin, asimilekirina xelkên welatên kolonî, qedexekirina zimanê wan, nîzîm dîtin û biçûk nişandana çand, erf û adetên wan, bi gotrîneke din qelskirin û tunekirina huviyeta wan a netewî, metodekî taybetî ye, ku hemû kolonyalistan bi kar anîye. Armanç, pêşilêgirtina şiyarbûna netewî û şerê rîzgariya gelên bîndest e. Û di pêvajoya (proses) asimilasyonê da, guhastîna zimanê gelê bîndest, xasma pîrseke girîng e. Evê yekê mirov hema-hema di diroka hemû welatên kolonî da dibîne. Lê disa ji divê bê diyarkirin ku asimilasyon ne tenê fenomenekî kolonyalizmê ye. Helbet di gelek rejîm û civatên cuda da ji mirov dikare wê bibîne.

Ziman, bîngehê kulturê ye, barkêşê kulturê ye; ew

kulturê ji nivşeki derbasi nivşeke dîn dîke. Û zîman bî xwe ji miraseki kulturê yê herî giring e. Dî jiyana mîleteki, yan jî grûbeke etnik da, rol û giringiya zîman qet şik tune ku pîr mezin e. Hetta gelek caran ew dîkare dî hebûna mîleteki da rola herî mezin bîleyize.

Dî pêşda em ê dîsa vegevin ser vê pîrsê û jî hîn alîyan va rewşa zîmanê Kurdî raçav bikin û wê bîkîşînin nav nîqaşê. Mesela dî pêvajoya asimilasyonê da rewşa zîmanê Kurdî çi ye? Dî nav Kurdan da (lî Kurdistanî Bakûr û Tirkîyê) xetera zîman-guhastîne heye yan tune? Lî ser van pîrsan em ê bîsekînin. Lê berî wê em dîxwazîna pîrsa zîmanguhastîna zîmanparastîne dî çarçoveyeke gîştî da raçav bikin.

Faktorên ku dî guhastîna yan jî parastîna zîman da rol dîleyîzin

Faktorên ku dî guhastîna yan jî parastîna zîman da rol dîleyîzin gelek in. Herwisa dî navbera wan faktorên da pevgirêdaneke pîralî û gelekî kompleks (tevlihev) heye. Ne hêsa ye ku mirov her yekê jî wan, bî awakî serbixwe, rast û bê kêmasî şîrove bike. Çimkî yek tesîrê lî ya dîn dîke.

Giraniya rola her faktorekî dîkare dî her rewşeke cuda da, û jî bo her zîmanekî cuda biguhere. Jî bo kîjan zîmanî, kengê û kîjan faktor rola bîngehî dîleyîzin, ev yek bêtir bî saya lêkolînê zanîstî dîkare bê ronîkirin.

Modelên teorîk

Faktorên bîngehî û tîkîliyên navbera wan, ku dî civateke kîvşkîrî da dîbîn sedemê zîmanguhastîne, bî rîya hîn modelên teorîk tîn şîrovekirin. Modelên teorîk, dî hîn rewşên berbîçav (konkret) da, jî bo pêşniyarkîrîna hîn çareyên pratîk yê dî zîmanguhastîne lazîm in. Lê

Modelên teorîk, dî hîn rewşên berbîçav (konkret) da, jî bo pêşniyarkîrîna hîn çareyên pratîk yê dî zîmanguhastîne lazîm in.

belê, ew tu wextê nîkarîna sedîsed bîbîn kopyayên rastîyê.

Heta nuha lî welatên Roavayê, dî literatûrê da gelek modelên zanîstî yê cuda hatîne pêşkêşkirin. Dî vî wari da hertîm lêkolînê nû jî çêdîbîn. Herçiqas ev modelana bêtir lî gor rewşa civatên endustriyê yê Roavayê bîn jî, mirov dîkare dî analîzkîrîna rewşa zîmanê Kurdî da jî, jî wan sûde wergire. Çimkî dî hemû modelan da hîn prensîbên gîştî û muşterek hene. Lê helbet rewşa zîmanê Kurdî; zordestiya ku lî ser heye, jî gelek alîyan va, dî dînyayê da bê emsal e. Xasma lî Kurdistanî Bakûr û lî Tirkîyê, şertên ku zîmanê

Kurdî têda dîji, gelekî spesîfîk in. Jî ber vê yekê, jî bo analîzkîrîna rewşa zîmanê Kurdî xebatên xweser hewce dîkin.

Derheqa modelên hîn civatên Roavayê da, em ê bî kurtebîrî cî bîdîne dîtinên du lêgerên îskandinavî: Kenneth Hyltensdam û Christofer Stroud (3). Wan lî ser rewşa zîmanê gelê samî (4) lêkolîneke fire kirîne. Lî gor van lêgeran, mirov dîkare hemû modelên heyî, yê ku heta nuha dî literatûrê da cî girtîne, kom bike û dî nav sê kategorîyan da jî hevdu veqetîne:

1. *Modelên ku bûyera zîmanguhastîne dî perspektîveke civakî da dîbînin:*

Dî van modelan da, xasma şertên demografîk û aborî (ekonomîk) yê grûba minorîtet -yan jî mîletê bîndest- gelekî giring tîn dîtin. Herwisa kîjan sazgehên zîmanî yê giring dî destê grûba minorîtet hene; balansa quwetê dî navbera grûba mayorîtet û minorîtet da çawan e; dîtin grûba mayorîtet derheqa grûba minorîtet da çi ye -ango bî çi çavî lî grûba minorîtet mêze dîke? Esas tîştên giring ev in.

2. *Modelên ku giraniyê dîdîna ser pevgirêdana faktorên civakî û tewrê konkret yê ferdan (kesan) bî hevra:*

Lî gor van modelan tîştên giring ev in: Wargeh yan jî dorhêla ku zîmanê grûba minorîtet têda tê bîkaranîn; tevnên civakî yê cuda ku endamên wî zîmanî jî têda cî digîrîn, huviyeta wan û tewrê wan lî hember zîmanê kal û bavan; tewrê endamên grûba

mayoritêt lî hember grûba minoritêt. Ev tîştana xelekên zîncira navbera faktorên cıvaki û şertên konkret yê tercihkirina zîman pêk tinin.

3. *Modelên ku giraniyê didin ser guherandinên struktura zîman û ehliyeta ferdi ya endamên grûba minoritêt ku di prosesa zîmanguhastinê da peyda dibin.*

Hyltenstam û Stroud, tevdir û çareyên ku ji alî van modelan va tî pêşniyarkirin, bî kurti weha rêz dîkin:

Mesela lî gor modelên kategoriya 1. (faktorên cıvaki), tevdirên wîsa tî pêşniyarkirin ku, bî saya wan zîmanê grûba minoritêt bîkarîbê dî gelek waran da û bî awayeki fire belav bîbe û bê xebitandin. Ev ji bî riya guhartin, yan ji serrastkirina qanûnên ku derheqa zîmanê grûba minoritêt hene, pêktê.

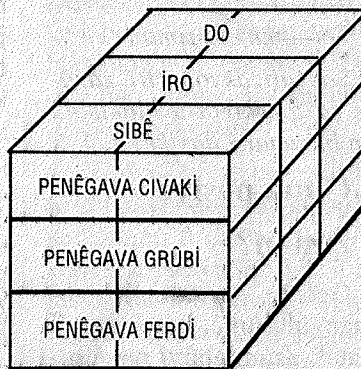
Tevdirên ku ji aliyê modelên kategoriya 2. (faktorên sosyo-psikolojik) tî pêşniyarkirin, bêtir berê xwe didine pêwendiyên cıvaki û tewrê kesên. Mesela gerekê dî nav endamên grûba minoritêt da xwenasi, xîret û şûra grûbi bê zêdekirin, û herwîsa bî riya informasyonê, û bî awayên dî tesir lî endamên grûba mayoritêt bê kîrin, da ku ew ji tewrê xwe lî hember grûba minoritêt biguhurinin û baştir bîkin.

Modelên kategoriya 3. berê xwe didin tevdirên wîsa ku rê lî ber qelsbûna û jarbûna zîman bigrin. Da ku endamên zîman, ehliyeta xwe ya xebitandinê zîman çêtir bîkin. Me-

sela bî riya perwerdegariyê, mekteban û hwd. Herwîsa tekûzkirin û standartkirina zîman ji dî vî wari da tevdiereke muhim e. (5)

Çawa ku Hyltenstam û Stroud ji rave dîkin, dî navbera modelên her kategoriyeke da ji gelek ferq û cudayi hene. Esasen feyde têda heye, lê mîxabin em ê nîkarîbîn lî vêderê, lî ser hî modelên cuda yê van hersê kategoriyan bîsekînin. Babeteke fire ye. Lê disa ji em ê bîyê salixdana modela sosyolog-zîmanzan M. Tandefelt, derbas nebîn.

Jî ber ku Tandefelt, faktorên dî çarçoveke firetir da digire dest xwe. Ew giraniyê nade tenê faktorên pêngaveki. Hemû faktorên dî nava du koman da dabeş dîke: Faktorên sosyo-kultürel û yê lingvistikî. Ev herdu bî hevra, dî hemû dereca da (cıvaki, grûbi û ferdi) rol dîleyizin. Giraniya rola van faktorên herdem ne mîna hev e, dî zamanê cuda da tesîra wan ji diguhure.

Faktorên sosyo-kultürel
Faktorên Lingvistikî

Figur modela Tandefelt bî kurti rave dîke

Lî gor vê modelê, dî pêngava cıvaki da, qanûnên siyasî yê derheq zîmanan da; sazgeh, enstîtusyon (mekteb, dêr, kultura gîrsî û hwd.) wek faktorên gîring yê zîmanguhastinê rol dîleyizin. Tandefelt, faktorên pêngava grûbi ji weha ji hev vedîqetine:

a) Faktorên ku bî dîtin û raya grûba mayoritêt va girêdayî ne.

b) Faktorên ku bî rewşa grûba minoritêt va girêdayî ne, wek: demografi, nexşê ciwarbûna grûbê, xusûsiyetên kultüri û peyda bûna kesên dîzîmanî dî nav grûbê da û hwd. (6)

Faktorên gîştî yê ku dîkarîbîn hemû modelan hembêz bîkin:

Gelek kesên lêger-nîviskar, faktorên dî sê pêngavên (derece) cuda da dîbinin. Pêngava cıvaki, ya grûbi û ya ferdi. Mîrov dîkare bîje ku ev perspektiveke gîştî ye. Mesela jî lêger-nîviskarên îskandinavi, M. Tandefelt, Kenneth Hyltenstam û Christofer Stroud van faktorên (bî hînek ferqên biçûk) wek hev rêz dîkin. Ev variantê ku em lî jêrê pêşkêş dîkin yê K. Hyltenstam û C. Stroud e. Herdu nîviskar dî lêkolîna xwe ya ser rewşa zîmanê samî da, wek metod, faktorên lî gor vê rêzkirinê digrin destê xwe û bî wî awayî tesîra faktorên lî ser îmkânên parastina zîmanê samî dîhîjin (bî qîmet dîkin).

Dî dawîya lêkolîna xwe da, ew rola her faktorekî li gor pozîtîvîn, negatîvînê bî nî'ânên (-), (+), û him pozîtîv him jî negatîvînê jî bî nîşana (±) didin diyarkirin. Ev metod, wek nîmûneyekê dîkare dî lêkolînên ser rewşa zîmanê Kurdi da jî bibe alîkari.

Faktorên derece

civaki :

Şertên siyasî yê legal (Siyaseta dewletê)

Îdeolojiya pîranîyê (yan jî ideolojiya mîletê serdest)

Dî qanûnê da destûra zîman

Mecalên realizekirinê

Faktorên ekonomîk

Normên civakî-Çandî (Sosyokultûrel)

Perwerdegari (Dibistan, hindekari, talîm û terbiye)

Faktorên derece

grûbî:

Demografi

Mezinahi

Navça dendîk (Devera esasî ya zîman)

Rewşa zewacê (jî gelên dîn dan û standina jinan) û hwd.

Şertên zîmanê bindest

Zîmanê resmî

Zîmanê resmî li welatekî dîn

Li hin welatên dîn tê qisekirin

Zarav (dîalekt) û belavbûna zîman

Standarkirin û nûjenkirina zîman

Hoyên navbera zîmanê xwendin û zîmanê nivîsandinê

Bî du zîmanî bûn

Hakîmbûna li zîman (başzanîna zîmanê dê)

Heterojenî / homojenî

Cureyê etnikî,

Ekonomî / debar

Organîzasyon / rêxistinên hundirîn

Sazgehên xwerû

Perwerdegari, xwendin, dibistan

Îbadetxane (camî, dêr û hwd.)

Bernamea zîman

Lêkolîn û çand

Medya (Rojname, radyo û TV)

Çalakîyên kultûrî

Faktorên derece

ferdî:

Tercihkirina zîman

Sosyalîzasyon (Bî zaro-kan ra qisekirin û hinkirina wan bî zîmanê dayikê) (7)

Çima pêşiyê

zîman?

Gelek çaran tenê bî zîmanguhastîne, kesek yan jî civatek asimîlebûyî nayê hisabkirin. Qet nebe temamen asimîlekirî nayê hisabkirin. Çimkî asimîlasyon, guhastîna huviyetê ya temamî ye. Ew an-cax piştî zemanekî dirêj û gelek prosesên cuda dîkare pêk

bê. Lê divê neyê jî bir kirin, ku dî huviyet-guhastîne da gava pêşin û bîngêhin guhastîna zîman e. Loma jî bo siyaseta asimîlasyonê, hedefa ewil kuştina zîman e.

Bî gotînek dîn, guhastîna zîman "A" yê Asimîlasyonê ye. Loma ew faktorekî ku dî zîmanguhastîna-zîmanparastîne da rol dîleyizin jî bo guhastîna yan jî parastîna huviyetê jî derbas dibin. Lê bî mahiyeta xwe va pîrsa asimîlasyonê pîrseke firetîr e. Mîxabin em nikarin li vêderê, dî çend rûpelan da pîrseke weha fire û giring, jî her alî va şîrove bikin. Lê qet nebe jî bo balkişandina ser giringiya pîrsê, û xasma jî pîrsa zîman, me pêwîst dît ku em hin nêrinên xwe li vêderê binin zîman.

Zîman dîkare dî hebûna mîletekî da rola herî mezin bîleyize. Loma siyaseta asimîlasyonê wê helbet pêşiyê li kuştina zîman bigere. Ew ê çî bike? Wê zîman qedexe bike, bîrûmet nîşan bide; rê li ber pêşketîna wî bigre; şertên jiyanê jê bîstine heta ku dî dawiyê da bîkuje. Em dibînin ku dewleta Tirk (TC) jî heta nuha jî bo vê yekê hewl daye û dîde.

Berî ku em behsa siyaseta asimîlasyonê TC bikin, em dîxwazî derheqa giringiya zîman da, bî Kurtî cih bîdîn dîtîne çend ronakbîr û zanayên kurd û biyanî. Em wîsa hêvî dikin ku ev raman û dîtîne han wê bîkarîbîn bêtrî xwendevanan bîdîn fîkrandîn li ser giringiya zîman û çanda Kurdi.

"Eger insanek bî zordayînê dev jî zîmanê xwe berde, maneya jiyana xwe wînda dîke. Xelkek xwedî rî-heki genetik e, û ev rîh herî baş bî rîya zîman tê jiyandin"

Andres SÛTÖ (8)

"Eger zîmanê Kurdi û çanda Kurdi bête kuştin, hebûna Kurda jî lî holê namîne û ev hebûn nayê vejîyandin. Jiyana Kurdi maneya xwe wînda dîke û rîhê gelê Kurd dimre. Û xelkeki bê rîh jî bo azadiya xwe şer nake. Jî ber ku tîşteki tu jî bo wî şer bîki tune- Jî ber vê yekê ye ku, ew siyaseta zîman û kulturê ya ku dîxwaze zîman û kultura kurdan bîkuje, geleki efektîv e."

T.S. KANGAS

"... Ku dijmin zîman û çanda me qedexê kiriye, dîxwaze gelê me bî aliyê moralê bî çek bîhêle, divê em zêtir guh bîdîne karên çandî. Karê çandî jî bo me çekek e dî şerê rîzgari û azadiyê da".

"... Divê meriv ne karê siyasî, ne jî karê çandî bîçûk bî-bîne. Ew herdu bî hev ra girêdayî ne, xasma bo mîleteki, wek me."

Kemal BURKAY

"Geli kurdan!"

Eger hûn naxwazî jî hev taromar û wînda bîbîn, berî her tîştî zîmanê xwe bîxwinîn, bîdîn xwendîn.

Lê eger dîxwazî xwe nas bîkî û xwe bîdîn naskirîn û hezkirîn, û bî rûmet û serbîlîndî bîjîn, disa zîmanê xwe bîxwinîn û bîdîn xwendîn."

Nuredin ZAZA

"Gelê ku zîman û çanda xwe bîparêze, lî rûmetên xwe yê netewî xwedî derkeve, weki girtiyê ku kilita zîndana wî dî berîka wî da be, ew ê zû an dereng bîgîhê azadiya xwe." (9)

Kendal NEZAN

"Mîletên bîndest heyîna xwe jî serdestên xwe bî du tîştan, bî qeweta du çekan dîparêzî. Ol yek. Zîman dîdo. Lê heke ola mîletê serdest û bîndest yek bîbe, hîngî çek yek bî tenê ye û bend tenê zîman e".

Celadet BEDIRXAN

Siyaseta dewleta

Tirk:

Jenosid û

asimilasyon

Jî bo tîgîhiştina rewşa iroyîn ya zîmanê Kurdi, gereke berî her tîştî siyaseta dewleta Tirk lî hember zîman û çanda Kurdi baş bî naskirîn û zanîn. Dewletê do çî dîkîr û iro çî dîke jî bo ku Kurd zîmanê xwe jî bîra bîkî û dî şûna wî da Tirkî qise bîkî? Pêwîst e em hîneki lî ser vê rawestî.

Çawa tê zanîn diroka asimilasyonê û zordestîya lî ser zîman û çanda Kurdi bî sedsalan kevn e. Lê dî tu dewrê da bî qasî van 70 salên derbasbûyî, tevdirên asimilasyonê yê hîşk û sistematîk nehatîne xebitandin. Jî ber ku Komara Tirkîyê (TC) jî roja avabûna xwe heta nuha jî bo tunekirina mîletê Kurd planeke mezî daniye ber xwe û dîmeşîne. Ev plan, bî taybetî bî du metodan tê meşandin:

1. Jenosid (qirkirîn, sur-gun û belavkirîn)

2. Helandin (asimilasyon)

Etnolog-sosyologa Îskandinavî Tove Skutnabb Kangas siyaseta dewleta Tirk wek tunekirina fîzîkî û kulturî bî hevra bî nav dîke. Kangas vê yekê weha şîrove dîke:

"Dewletên ku Kurdistan dagirtî û dî nav xwe da parvekirîne, ramana "dewleta neteweyî", jî dewletên Rojavayê wergirtîne, ku pîştî Şerê Cihanê yê Yekemîn qîsmen bûne sedemê rewşa iroyîn a Kurdistanê û ev rewş hê jî dom dîke. Lî gor raman û îdeolojiya "dewleta neteweyî", dewleteke îdeal dewleta neteweyî ye û dî dewleteke neteweyî da tenê neteweyek (mîlet) zîmanek û çandek dîkare cih bigre. Eger nuha dî welat da hîn grubên etnîk hebîn, divê vana bîne asimilekirîn; na eger ew asimilasyonê napejirînin divê ew bî awayekî dîn bîne windakirîn da ku neyên xuyan. Wek psikolojîk (bî inkariya hebûna wan) yan jî wek fîzîkî (bî kuştî, jî hev belav kirîn û koçemal kirînê). Dewleteke neteweyî, hebûna hûrgelan, zîmanê wan û çanda wan lî hember xwe wek zextekê dibîne û hîs dîke. Jî ber vê yekê ye ku, bî gelek metodên cuda lî qirkirîn û windakirina hûrgelan digere.

Ez, siyaseta Tirkîyê ya iroyîn wek qirkirina gel a zîman û çandî dibînim, û pêra jî wek qirkirînek fîzîkî ya gelêrî şîrove dîkîm. Dema ku hejmar a Kurdan jî bo kuştîna fîzîkî gelek e, Tirkîye jî alî çandî û

zîman va li kuştina Kurda digere.

Bî kuştineke fîzîkî ya gelêrî jî holê wînda dîbîn, qir dîbîn; û disa bî qirkîrîna zîmanî û çandî ya gelêrî Kurd wînda dîbîn, asimilê dîbîn û dîbîn tirk." (10)

Dewleta Tirk dewleteke

tura Kurdan hewl dîdîn, jî aliyê dîn va jî wê dîdîzîn û jî xwe ra dîkîn mal. Yanî asimilêkîrîn, tunekîrîn û talankîrîn bî hevra tîn meşandîn.

Dewleta Tirk, jî bo ku bîkarîbe Kurdan bîhelîne, hemû xusûsiyetên wan yê millî jî ortê hilîne, heta nuha gelek rê û metodên cuda bî kar anîne.

Dewleta Tirk, jî bo ku bîkarîbe Kurdan bîhelîne, hemû xusûsiyetên wan yê millî jî ortê hilîne, heta nuha gelek rê û metodên cuda bî kar anîne. Dî zîncîra metod û tevdiran da qedexekîrîna zîmanê kurdi xeleşa pêşin e. Derhal piştî Peymana Lozanê, di 1'ê Adarê sala 1924'an da zîman ê kurdi hat qedexekîrîn. Ev bû destpêka siyaseta asimilasyona TC'ê. Jî vê demê şûnda, behskîrîna navê kurd û Kurdistanê bû tabû. Hemû sazgehên netewî, komel, kovar û rojnameyên kurdan hatin qedexekîrîn

nîjadperest û ko-loniyalist e. Siyaseta wê ya zîman jî li gor van karakteran forma xwe girtiye. Li gor TC'ê divê zîmanê kurdi bê jîbîrkîrîn. Divê hemû kaniyên kultura Kurda bîn zuhakîrîn. Lê tişteki dîn jî heye: çawa ku sosyolog Îsmail Bêşikçî jî bî dest nîşan dike, kemalizm ne tenê nîjadperestî û kolonyalistî ye; ew her wisa jî politikayeke kulturê ya emperyalist dajo. Sazgehên Tirkî yê kulture cehd dîkîn ku berhemên folklorî yê Kurdan bîkîn malên Tirkî. Gelek stran û melodî, govend û çîrokên kurdi wek yê Tirkî tîn pêşkêşkîrîn. Ew jî hêlekê va bo helandin û tunekîrîna kul-

Dî zîncîra metod û tevdiran da qedexekîrîna zîmanê kurdi xeleşa pêşin e. Derhal piştî Peymana Lozanê, di 1'ê Adarê sala 1924'an da zîman ê kurdi hat qedexekîrîn. Ev bû destpêka siyaseta asimilasyona TC'ê. Jî vê demê şûnda, behskîrîna navê kurd û Kurdistanê bû tabû. Hemû sazgehên netewî, komel, kovar û rojnameyên kurdan hatin qedexekîrîn

Wek hemû kolonyalîstan, serwerên dewleta Tirk jî rol û giringiya sazgehên netewî; xebatê li ser zîman û kultura gelên bindest ditîne. Jî bo wan, pêşilêgirtina van xebatên han, bêguman pîrseke heyatî

ye. Ev dî rapor û belgeyên dîzî yê dewletê da jî gelekî vekirî tî xuyakîrîn. Dî van salên dawîn da, jî arşivên dîzî gelek belgeyên weha derketin ortê. Jî bo tîgîhiştina giringiya van xebatan û analizkîrîna rewşa iroyîn, tîda gelek feyde heye ku em jî nêzik va bala xwe bîdîn ser van belgeyên veşartî yê kevîn. (11)

Mêze bîkîn, Mîstefa Kemal dî civînekê da jî endamên Sazgeha Dîroka Tirk (Türk Tarih Kurumu) ra weha dîbêje:

"Me erdê Balkanê çîma wînda kir? Tenê yek sedemêkî vê heye. Ew jî avabûna sazgehên zîman in, ku jî aliyê sazgehên lêkolînê yê Slavî hatine sazîrîn. Ê dema wan tarîxa kesên dî nav me da nivîsandîn û şûûra millî hîşyar kîrîn, hîngê em jî Balkanan heya sinorê Trakyayê paşda vekîşîyan." (12)

Dewleta Tirk li şîretên M. Kemal baş guhdarî kir û dike...

Çend rê û tevdirên ku dewletê heta nuha jî bo asimilêkîrîna Kurdan bî kar anîye, (bî xetên gîştî) em dîkarîn weha rêz bîkîn:

- Red û inkarkîrîna hebûna gelê kurd û mafên wî yê netewî

- Qedexekîrîna zîman û çanda kurdi

- Qedexekîrîna sazgehên netewî

- Xirabkîrîn û paşdahiştina aboriya Kurdistanê

- Surgûnkîrîn, belavkîrîn û koçemalkîrîna Kurdan

- Bîcihkîrîna mîhacîrên tirk lî Kurdistanê

- Guhastîna kînc û qiyafetên Kurdan

- Nîzîmdîtîna erf-edetên Kurdi

- Dîzîna berhemên folklorî yê Kurdan

- Qedexekîrîna navên Kurdi

- Guhastîna navên gund û bajarên Kurdistanê

- Herîfandî û veşartîna berhemên Kurdi yê dirokî

- Dî mekteban da fêrkîrîna zarokên kurd bî zîmanê Tirkî

- Empozekîrîna başbûn û mezîniya zîman û çanda Tirkî û nijadê Tirk

- Vekîrîna xwendîngehên bî nivîn û yê dini lî Kurdistanê

- Fêrkîrîna zîmanê Tirkî bî riya medya (sinema, rojname, radyo û TV.) û hwd...

Ideolojiya

Kemalist heta

nuha bî ser neket

Dewleta Tirk, bî vî siyaseta nijadperest û kolonyalist heta nuha negihîştîye armanca xwe. Çimkî gelê Kurd bî qetlîam û surgûnan xilas nebû; koletî qebûl nekîr, pîr çaran bî serhildanên mezîn lî dijî zordestiya netewî (millî) şerkîr. Herçiqas zîmanê Kurdi, çanda Kurdi birindar bû, rê lî ber pêşketîna wê hat girtin jî, lê wînda nebû. Mîletê Kurd, iro jî lî ser piyan e û jî bo azadiya xwe bî camêrî ber xwe dide.

Gelê Kurd gelekî qedîm e, xwedîyê kultureke zengin ya bî hezar salan kevn e. Lî aliyê dî nufûsê kurdan pîr e. Îro lî Rohîlata Navîn hejmara wan bî tevayî digihîje 30-35 milyon. Dî navbera 15-20 milyonê wan tenê lî Kurdistanê Bakûr û lî Tirkîyê dijîn. Dewletên dagîrker, bî qirkîrîna wan nîkarîna sere-deriyê derxînin. Û iro êdî parçeyekî Kurdistanê jî azad e. Pêkhatîna hukumat û dewleta federe ya Kurdistanê Başûr hêvî û morala mîletê Kurd bîlîndîrî kîriye. Şertên dinyayê jî êdî wek berê mecalê nade dewletên dagîrker ku bî qetlîamên mezîn pîrsa kurdan vemîrînin, wê paşda bavêjin. Her ku diçe pîrsa gelê Kurd û Kurdistanê dibe pîrseke navnetewî.

Dîgel vî rastîyê, disa jî dewleta Tirk naxwaze dev jî siyaseta xwe ya berê berde. Loma propaganda ser asimilasyonê bîna Kurdan, gelek çaran di rojeva dorhêlên siyasî yê Tirk da ci digre. Nemaze di van salên dawîna da, piştî "nas-kîrîna" realîta Kurdî lî ser wê munaqaşeyên cuda çêdibî. Yê ku vî pîrsê pêşda tinî û lî ser qîsedîkî, di serî da serwerên dewletê, rojnameyên berdevkê dewletê û hin dorhêlên ronakbîr yê Tirk in.

Mesela lî gorî Demirel, Kurd û Tirk "dî nav hevda he-liyane".

Özal digot "heke zîmanê Kurdan serbest bibe jî, Kurd wê disa Tirkî tercîh bîkî. Jixwe cihêxwaz jî di belavok û weşanên xwe da zîmanê Tirkî bî kar tinî".

Lî gorî Çiller, "Kurd û Tirk bûne wek goşt û neynîk".

Lî gorî anketên rojname Millîyetê, "pîraniya Kurdan êdî Kurdi qise nakî".

Herwisa hin kes û dorhêlên "ronakbîr" jî hene ku, bî navê "çepitîyê" û "pêşve-rû-tîyê" beşdari vî propogandayê dibî. Mesela yê ku çareser-

*Dî navbera
15-20 milyonê
wan tenê lî
Kurdistanê
Bakûr û lî Tirkîyê
dijîn. Dewletên
dagîrker, bî
qirkîrîna wan nî-
karîna sere-deriyê
derxînin.*

kîrîna pîrsa Kurda, di avakîrîna "Yekîtiya Federasyonên Rohîlata Navîn" da dibînin, wek Doğu Perinçek, Mete Tuncay û hwd... Evana jî, bî rengên hîneki cuda piştigirîya propoganda dewletê dikî. Dî encamê da daxwaz û niyeta teva eynî ye. Mesela ronakbîrê Tirk Mete Tuncay dibêje: "Eger nuha rojname, TV û radyoyên Kurda hebin jî, Kurd wê disa yê Tirkî tercîh bîkî" (Azadî 14-20 Adar 1993, Kürt Realitesini Tanımanın gerekçeleri Sempozyumundan).

Evana derheqa tîkiliyên civata Tirk û Kurd da tabloyêke wisa nişan didî ku mirov

dibêje qey êdî ferqa Kurd û Tirk nemaye. Lî gor propoganda wan, "pîraniya" Kurdan dî nav cîvata Tirk da heliyane û êdî bûne Tirk. Bî vi awayî şansê azadiya Kurdan û Kurdistanê jî holê rabûye. Helbet ew bî propogandayên weha dîxwazî bêhêvîti û sistiyê têxîne nav Tevergera Azadiya Gelê Kurd.

Du rûyên madalyonê

Wek me lî jorê jî diyar kîr, siyaseta dewleta Tirk dî 70 salên derbasbûyî da bî ser neket. Asimilekirina Kurdan bî qasî ku dijmin dibêje pêşda neçû. Gelê Kurd iro jî lî ser piyan e, û bî xurtî jî bo azadiya xwe ber xwe dide. Lê ev rûyekî madalyonê ye.

Divê em rûyê madalyonê ê din jî bibînin.

Ma iro mirov dikare fenomena asimilasyonê yekser bavêje piştî guhê xwe?.. Gelo ew şertên ku heta nuha zîman û çanda me didan xwedîkirin, iro jî hene? Gelo Tevergera Netewî ya Kurd gihîştîye wê pêngavê (derece), ku bikaribe rê lî ber xetera asimilasyonê bigre, yan jî wê daxîne ser pêngava herî nîzîm? Lî gor raya me, pêwîst e lî ser vê pîrsê bî awakî ciddî bê sekinandin.

Dewletê hê hêvî û gumana xwe jî siyaseta asimilasyonê nebiriye. Bêguman ew jî dîzane ku mîletê Kurd tenê bî kuştinê xîlas nabe. Lê wîsa xuya ye ku, bî saya terorê û valakirina Kurdistanê, surgûnkirin û koçmalkirina Kurdan hêvî dîke ku, wê jî vir şûnda bikarî-

be Kurdan bî awayekî hêsatir asimile bike. Loma ew iro bî rîk û serhîşkî xwe jî naskirina mafên gelê Kurd dîr digre. Ew qet bî rîya aştiyê nêzîkî çareserkirina pîrsê nabe.

Lî gor hin agahdariyan tenê jî par heta havîna îsal milyonê û niv (1.500.000) Kurd jî axa bav û kalan derketine û çûne roavayê Anatolyê. Eger em imkanên teknikê xasma jî TV lê lî ber çava bigrin hingê ciddiyeta problemê wê bêtir xuya bike. Aha ev jî rûyê madalyonê ê din e...

Bêşik bî temamî pêşilêgirtina asimilasyonê -wek gelek pîrsên din- bî rîzgariya gelê Kurd va girêdayî ye. Lê heta wê çaxê û piştî wê jî, ev pîrsa han wê hebe. Belkî tesîra asimilasyonê, zîyan û texribata wê bî zemanekî pîr dîr-dîrêj berdewam bike, û rakirina wê dijwartir bibe.

Çimkî dewlet, bî awakî sistematîk, lî gor plan û bernameyekê karê asimilasyonê dimeşîne. û mîxabin dî van salên dawîna da, jî siyaseta asimilekirinê ra hin imkan û mecalên nû jî peyda bûne. Dewlet bî bahana şerê çekdari

lî Kurdistanê teroreke nebîniyî dîke. Heta nuha bî hezaran gund, gom û mezra vala kîr û hîna jî vala dîke. Demografi û nexşeya cîwarbûna Kurdan bî lez diguhure. Lî gor hin texmînan, % 50 yanî nivê nufûsê Kurdan, Kurdistanê terk kîriye, û lî metropolên Tirkîyê belav bûye. Lî gor hin agahdariyan tenê jî par heta havîna îsal milyonê û niv (1.500.000) Kurd jî axa bav û kalan derketine û çûne roavayê Anatolyê. Eger em imkanên teknikê xasma jî TV lê lî ber çava bigrin hingê ciddiyeta problemê wê bêtir xuya bike. Aha ev jî rûyê madalyonê ê din e...

Lî ser xetera asimilasyonê

Bêguman tesbîtkirina derece asimilasyonê, bêtir bî lêkolînê zanîstî, agahdariyên îstatîkî mumkun dibe. Lê dî vê demê da xetera asimilasyonê rastiyeke ewqas vekirî û berbîçav e, ku herkes dikare bibîne. Ew roj bî roj û bî awayekî ciddî hebûna xwe dide hisandin, û zîyanê mezîna digîhîne rûmetên kultura netewî ya Kurdan. Çimkî gelek faktorên sereke yê ku heta nuha zîman û çanda kurdi didan xwedîkirin, iro bî lez diguhurin. û xasma jî demografi... Bê nîqaş faktora herî negatîv û mezîna iro ev e.

Çawa tê zanîn, kêmkirina nufûsê Kurdan (bî rîya valakirina Kurdistanê, yan jî hin navçeyên wê) jî berê da xeyal û daxwaza TC ye. Bona vê gelek caran qanûnên surgûnê (Mecburi îskan kanunları 1927 û hwd.) derxistîye û ceri-

bandiye.

Lê heta van salên dawîn, nîkaribûye Kurdan bî awaki gîrsî ji erd û warên wan dûr bixwe. Mixabin dî van çend salên dawîn da qismen gihîştê daxwaza xwe. Digel guhartina demografiya Kurdan, iro tehdîteke dî a herî mezin ji TV' ên tirkî ne. Bî saya wan çerxa asimilasyonê gelekî bî lez dîzîvîre.

Eger em gotîna xwe kurt û vekirî bibêjin, gelek tiştên ku dî nav 70 salî da pêknehatine, dîkarin dî nav 15-20 salan da pêkbên. Bîla dî vê yekê da qet şîka me tunebe.

Derbarî xetera asimilasyonê da, keseke biyani, nivîskara alman Petra Wurzel, dî hevpeyvînekê da bala welatparêz û ronakbîrên Kurd dîkşîne û bî kurtî weha dibêje:

"Pêşketîna siyaseta asimilasyonê bî awakî xeter lî Tirkîyê heye û rastiyeke xemdar e. Lê ji bo ku mirov bîkarîbe zora asimilasyonê bibe, û dî warê zîman da bibe welatparêz, divê dî etaba pêşîn da ev rastiya han bê qebûlkirin." (13)

Disa sosyolog û nivîskarê Tirk İsmail Beşikçi jî dî vî wari da carîna kêmasiyên kurdan dînivîse û gazînan dîke. Ew bala wan dîkşîne ser gîrîngiya zîman û sazgehên netewî yên kulture. Lî gor wî şûûra milletîyê û rûmeta zîman dî nav kurdan da kême.

Lê Kurd bî xwe, dî nav xwe da çîqas vê pîrsê nîqaş dîkin? Lî gor raya me ne gelekî. Jî asimilasyonê, jî dîzîna çanda Kurdan, jî rewşa zîmanê

Kurdi gelek caran gazînan tînin. Lê, lî dîjî vê rewşê, bîlî hin xebatên bî hudûd û parçe-parçe, dî çapa netewî da xebatên berfireh û bî tesîr hîna xuya nakî. Helbet sedemên vê yê gîrîng hene. Xên jî zordestiya dewletê ya hîşk, sedemêkî dî yê muhîm jî ew e ku, dî nav tevgera azadîyê da, hin hêzên siyasî, bî salan xebatên dî vî wari da pêwîst nedîdîtin. Hetta hînan jî bî çavekî nîzîm lê mîze dîkîrin. Yênan ku pêwîstiya xebatên çandî da-

***Lê qet nebe jî
nuha şûnda jî, bî
şuûr û tevgerêke
xurtîr mudaxale
mumkun e û şert
e. Divê êdî herkes
bibîne û têbîgîhîje
ku tîkoşîna çandî
(kulture),
parçeyekî
Tîkoşîna
Rîzgariya Netewî
ye û gîrîng e.***

nî zîman û rê nîşan dîdan, ew jî bî "reformistîyê", yan jî "nasyonalistîya burjuva pîçûk" dîhatî îtham kîrin. Beşikçi jî şîroşgerên Kurd, dî bî tesîra çepên Tirk da, û lî ser navê enternasyonalistîyê, xebîrdana Kurdi jî lî xwe qedexê dîkîrin.

Lê qet nebe jî nuha şûnda jî, bî şuûr û tevgerêke xurtîr mudaxale mumkun e û şert e. Divê êdî herkes bibîne û

têbîgîhîje ku tîkoşîna çandî (kulture), parçeyekî Tîkoşîna Rîzgariya Netewî ye û gîrîng e. Lî gor raya me, îhmalkîrîna wê, dîkare jî zîyanên hin mezinîr ra rê vebike.

Herwîsa divê tevgera welatparêz gavan bî hesab bavêje, lî dîjî valakîrîna Kurdis-tanê tevdirên lazîm bîstîne. Milletekî ku jî cografya xwe dîr bikeve, dîkare hebûna xwe ya millî jî, zîman û çanda xwe jî wînda bike. Dewleta tirk bî valakîrîna Kurdistanê dîxwaze xwe yekser jî pîrsa kurdi safî bike. Û Tîştê ku iro lî Kurdistanî Bakûr dîqewîme jenosîd e, tunekîrîna milletekî ye. Divê welatparêzên Kurd bala raya gîştî ya dînyayê bîkşînin ser vê qetliamê. Gereke ev bûyer rojekê zûtîr bikeve rojeva Milletên Yekbûyî (FN)

Şertên Kurdistanê ne wek yênan Cezayîr û Îrlandayê ne

Bêşik, wek me pêşda jî gotîbû, bî temamî pêşîlêgîrtîna asimilasyonê, pêşda-bîrîna zîman û çanda Kurdi jî wek gelek pîrsên dînan bî rîzgariya gelê Kurd va gîrêdayî ye. Û tîştêkî xuya ye ev pîrs jî bî balansa hêzê va gîrêdayî ye. Lê dî dîrokê da nîmûne hene ku nîşan dîdînan eger dî nav gelekî bîndest da, pêvajoya zîmanguhastîne carekê dest pê kîrîbe, yan jî wî gelî êdî zîmanê xwe terk kîrîbe, pîştî merheleyekê, dî hêza siyasî û legal da jî balans lî dîjî wî gelî xerab dîbe. Komara Îrlanda yê nîmûneyeke balkêş e. Îngîlîz wek grûbeke elît, dî

sedsala 16'an da Îrlanda xistin bin destê xwe. Bî hejmar ingiliz dî destpêkê da gelekî hundîk bûn. Wexta Îrlanda dî sala 1921'an da rızgar bû, bû dewleteke otonom, pêvajoya zı-manguhastinê ewqas pîr pêsta çûbû ku, êdî tu tevdir û çareyên dewleta Îrlandî nıkarıbû asimilasyonê bîdın sekinandın. Ango bî hemû imkanên xwe dewletê ji kîr û nekîr nıkarıbû rê lı ber asimilasyonê bigre. İro % 80 gelê İrlandayê zımanê ingilizi qıse dıkn. Ku xelkê İrlandayê bî temami nebûne ingiliz, ev jı bêtır bî pırsa dın va gırêdayi ye. Jı ber ku gelê ırlandî bî pı-rani katolik ın, ingiliz jı pro-testan ın.

Lı hember vê ditinê, gelek caran nimûna Cezayır-Fransa tê nişandan. Lê lı vêderê rola faktora dın (İslam-Xıristiyan), û pırbûna welatên ereban û şertên dın lı ber çavan nayê girtın.

Helbet mirov dıkare jı gelek derên dinyayê nimûneyan bınêhê û bî wı awayı lı ser rewşa zımanê kurdi spekulasyonan bıke. Lê tışteki gelekî eşkere ye ku lı tu derê dinyayê, siyaseteke asimilasyonê wek ya Tırkiyê dijwar û xedar nine. Dezavantajeke dın jı ew e ku pıraniya Kurdan wek Tırkan musulman ın. Dewlet, kengê lazım be faktora dın bı hostati lı dıji azadixwaziya gelê Kurd bı kar tine.

Çend tevdir

Pêwist e ku ronakbir, rêxistin û sazgehên Kurdan, hûrgılı lı ser pırsa asimilasyonê bıfikirın, analizên rast

bıkın û lı gor wê jı hın çare û tevdiran bistinın. Dıvê ew bı xebat û tevdirên ku iro hene qıma xwe neynın; lı imkan û çareyên nû bıgerın, yên heyı berfiretır bıkn.

Lı gor raya me, dı warê parastın û pêşdabırına zıman û çanda Kurdi da, lı ber Tevera Welatparêz gelek kar û wezifên berbiçav hene, dıvê ew bêne ci. Hın jı wan karan mirov dıkare bı kurti weha rêz bıke:

a- Kampanya jı bo qısekırına û xebitandına zımanê Kurdi, dı hemû warên jıyanê da.

b- Pıştgırı yan jı pêşengi jı bo avakırına sazgehên netewi wek enstitu û akedemiyên zıman û dirokê (Yên serbıxwe, ku bı hêzeke sıyasi va gırêdayi nebin)

c- Pıştgırı yan jı pêşengi jı bo pêkanına medyayên gırıng wek radyo û TV'ên Kurdi

d- Bı riya weşanên cuda û vekırına qursên zıman teşwıqırın, belavkırın û pêşda-bırına xwendın û nıvisandına zıman dı nav gel da.

e- Peydakırına alikariya navnetewi jı bo parastına zıman û çanda Kurdi. (Mesela jı UNESCO).

f- Berhevırın û parastına edebiyata devki (folklor).

g- Pıştgırı û teşwıqırına nıviskar û hunermendên Kurd.

Ev hın tevdir û xızmetên konkret ın, ku wê bıkarıbn dı pêvajoya şerê rızgariyê da rast-te-rast lı zıman û çanda Kurdi

tesirên baş bıkn. Xebatên weha moral û şuûra netewi bı-lındtır dıkn. Ê bêşık bılındbûna şuûra netewi dı ey-ni wextê da xurtbûna şerê rızgariyê ye.

Têbini û Çavkani:

(1) Peyva "zıanguhastın" dı-kare bê van maneyên han: guhastına zıman, windakırına zıman, kuştına zıman, jıbirıkırın yan jı birkırındayına zıman. Peyva zımanparastın jı dıkare bê maneyên hevrikê van gotınan.

(2) Herçıqas maneya mayoritêt "pıranı" ye jı, lı vir dı "ûna pıranıyê da "miletê serdest" tê qestkırın. Çımki milletê serdest herdem pıranıyê pêk nayne.

(3) K. Hyltenstam - C. Stroud, nuha lı Universita Stockholmê dı warê zıman da wek lêkolınevan xebata xwe didomının.

(4) Gelê sami (laponi) gelekı kevn ın lı bakûrê İskandinavyayê dı-jın. Welatê wan dı navbera Norveç, Swêd, Finlandya û Rûsyayê da par-vekırı ye.

(5) M. Tandefelt, Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland.

(6) K. Hyltenstam - C. Stroud, Språkbyte och Språk-bevarande om samiskan och andra mino-ritetsspråk. Lund 1991)

(7) Eyni berhem.

(8) Nıviskareki Romanyayê, jı hêla Transilvanyayê ye.

(9) Serokê Enstituya Kurdi ya Parisê. Hevpeyvın, Azadi Hej. 47. Nisan 1993)

(10) Tove Skutnabb Kangas, Hevpeyvın, Roja Nû hej. 77 (34), 1992)

(11) Mesela bınêrın lı kütêba Mehmet Bayrak, ya bı navê "Açık-gizli, Resmi-Gayriresmi KÜRD-LOJİ BELGELERİ", Özge Yayınları, 1994, Ankara)

(12) Enver Behnan Şapolyo, Komcırına Zıman ya İstisnai ya 1951. Enqere 1954, rûpel 54. Yê ku behs dıke İsmail Beşikçi, Mesaja İsmail Beşikçi jı Komcırına KOM-KAR ra, Roja Nû, hej. 64 (21) 1988

(13) Azadi, hejmar 83. Çileyê Pêşin 1993.

Kürdistan Sosyalist Partisi (PSK)

4. Kongre Sonuç Bildirisi

“ÇÖZÜM EŞİTLİKTE ve BARIŞTADIR”

*11-17 Şubat 1995 tarihlerinde, geniş bir katılımıla toplanan **Kürdistan Sosyalist Partisi (PSK)***

***4. Kongresi**, gündemindeki konuları tartıştı, kararlar aldı, yeni Merkez Komitesi'ni seçti ve kamuoyuna aşağıdaki bildiriyi yayınladı:*

Kürdistan'ın ve Türkiye'nin emekçi halkı,
yurtseverler,
aydınlar,
barışsever insanlar!

Ülkemiz ve insanlarımız, hükümetin yanlış ve çözümsüz bir politikada ısrarı yüzünden, şu 1995 yılında da barıştan ve demokrasiden yoksun kalmaya, acı çekmeye devam ediyor.

DYP-SHP koalisyon hükümeti, 1993 yılında önüne çıkan barış fırsatını ayağının ucuyla itti, onu izleyen barış çağrılarını kulaklarını tıkadı. Silahları susturmaya, Kürt sorununa siyasal yoldan adil bir çözüm bulmaya yanaşmadı. Aksine, askeri yöntemlerle, Kürt ulusal hareketini ezerek, Kürdistan'ı yakıp yakarak, boşaltarak sonuç alma çabasına hız verdi.

Yapılan tam bir çılgınlıktır. Rejim, terörle

mücadele bahanesini kullanıyor. Sözde ülkenin ve ulusun birliğini koruyor. Oysa yapılan, özgür yaşamak isteyen, en doğal insan haklarını isteyen mazlum, savunmasız bir halka karşı acımasız bir saldırıdır, bir soykırımdır.

Türk ordusu ve polisi, sözde gerilla ile savaş adı altında, sözde “denizi kurutup balığı yakalamak için”, son iki yıl içinde Kürdistan'da binlerce yeni köy ve onlarca kasabayı yakıp yıktı, boşalttı; binlerce insanı kıydı, milyonlarcasını sürdü, derbeder etti. Rejim ormanları, meyva ağaçlarını bile yakıyor, ülkemizi çölleştiriyor. Kürdistan, tarihte gelmiş geçmiş nice barbar saldırısında, Hülagu ve Timur'un işgalinde bile böylesini görmemişti.

Son iki yıl içinde, Kürt aydınlarına, yurtseverlerine karşı “faili meçhul” denen, ama devletin gizli örgütlü güçleri tarafından yapılan, yüzlerce yeni cinayet işlendi.

Devletin ısrarla yürüttüğü bu kirli savaş

ülkenin kaynaklarını heder ediyor. Yılda 10 milyar dolar kurşuna, bombaya, tanka, topa, asker postasına dönüşüyor, yıkım ve ölüm için harcanıyor. Bu savaş, artık çekilmez hale gelen enflasyonun, açlığın, işsizliğin baş nedenidir.

Yitirilen canlar ise parayla ölçülemez. Savaş her iki halka da derin acılar veriyor. Genç insanların, savunmasız sivillerin, kadın ve çocukların hayatına maloluyor. Binlercesi sakatlanıyor.

Daha da önemlisi, insanlarımız arasında kin oluşuyor, öfke birikiyor. Toplumun güzel değerleri, kardeşlik ve dayanışma duyguları yıkıma uğruyor. Gelecekte bu savaş bitse bile, barışı yeniden kurmak, yaraları sarmak çok zor olacaktır.

Savaş yüzünden şovenizm ve militarizm güçleniyor, demokratik haklar daha da budanıyor; bundan Kürtler gibi Türkler de zarar görüyor.

Hükümet, demokratikleşme konusunda verdiği sözlerin hiçbirini tutmadı. Ne düşünce özgürlüğü, ne sendikal haklar, ne Anayasa değişikliği. Düzen partileri, iktidarı ve muhalefetiyle toplumu oyaltıyor, aldatıyorlar, 12 Eylül faşizminin kurduğu baskı çarkına dokunmuyorlar. Aksine, bu çarkı daha da pekiştiriyor; baskının, zorbalığın dozunu arttırıyorlar.

Rejim, düşünceye, basına karşı görülmemiş bir terör estiriyor.

Yüzlerce basın emekçisi, yazar, bilim adamı, baskılara karşı çıktıkları, barış istedikleri, hükümetin politikasını eleştirdikleri için zindandalar. Yüzlercesi bu yüzden yargılanıyor.

Gazeteciler ve yazarlar öldürülüyor. Hükümetin politikasını eleştiren yayınlar toplanıyor, ağır hapis ve para cezalarıyla boğulmak isteniyor. Bu da yetmeyince basılıp yağmalanıyor, bombalanıyor.

Yanlış Politikada Israr Yüzünden Rejim Tıkanmıştır

Yurttaşlar!

İnatla izlenen çağdışı, ilkel politikalar yüzünden ülke bir kaos içindedir, yangın yerine

dönmüştür. Politik kanallar tıkanmıştır. Ekonomi çöküntüye uğradı. Rejim, hükümet, düzen partileri -iktidarı ve muhalefetiyle- sorunlara çözüm bulamıyor, onları daha da derinleştiriyorlar. Bu yanlış politikada ısrar yüzünden Türkiye daha kötü, daha karanlık bir ortama sürükleniyor.

Bu gidişe dur demeliyiz!

Bu politika değişmelidir. Ülkeyi yakıp yıkmakla, daha çok kan dökmekle, zulümle, sürgünle bir yere varılamaz. Çözüm silahta değil, sağduyudadır. Çözüm barıştadır.

Türkiye çağdaş bir ülke olmalıdır. Kürt halkıyla barışmalıdır. Bunun yolu, Kürt kimliğini ve haklarını tanımaktır.

Bu gidişe dur demeliyiz!

Bu politika değişmelidir.

Ülkeyi yakıp yıkmakla, daha çok kan dökmekle, zulümle, sürgünle bir yere varılamaz.

Çözüm silahta değil, sağduyudadır.

Çözüm barıştadır.

Kürtler ve Türkler, mevcut sınırlar içinde, kardeşçe birarada yaşayabilirler. Yıllardır süren kavganın dövüşün sonu gelebilir. Bunun yolu, devlet yapısını, toplumun politik, yönetsel ve kültürel yaşamını eşitlik ilkelerine uygun biçimde yeniden düzenlemektir. Bunun yolu Kürt-Türk federasyonudur.

İsviçre veya Belçika türü bir çözüm bulabiliriz. Buna barışçı ve demokratik yöntemlerle ve her iki halkın özgür iradesiyle varabiliriz.

Eşitlik savaşın iyidir. Barış, Kürdistan'ı yakıp yıkmaktan, Türkiye'yi bir yangın yerine

çevirmekten iyidir. Hoşgörü, Kürtleri öldürmekten ve sürmekten, iki halk arasına kin ve öfke duvarları örmeekten iyidir.

Türkiye bugün, "barbarlık mı, yoksa barış mı?" ikileminde. Seçimimizi yapmalıyız ve bu, uygar insanlara yaradır bir seçim olmalı.

Kirli Savaşa Karşı Çıkalım

Barış Zincirini Örelim

Yurttaşlar!

Kürdistan Sosyalist Partisi, Kürt-Türk herkese, ülkenin tüm emekçilerine, aydınlarına, yurtsever ve onurlu insanlarına, siyasi partilere, sendikalara çağrıda bulunur:

Ülkeyi bir yangın yerine çeviren bu acımasız, kirli savaşa karşı çıkalım!

Barış ve adil bir çözüm için, demokrasi için güçlerimizi birleştirelim, geniş ve etkili platformlar oluşturalım. Edirne'den Hakkari'ye barış zincirini örelim. Toplumu hiçe sayan, ekmegimizi ve özgürlüğümüzü postalları altında çiğneyen savaş akbabalarına karşı yürüyelim, direnelim. Meydanı şer güçlerine bırakmayalım!

* Gecikmeden ve karşılıklı olarak silahlar susmalı, böylece daha fazla kan dökülmesi son bulmalı, diyalogun ve barışçı bir çözümün yolu açılmalıdır.

* Bir genel af çıkarılmalı, mevcut toplumsal gerilim düşürülmelidir.

* Olağanüstü hale son verilmeli; bölge valiliği ve köy koruculuğu sistemi kaldırılmalı; özel savaşta kullanılan özel timler, kontrgerilla ve benzeri açık-gizli örgütler dağıtılmalıdır.

* Düşünce ve örgütlenme özgürlüğü tam olarak tanınmalı; Kürt kimlikli partiler de serbest olmalı, kendi programlarıyla özgürce faaliyet gösterebilmelidirler.

* Kürt dili basın, radyo, televizyon, resmi ilişkiler alanı dahil, toplumsal yaşamın her alanında özgürce kullanılabilir. Kürdistan'da ve Kürtlerin kitle halinde bulunduğu her yerde okullar Kürt diliyle eğitim yapmalıdır.

* Köy ve kentleri yakılıp yıkıldığı için ve çeşitli tehdit ve baskılarla yerlerini ve yurtlarını terk etmek zorunda kalan, sürülen halkın tekrar eski yerlerine dönmesine olanak sağlanmalı, bu konuda kendilerine yardımcı olunmalı, zararları tazmin edilmeli, yaraları sarılmalıdır.

* Beş general tarafından topluma dayatılan, özgürlüğün ve demokrasinin önünde başlıca engel olan 1982 Anayasası kaldırılmalı, onun yerine, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan ve Kürt kimliğini tanıyan demokratik bir anayasa yapılmalıdır.

Yurtsever Saflarda

İşbirliği ve Dayanışma Sürmeli

Kürdistan'ın çilekeş halkı,

Yurttaşlar!

1993 yılında PSK ve PKK arasında yapılan protokolden sonra, ülkemizin kuzey parçasında yurtsever güçlerin daha önce son derece gergin olan ilişkileri yumuşadı, birlik yönünde umutlar doğdu ve cephe çalışmaları başlatıldı. Halkımız bu yakınlaşmaya sevindi.

Elbet, ortak bir cephenin oluşması kolay iş değil. Bu, örgütler arasında güven ilişkilerini, güçlü demokratik geleneklerin varlığını, ayrıca, izlenecek politikalarda belli bir uyumu gerektirir. Nesnel durum ise, ne yazık ki farklı. Geçmişteki acı olaylar nedeniyle, bir güven ortamının oluşması zamana bağlıdır. Birlikte çalışmayı örgütlemek ve sürdürmek için, en az güven kadar önem taşıyan demokratik gelenekler ise Kürt ulusal hareketinde ne yazık ki oldukça zayıftır. Bunun için ilkeli ve içtenlikli çabalar gerekir. Örgütler birbirlerinin varlığına saygı duymalı, ortak amaçlar öne çıkarılmalı. Örgütler arasında şiddet dışlanmalı.

Ancak, bu dönemde de görüldü ki, ulusal hareket, geçmişte birlik önünde engel olan kimi yanlış tutum ve alışkanlıkları henüz gereği gibi aşamamıştır.

Bu nedenle, ne yazık ki, sözkonusu cephe çalışmaları da başarıya ulaşamadı. Ama, ör-

gütler arasındaki ilişkiler yine de bugün, geçmişten farklıdır. İki yıl öncesi ortaya çıkan yumuşama ve iyi ilişkiler sürmektedir. Örgütler, şu aşamada cephe için henüz koşulların uygun olmadığı konusunda hemen hemen bir görüş birliğine varmakla birlikte, aralarındaki diyalogu sürdürmeyi, gerekli durumlarda ortak politik tavırlar takınmayı ve üzerinde anlaşabildikleri konularda ortak eylem yapmayı da kararlaştırdılar. Bir başka deyişle, sözkonusu 12 yurtsever örgüt, işbirliği ve dayanışmayı sürdürmeyi uygun buldular.

Bu da herşeye rağmen olumludur. İşbirliği, dayanışma küçük ve sınırlı alanlarda başlasa da, zamanla gelişebilir ve daha geniş ve kalıcı birliklere zemin hazırlayabilir.

Kamuoyunun bildiği üzere, Partimiz geçmişten beri, ulusal güçler arasında iyi ilişkilerin önemini hep dile getirdi, iş ve güçbirliği için kararlı biçimde çaba gösterdi. Bugün de tutumumuz budur.

Bunun içinse tek başına bir örgütün, ya da bir bölüm örgütün iyi niyeti yetmez; ulusal sahnedeki belli başlı diğer örgütlerin de sorumlu davranması ve bu yönde çaba göstermesi gerekir.

Yurtsever örgütlerin yeni bir anlayışa, hoşgörüye ihtiyacı var; onlar demokratik ve uygarca ilişkileri içlerine sindirmeli, kendilerini yenilemelidirler.

Ulusal Kongre Ortak

Ürün Olmalı

Tüm Ulusal Güçleri

Temsil Etmeli

Bağımsız Olmalı,

Demokratik Çalışmalı

Belli durumlarda, ulusal kongre, konsey, parlamento ve sürgün hükümeti gibi ulusal kurumlar da oluşturulabilir. Böyle kurumların gerçekleşmesi, salt isteğe değil, iç ve dış koşulların bütününe bağlıdır.

Kürdistan'ı yakıp yıkan, halkımızı süren

Türk rejiminin yaptığı tam bir soykırımdır. O, aynı zamanda, halkımızın iradesini belirtebileceği tüm demokratik kanalları tıkamakta, siyasi partileri kapamakta, parlamenterleri zindana atmakta, basını susturmaktadır. Bu koşullarda, ulusal güçlerin sürgünde bir kongre veya konsey oluşturmaları ihtiyacı doğmuştur.

Bu kurum ulusal güçlerin ortak çabalarıyla ve katkılarıyla oluşmalıdır. Daha önce cephe platformunda biraraya gelen parti ve gruplar da dahil, tüm yurtsever parti ve kurumlar bu sürece katılmalıdır. Onun adı, biçimi, işlevi, yetkileri bu süreç içinde belirlenmelidir. Ve o tümüyle demokratik biçimde çalışmalı, şu veya bu örgütten bağımsız olmalı, ulusal hareketin bütünsel çıkarlarını gözetmelidir.

Yurtsever örgütlerin yeni bir anlayışa, hoşgörüye ihtiyacı var; onlar demokratik ve uygarca ilişkileri içlerine sindirmeli, kendilerini yenilemelidirler.

Son dönemde, belli bir çevrenin, kendi girişimiyle oluşturmaya çalıştığı "ulusal parlamento" ise bu nitelikte değildir. Ulusal örgütlerin ortak ürünü olmayan ve bir olup bitti gibi sunulan bu tür oluşumlar, ulusal hareketin bütününe, halkımızın iradesini temsil edemezler ve kendilerinden beklenen rolü oynayamazlar.

Dar örgüt çıkarlarına göre yürütülen bu türden aceleci tutumlar, bir ihtiyaç olarak gündeme gelen böylesine ulusal kurumları daha baştan sakatlarlar.

Bu nedenle Kongremiz, bu konuda tüm ulusal örgütleri sorumlu davranmaya, olup bitilerden kaçınmaya çağırır.

Yirmi Yıllık Sürec PSK'nın

Temel Politikalarını Doğruladı

Kongremizin yapıldığı şu günlerde Kürdistan Sosyalist Partisi 20. yılını tamamladı.

Bu partimiz bakımından önemli bir aşamadır.

Partimiz, bu yirmi yıl içinde, gizlilik koşullarında ve ağır baskılar altında mücadelesi-ni kesintisiz biçimde sürdürdü, ayakta kaldı ve bugünlere gelebildi.

Kürt halkının özgürleşmesi ile Türkiye'nin de-mokratikleşmesi arasındaki sıkı bağa daha baştan işaret etti ve bir Kürt-Türk federasyo-nunu önerdi.

Gelenen durum Partimizin bu temel politi-

Gelenen durum Partimizin bu temel politikalarının doğruluğunu kanıtlamıştır. Bizim koşullarımızda şidde-tin, ulusal amaçlara ulaşmak bakımından yetersizliği ve yol açtığı ağır sonuçlar bir yana, sömürgeci rejim ba-kımından da, Kürt ulusal hareketini şiddet yoluyla bas-tırmanın ve ondan kurtulmanın mümkün olmadığı bir kez daha ve nice acılar ve kayıplar pahasına öğrenil-miştir. Sorunun ancak barışçı yollardan, her iki halkın eşitliği temelinde çözülebileceği artık sağduyu sahibi her insan tarafından görülmektedir.

Bugün ne yazık ki, henüz amaçlarımıza ulaşmış değiliz. Bu salt bize bağlı bir olay de-ğil. Kürt halkı, ikiyüz yıla yakın süredir, bö-lünmüş ülkesinde, tam bir kuşatma altında, güçlü ve acımasız işgalci güçlere karşı, özgür-lük uğrunda dur durak bilmeyen yiğit bir mü-cadele yürütüyor. Biz halk olarak çok ağır bir bedel ödedik; ama, eşine az rastlanır bu zor ve olumsuz koşullar yüzünden, her halk gibi hak-kımız olan özgürlüğe hala da ulaşabilmiş de-ğiliz.

Partimiz, baştan beri ulusal kurtuluş müca-delemizin özgül koşullarını -ülkemizin parça-lanmışlığını, sözkonusu kuşatmayı, dış destek azlığını- göz önüne alan bir strateji izledi. Bu koşullarda, bir ulusal kurtuluş hareketinin silahlı mücadele biçimleriyle zafere ulaşmasının güçlüğünü ve ağır bedelini göz önünde tuta-rak, bizzat Kürt ulusal hareketinin bu alandaki zengin deneyiminden dersler çıkararak, siyasal ve barışçı mücadele biçimlerini tercih etti.

Partimiz ulusal mücadelenin, her bir par-çanın kendi koşullarına göre yürütülmesi gere-ğini saptayarak, Türk halkının devrimci ve de-mokratik güçleriyle dayanışmaya önem verdi;

kalarının doğruluğunu kanıtlamıştır. Bizim ko-şullarımızda şiddetin, ulusal amaçlara ulaşmak bakımından yetersizliği ve yol açtığı ağır so-nuçlar bir yana, sömürgeci rejim bakımından da, Kürt ulusal hareketini şiddet yoluyla bas-tırmanın ve ondan kurtulmanın mümkün ol-madığı bir kez daha ve nice acılar ve kayıplar pahasına öğrenilmiştir.

Sorunun ancak barışçı yollardan, her iki halkın eşitliği temelinde çözülebileceği artık sağduyu sahibi her insan tarafından görülmek-tedir.

Çözüm olarak federatif biçim, daha şimdi-den tartışma gündemine girmiştir. Kürt soru-nunun adil bir çözümü olmadan Türkiye'nin çağdaş ve demokratik bir ülke olamayacağı şimdi daha açık seçiktir.

Partimiz, önüne koyduğu politikalar bakı-mından gerçekçi ve uzak görüşlü olabilmiş, bu politikaları ilkeli biçimde izlemiştir. Bu ne-denledir ki, bu uzun süre içinde ayakta kala-bilmiş Kürdistan ve Türkiye politikasında kü-çümsenmeyecek bir rol oynamıştır. Bu ilkeli ve kararlı mücadeleninin sonucudur ki, Parti-miz ulusal ve uluslararası planda belli bir say-gınlık kazanmıştır.

Kongremiz bunu onurla belirtir ve Kürdistan Sosyalist Partisi'nin tüm üye ve taraftarlarını, Partimizin yirminci yıldönümünde, denenmiş politikalarımız doğrultusunda mücadeleyi yükseltmeye çağırır.

Sosyalist Değerler Onurumuzdur

Partimiz, son yıllarda uluslararası sosyalist harekette ve genel olarak dünya durumunda meydana gelen değişiklikleri 3. Kongre öncesinde tartışmış, yaşananlardan dersler çıkarmış ve 3. Kongrede aldığı kararlarla sosyalizme ilişkin görüşlerini ve programını yenilemişti.

Partimiz, 3. Kongre'de, sosyalizmin ancak; uygun ulusal ve uluslararası koşullarda ve halk çoğunluğunun isteği ve katkısı ile gerçekleştirilebileceği; sosyalizme geçişin ve onun kuruluşunun tümüyle demokratik biçimlerde olabileceği görüşünü benimsemişti.

4. Kongremiz bunu bir kez daha vurgular ve Kürdistan Sosyalist Partisi'nin sosyalizm davasına ve enternasyonalizme olan bağlılığını dile getirir. Sosyalizm ve enternasyonalizm, özgürlüğü, adaleti, eşitliği, barışı ve bütün bunlar için dayanışmayı içeren insanlığın en güzel değerleri ve geleceğidir.

Örgütlülük Düzeyimiz

Yetersizdir

Çalışma Tarzımız İyi Değildir

Gözümüzü Kitlelere Çevirelim

4. Kongremiz, Partimizin yirmi yıllık mücadelesini, ilkeli ve uzak görüşlü politikalarını onur verici bulmakla birlikte, onun halk içindeki örgütlülük düzeyinin, kitle bağlarının henüz zayıf, çalışma tarzımızın ise yetersiz olduğu sonucuna vardı.

Önümüze koyduğumuz görevleri başarmak için kitleler arasında iyi biçimde örgütlenmek, sesimizi onlara duyurmak ve onları politikamıza kazanmak gerekir. Bunun için de

örgütümüzün çalışma tarzını iyileştirmeli; gevşeklik, konformizm ve benzeri olumsuz eğilimlerle mücadele etmeli; görev duygusunu, inisiyatif, fedakarlığı ve devrimci morali yükseltmeli; örgütteki demokratik mekaniz-

4. Kongremiz bunu bir kez daha vurgular ve Kürdistan Sosyalist Partisi'nin sosyalizm davasına ve enternasyonalizme olan bağlılığını dile getirir. Sosyalizm ve enternasyonalizm, özgürlüğü, adaleti, eşitliği, barışı ve bütün bunlar için dayanışmayı içeren insanlığın en güzel değerleri ve geleceğidir.

maları, kollektif çalışmayı ve denetimi güçlendirmeliyiz.

Kağıt üstünde iyi programlar yapmak, doğru hedefler göstermek yetmez. Kitlelerle kaynaşmadan onların umudu, sesi olamayız. Kendi içimize, bürolarımıza kapanmıyalım ve gözümüzü kitlelere çevirelim.

Sabırla, enerjiyle insanlara görüşlerimizi anlatalım. Sorunları tartışalım ve çözüm yollarını gösterelim.

Profesyonel kadro, örgüte yaptığı işle, katkı ile bunu hak etmelidir. Kitleler arasında enerjik bir çalışma yürüterek yeni kadrolar devşirmeli, mali desteği arttırmalıyız. Örgüt ancak böylesine militanca bir çalışmayla gelişip serpilecektir.

4. Kongremiz, örgütün yeniden yapılması, çalışma tarzının iyileştirilmesi için kararlar aldı ve hedefler koydu.

Dostlar ve Gönlü Hala
PSK İle Olan Eski Yoldaşlar,
PSK'nın Mücadelesine
Omuz verin!
Partinize Katılın!

Kongremiz, PSK'nın politikasını doğru bulan, görüşlerine katılan emekçi insanlarımızı, aydınları, yurtseverleri, gençleri ve kadınları, ortak amaçlarımızın bir an önce gerçekleşmesi için partinin mücadelesine omuz vermeye, saflarına katılmaya çağırır.

Kongremiz, daha önce şu veya bu nedenle partimizden ayrılmış olup da ona karşı düşmanca bir tutum göstermemiş ve ciddi bir zarar vermemiş olanların, şu anda da partimizin programını ve temel politikalarını paylaşmaları halinde, örgüte dönmeleri için çağrıda bulunur.

Kadınları Parti Saflarına
Kazanma Çabasını Arttırmalı,
Kitlesel, Demokratik
Kadın Örgütlenmesine
Destek Olmalıyız

Kongremiz, Kürt kadınlarının politik yaşama ilgilerinin yıldan yıla artmasına rağmen, Parti saflarında kadın üye sayısının az olduğunu saptadı. Hem genel olarak ulusal çapta, demokratik ve kitlesel kadın örgütlenmesi konusunda destek olmak, hem de parti saflarında kadın üye sayısının artırılması ve onların parti içinde daha etkin görevler almaları için Partimizin sistemli bir çaba göstermesi gerekiyor.

Kadınların örgütlenmesinde ve eğitiminde Partili kadın yoldaşlarımıza önemli bir görev düşüyor; onlar bu konuda öncü bir rol oynamalıdır. Erkek yoldaşlar ise onlara omuz vermeli, destek olmalı.

Kongremiz, bu amaçla görevlendirme yapılması ve bir plan-program oluşturulması için

Merkez Komitesi'ne yönelik bir tavsiye kararı aldı.

PSK'ya Legal Çalışma
Yolu Açılmalı

Partimizin bugüne dek gizli çalışıyor olması, Türkiye sömürgeci rejiminin yasakları ve baskıları yüzündendir. Türk devleti, başından beri, Kürt halkının serbestçe örgütlenmesini, istemlerini legal yollardan dile getirmesini önledi. Bugün de, bu durumu ısrarla sürdürüyor; siyasi partileri kapatıyor, parlamenterleri tutukluyor ve Kürt sorununun tartışılmasını

***P**artimiz, ülkenin legal politik yaşamında yer almak, kendi görüşleri ve programı doğrultusunda sorunların çözümüne, barışçı ve demokratik yöntemlerle katkıda bulunmak istiyor. Rejim, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü konusunda, iç ve dış kamuoyunu kabaca oyalama ve aldatma politikasına son vererek bu tür engelleri bir an önce kaldırmalıdır.*

önlüyor. Rejim, Kürt kültürel derneklerine bile hayat hakkı tanımıyor.

Bu yasakların haklı ve meşru hiç bir gerekçesi yoktur. Bu çağdışı tutuma son verilmesi, tam bir örgütlenme özgürlüğü tanınarak Kürt kimlikli partilerin de serbestçe çalışmasına olanak verilmelidir.

Partimiz, ülkenin legal politik yaşamında yer almak, kendi görüşleri ve programı doğrultusunda sorunların çözümüne, barışçı ve

demokratik yöntemlerle katkıda bulunmak istiyor. Rejim, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü konusunda, iç ve dış kamuoyunu kabaca oyalama ve aldatma politikasına son vererek bu tür engelleri bir an önce kaldırmalıdır. Böylesine bir demokratik adım, ülkede barış ortamının gerçekleşmesine hizmet edecektir.

Güney Kürdistan'da

İç Savaş Durmalı

Sorunlar Barışçı Yoldan

Çözölmeli

Kongremiz, şu anda Güney Kürdistan'daki iki büyük örgüt, Kürdistan Demokrat Partisi ve Kürdistan Yurtsever Birliği arasında süregelen çatışmaları büyük bir üzüntüyle karşılar.

Körfez Savaşı sonrası, bu parçadaki halkı-

Düşman güçlerce kuşatılmış ve boğulmak istenen Kürdistan'ın bu özgürlük adasında, böylesi bir kardeş kavgasının galibi olamaz. Bu kördövüşünde ısrar, yıllarca süren uzun bir direnişin ürünü olan kazanımların tümüyle yitirilmesine yol açacaktır.

mızı zorba Saddam rejiminin saldırılarına karşı korumak için, uluslararası destekle sağlanan güvenlik kuşağı, halkımız için, yıllarca süren ve büyük yıkıma yol açan zorlu bir direnişin ardından, soluk almak, toprakları üstünde ulusal bir yönetim ve yeni bir yaşam kurmak bakımından önemli bir tarihsel fırsattı. Ulusal partilere ve liderlere düşen, bu fırsatı iyi değerlendirmek, yaraları sarmak, yıkım halindeki ülkeyi onarmak, ekonomik ve sosyal yaşamı canlandırmak, halkın hayati sorunlarına çö-

zümle bulmak ve bunun yanı sıra, ülkede güveni sağlayarak demokratik bir yaşamın temellerini atmaktır.

Ancak ne yazık ki onlar, tek başına iktidar için sürdürdükleri çekişmeyi, 1994 mayısından beri kanlı ve sonu gelmez bir boğuşmaya dönüştürdüler. Bu, Kürt halkını ve dostlarını düş kırıklığına uğratmıştır.

Bu çatışmanın ne halka ne de kendilerine hiçbir yararı yoktur. Düşman güçlerce kuşatılmış ve boğulmak istenen Kürdistan'ın bu özgürlük adasında, böylesi bir kardeş kavgasının galibi olamaz. Bu kördövüşünde ısrar, yıllarca süren uzun bir direnişin ürünü olan kazanımların tümüyle yitirilmesine yol açacaktır. Bu, Kürt halkı için yeni bir yıkım ve umutsuzluk demek olur.

Hiç kimsenin, hiçbir nedenle bunu yapmaya hakkı yoktur.

Kongremiz, geçmişte Kürt ulusal mücadelesinde önemli bir rol oynamış ve çok sayıda kurban vermiş olan bu iki örgüte ve onların liderlerine, bu üzücü savaşa son vermeleri, en kısa sürede seçime gitmeleri ve Kürt halkının oyuna saygı göstermeleri için çağrıda bulunur.

Sorunlar barışçı ve demokratik yöntemlerle çözülmelidir.

KONGRE'NİN ULUSLARARASI KAMUOYUNA ÇAĞRISI:

Soykırım Karşısında

Sessiz Kalmayın!

Kürt Halkına Destek verin!

BM üyesi olan Türkiye, insan hak ve özgürlüklerini pervasızca çiğnemeye devam ediyor. Sistemli ve yaygın işkence artık süreklilik kazanmış bulunuyor. Adına "faili meçhul" denen, gerçekte ise, devlete bağlı gizli vurucu güçler tarafından işlenen Arjantin türü politik cinayetler iki bine ulaştı. Bunların hedefi çö-

ğunlukla Kürt aydınlarıdır. Basın, tam bir sansür ve terör altındadır. Cezaevindeki yazar-çizer ve aydınlar yüzleri buluyor.

Kürt halkına yapılanlar ise, tam bir soy kırmıdır. Rejim Kürt halkını katlediyor, sürüyor, Kürdistan'ın doğasını bile çöle çeviriyor. Türkiye, bu yaptıklarıyla Uluslararası Af Örgütü'nün, Helsinki İzleme Örgütleri'nin kara listesinde başlarda yer tutuyor.

Buna rağmen, Birleşmiş Milletler Örgütü harekete geçmiyor.

Türkiye bunları, aynı zamanda NATO'nun, Avrupa Konseyi'nin, AGİT'in üyesi olarak yapıyor. Bu uluslararası kuruluşlardaki sorumluluk ve yükümlülüklerinin hiçbirini yerine getirmiyor. Verdiği sözlerin hiçbirini tutmuyor.

Buna rağmen sözkonusu kuruluşlar, bu sözleşmelere taraf olan devletler, üstlerine düşeni yapmıyor, Türkiye'den ciddi bir hesap sormuyorlar.

Dünya, sağır ve dilsiz gibi, Kürt halkına karşı işlenen soykırımı, bu insanlık suçunu seyrediyor.

Bu insanlık adına, uygarlık adına utanılacak bir durumdur.

Üstelik de Türkiye, Kürtlere karşı soykırımı, NATO'dan ve öteki Batılı ülkelerden aldığı silahlarla gerçekleştiriyor. Kürtlere karşı bu kirli savaşı, Batılı ülkelerden aldığı ekonomik ve askeri destekle yürütüyor.

Türkiye, bir yandan insan hak ve özgürlüklerini paspas gibi çiğner ve insanlığa karşı suç işlerken, diğer yandan Avrupa Birliği'ne girmeye hazırlanıyor.

Batı ülkeleri, bir dönem, Türkiye'yi sosyalist ülkelere karşı bir ileri karakol, bir köprü başı olarak kullandılar ve rejimin tüm pisliklerine göz yumdular.

Şimdi de, sözde "radikal İslama" karşı ona yine böyle bir rol veriliyor ve yine pisliklerine göz yumuluyor.

Bunlar insani değerlerle, demokrasi ve insan haklarıyla, bağdaşmayan bir tutumdur.

Batı, geçmişte, sosyalizme karşı İslami hareketi teşvik ederek, bir yeşil kuşak politikası izleyerek bugünkü "radikal İslamın" ortaya çıkışına küçümsenmeyecek bir katkı yaptı. Daha sonra ise, çıkarları için tehlike olarak gördüğü İran'daki İslami rejime karşı Saddam'ı destekledi. Şimdi de, aynı gerekçeyle, "radikal İslama" karşı Türkiye'nin şoven, militarist, barbar yönetimine böylesine bir destek vermekle yeniden büyük bir yanlış yapıyor.

Türkiye gibi bir terör rejiminin Avrupa Birliği gibi demokratik bir toplulukta yeri yoktur.

Kongremiz, BM Örgütünü, NATO'yu, Avrupa Konseyi'ni, AGİT'i ve tüm öteki uluslararası kuruluşları, bunlara taraf olan devletleri sorumlu davranmaya, Türkiye'nin yaptıkları karşısında sessiz kalmamaya ve Kürt halkına karşı işlenen soykırımı önlemek için harekete geçmeye çağırır.

Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardım durdurulmalıdır.

Türkiye uluslararası demokratik kuruluşlardan dışlanmalı ve ancak demokrasinin önündeki engelleri kaldırdıktan, insan haklarına pratikte işlerlik sağladıktan ve Kürt halkının haklarını tanıdıktan sonra kabul edilmelidir.

Kongremiz, uluslararası planda tüm demokratik kuruluşları, siyasi partileri, sendikaları, insan hakları kuruluşlarını, humaniter ve barışsever örgütleri, kişileri, soykırımla yüz yüze olan Kürt halkına ve Türkiye'nin terör rejimi altında ezilen tüm insanlara destek vermeye çağırır.

Soykırımı karşı sessiz

kalmayın! Kürt halkını

yalnız bırakmayın!

ŞUBAT 1995

İran Kürdistanı'nda Mahabad Cumhuriyeti Deneyimi (*) (1946-1947)

Dr. Gulmurad Muradi

İki dünya savaşı öncesi ve savaş arası döneme kısa bakış

20. yüzyılın başlarında Avrupa ülkeleri, sömürgeci politikalarını hızlandırdılar. Sana-yinin gelişmesi ve üretim tekniğinin ilerleme kaydetmesi, hammaddeye olan ihtiyacın sürekli artmasına neden oldu. Bu durum, sömürgeci devletlerin sömürü oranını yükseltti ve yayılmacı politikasını güçlendirdi. Bu da onlar arasındaki rekabetin körüklenmesine yol açtı.

Sözkonusu gelişme, bir taraftan sömürge ve yarı sömürge ulusların kurtuluş hareketlerinin doğmasına, diğer taraftan da sömürgeci güçlerin kendi aralarında çatışmalarına zemin hazırladı.

Yakın ve Ortadoğu'da ulusal kurtuluş hareketlerinin ortaya çıkması, bölgede hüküm süren Osmanlılar ve İran'daki Kadyari Hanedanı'nın zayıflamasına neden oldu. Bu aşamada ise, ne onların kendilerini kurtarma gücü kaldı, ne de sömürgeci güçlerin onları ayakta tutmaları kendi çıkarlarına denk düşmedi.

Rusya'daki işçi hareketine paralel olarak, 1906-1911 yıllarında İran'da anayasal bir devrim gerçekleştirildi.

Tüm bu gelişmeler, Birinci Dünya Savaşı'na zemin hazırladı. Bu savaş ve sonuçları, klasik sömürgeciliğin ve feodalizmin yenilgi-

sini pekiştirdi. İran'daki "Kadyari Hanedanı" ortadan kaldırıldı, Osmanlı İmparatorluğu parçalandı ve Rusya'da Çarlık rejimi Ekim Devrimi'yle mezara gömüldü.

Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması sonucu, büyük bir kesimi salt büyük devletlerin koruması altında yaşayabilen küçük devletçikler ortaya çıktı. Bu aşamada, Kürtler ve Ermeniler de dünya kamuoyunun dikkatlerini kendi ulusal haklarına çektiler.

O döneme kadar Osmanlı ve İran imparatorlukları arasında ikiye bölünmüş olan Kürt bölgesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkımından en olumsuz etkilenen kesim oldu ve bu kez dört parçaya bölündü.

Diğer yandan küçük ulusal devletlerin kurulması, Kürtler ve Ermeniler arasında, haklarının uluslararası güçler tarafından kabul edilebileceği konusunda umut yarattı. Sözkonusu haklar 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'yla güvence altına alındı.

Ama bu haklar, müttefik güçlerin ekonomik ve politik çıkarları ve yeni kurulan Türk devletinin aşırı milliyetçi politikası nedeniyle hiç hayata geçmedi. Müttefikler, Kürtlerin desteklenip desteklenmemesini sadece kendi politik çıkarları çerçevesinde ele alıyorlardı.

En başta İngilizler, Kürt bölgesinde çıkan

petrolü kontrolleri altında tutmak amacına ulaşabilmek için herşeyi yapıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında (1916) İngiltere ile Fransa (1) arasında -daha sonraları da Rusya-, imzalanan gizli Sykes-Picot Anlaşması, savaş sonrası ekonomik çıkarların korunmasını da içeriyordu.

Bölgedeki sözümona azınlıkların haklarının korunmasını da içeren bu gizli anlaşma uyarınca, Osmanlı İmparatorluğu'nun "pasta"sı, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında paylaşılıyordu. Anlaşmaya daha sonra ABD de ortak edildi.

Rus devriminden sonra, Rus ordusunun savaştan çekilmesi ve tüm sömürgeci anlaşmaların tek taraflı olarak iptali, -bunlar arasında 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot da vardı- tüm emperyalist planları geçersiz kıldı. Yine Amerikalılar, kendi himayeleri altında bir Ermeni devleti kurulmasının gerçekleşemeyeceğini farkedince, ayrı bir Ermeni devleti konusunda ısrarcı olmadılar.

İngilizler ise, Türkiye ve Fransa zengin petrol bölgesi Musul üzerinde hak talebinde bulundukları sürece, Kerkük, Erbil, Süleymaniye ve Musul'da yaşayan Kürtlerin kendi kaderlerini tayin etme ve kendi özyönetimlerini oluşturma hakkını savundular. Ancak varılan anlaşma sonucu, Musul'un İngiliz mandasına bırakılması üzerine, Kürtlerin kendi yönetimini oluşturma konusunu bir daha gündeme getirmediler.

Müttefik güçler arasında, Kürtlerin ve Ermenilerin ulusal hakları konusundaki varolan görüş ayrılıkları, 1923 yılında Lozan'da düzenlenen konferansta açıkça su yüzüne çıktı. İngiltere ve diğer müttefik güçler politikalarını, güçlü merkezi yönetimlerden yana belirlediler. Kürtlerin ve Ermenilerin hakları ise, 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'nda yer almadı.

En başta da İngiltere, merkezi hükümetlerin yönetiminde güvenebileceği muhataplar arıyordu. İran'da Rıza Han, Irak'taki manda yönetimi için de Emir Faysal, İngilizlerin istediği adaylardı. Suriye'yi yönetimleri altında tutan Fransızlar ise, milliyetçi Atatürk'ü des-

teklediler.

Birinci Dünya Savaşı'nın galip güçlerinin, Kürtlerin belirli haklarını ihmal etmeleri, İran ve yeni oluşturulan Irak'ta kendi çıkarlarına uygun diktatörleri yönetime getirmeleri, Kürtlerin tüm parçalarda yoğun başkaldırılarına neden oldu. Bu başkaldırlara örnek olarak şunları verebiliriz:

- Şeyh Mahmud Berzenci'nin Güney Kürdistan'da (1918-1931) İngilizlere karşı 13 yıl süren başkaldırısı;

- Kuzey Kürdistan'da (1925-1930) Şeyh Said ve İhsan Nuri Paşa'nın Türklere karşı başkaldırısı;

Bölgedeki sözümona azınlıkların haklarının korunmasını da içeren bu gizli anlaşma uyarınca, Osmanlı İmparatorluğu'nun "pasta"sı, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında paylaşılıyordu. Anlaşmaya daha sonra ABD de ortak edildi.

İki dünya savaşı arasındaki dönem, Kürt direniş hareketi tarihinde acı bir dönemdi. Bu, Ermenilerin 19. yüzyıl sonları ile Birinci Dünya Savaşı arasında yaşadıkları acılı dönem kadar kötüydü. Bu dönemde Kürt halkının elde ettiği kazanımlar da elinden alındı.

- İran Kürdistanı'nda, İsmail Ağa Sımko liderliğinde, Rıza Han diktatörlüğüne karşı 12 yıl süren başkaldırı.

İki dünya savaşı arasındaki dönem, Kürt direniş hareketi tarihinde acı bir dönemdi. Bu, Ermenilerin 19. yüzyıl sonları ile Birinci Dünya Savaşı arasında yaşadıkları acılı dönem kadar kötüydü. Bu dönemde Kürt halkının elde ettiği kazanımlar da elinden alındı.

İran Kürdistanı'nda tanınmış Kürt politikacısı Ali Gelaviz, haklı olarak şunları yazıyor:

"İki dünya savaşı arası dönem, bir yönüyle Kürt halkının ulusal kurtuluş hareketinin zirvede olduğu, diğer yönüyle de onun yenilgiye uğradığı bir dönemdi. Bu süre aynı zamanda Kürtlerin tarihinde en acılı ve korkunç bir dönemin göstergesidir."

Kuzey Kürdistan'da 1938 yılında meydana gelen Dersim Ayaklanması'nın kanlı bir biçimde bastırılmasından sonra, Türkiye Kürdistanı'nda ölü sessizliği yaşandı. İngiliz "Royal

Kuzey Kürdistan'da 1938 yılında meydana gelen Dersim Ayaklanması'nın kanlı bir biçimde bastırılmasından sonra, Türkiye Kürdistanı'nda ölü sessizliği yaşandı. İngiliz "Royal Airforce" güçleri Güney Kürdistanı yoğun şekilde bombaladılar. Barzani güçlerinin yiğit direnişlerine rağmen, İngilizler tüm bölgeyi denetimleri altına aldılar.

Airforce" güçleri Güney Kürdistanı yoğun şekilde bombaladılar. Barzani güçlerinin yiğit direnişlerine rağmen, İngilizler tüm bölgeyi denetimleri altına aldılar.

Müttefiklerin İran'ı işgali ve Rıza Şah diktatörünün iktidardan uzaklaştırılması

Dünya ekonomik krizi ve Nazi Almanyası'nın yayılmacı politikasının, İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasının asıl nedenleri olduğu biliniyor. İki Dünya Savaşı süreci şöyle bir seyir izliyordu: Müttefikler, bir taraftan nasyonal sosyalistlerin saldırılarına karşı safalarını sıklaştırırken, hem kendi aralarında işbirliği yapıyor, hem de Hitler'le işbirliği yapan ülkelere cephe alıyorlardı. Büyük güçlerin o bölgede iktidara getirdiği, İran'da Rıza Şah,

Irak'ta Reşit Ali Geylani gibi diktatörler, Nazi Almanyası'na ve onun saldırgan politikasına sempati ile bakıyorlardı. Bu politika nedeniyle Pan İranistler ile diğer milliyetçi güçler, bölgede güçlerini yaygınlaştırıyorlardı.

İran, tarafsız açıklaması imzalamış olmasına rağmen, aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı, 16 Eylül 1941 günü müttefik orduları tarafından işgal edildi:

1- Jeo-politik ve stratejik konumundan dolayı. Böylece, Kafkas cephesine, İran yoluyla yiyecek ve savaş malzemeleri taşındı.

2- Diktatör Rıza Şah'ın Hitler'e sempati duyması.

Kürtleri ve İran'ın diğer halklarını kanlı bir yönetim altında tutan Rıza Şah, müttefiklerin ülkeye girmesi sonucu, tahtını bırakarak ülkeyi terketmek zorunda kaldı. Bu, İran merkezi hükümetinin oldukça zayıflamasına ve politikalarının müttefikler tarafından belirlenmesine neden oldu.

Müttefik güçlerden, İngilizler güneyden, Sovyetler ise kuzeyden girerek hemen tüm ülkeyi işgal ettiler. Belirli bölgeler, İran Kürdistanı'nın üçte biri dahil, özellikle Mahabad bölgesi işgal dışında kaldı. Yeni oluşturulan merkezi hükümetin genel zayıflığı ve müttefiklere bağımlılığı, bu bölgelerde hareket serbesti doğurdu. Öte yandan, müttefiklerin onayı olmadan, askeri birliklerin ülkede hareket etmemesi yönünde anlaşma imzalanmıştı. Kürdistan'ın işgal edilmeyen bölgelerinin başkenti olan Mahabad, Kürt halkının politik ve kültürel çalışmaların merkezi konumunu almıştı. Kürdistan'ın tüm parçalarındaki Kürtlerin gözü bu dönemde Mahabad'a çevrilmişti.

Mukri Kürtlerinin kültür merkezi ve eski ismi Saucbulak olan Mahabad, bir Kuzeydoğu Kürdistan kentidir. Mahabad'ın konumu, Cizre Botan ya da daha sonraları ünlenen Güney Kürdistan kenti Süleymaniye'ye benzemektedir.

Bu bağlamda şunları yazıyor Chris Kutschera (3):

"İki işgal bölgesi arasında kalan Mahabad, Serdeşt, Baneh, Sakız, Divandere gibi

yerler üzerinde hiçbir askeri gücün hakimiyeti yoktu. Teorik olarak bölge iki etki alanına bölünmüştü: İngilizlere Güney, Sovyetlere ise Kuzey'de Mahabad çevresi düşmüştü. İngilizler bir yandan merkezi hükümete bağlı askerlerin Divandere ve Sakiz kentlerini denetlemelerine izin verirken, öte yandan Irak Kürtlerinden aşiret reisi Hame Reşid, 1944 yılına kadar Baneh kentinde nispi bir bağımsızlık sürdürüyordu.

Archie Roosevelt'in araştırmaları birçok kez kaynak olarak gösterilmesine rağmen, aşağıdaki önemli cümle, bugüne kadar hemen hemen hiç söz konusu edilmedi:

"Azerbaycan'ın geri kalan kısmının aksine Kürdistan'da, Sovyet ajanları bulunmuyordu.

France Press'in bir muhabirinin, merkezi hükümet ile çatışmaları durumunda yabancı güçlerin müdahalesinden çekinip çekinmediği sorusuna Gazi Muhammed şöyle cevap veriyor (5):

"Kürdistan ile Azerbaycan'ın durumları birbirlerinden oldukça farklıdır. Ülkemiz, hiçbir zaman Sovyet orduları tarafından işgal edilmedi ve Rıza Şah'ın iktidardan uzaklaştırılmasından sonra, merkezi hükümete bağlı ne jandarma ne de askerler Kürdistan'da bulunmadılar. Bu dönemden beri fiili olarak bağımsız durumdayız. Hangi taraftan gelirse gelsin, yabancıların içişlerimize karışmasına izin vermeyeceğiz. Kürdistan sorunu, bir iç sorundur; Kürtler ile merkezi hükümet arasında çözümlenmek zorundadır."

Bölgenin işgal edilmemesinin nedenleri vardı: Mahabad, Kürdistan'ın güney ve kuzeyi üzerinde oldukça etkili olan Kürt aydınlarının merkezi konumundaydı. Mahabad bölgesi bu geleneksel yapısından dolayı, İran Kürdistanı'ndaki isyan ve huzursuzlukların merkezi ve aynı zamanda İran askeri birliklerinin de zorlandıkları bir yer durumundaydı. Bundan dolayıdır ki, müttefikler, savaş sırasında bölgede sorun yaratmak istemediler. Bu nedenle, hem İngiliz, hem de Sovyet görevliler, o dönemde askerlerini bu bölgede üslendirmekten kaçın-

dılar. Müttefikler, bölgeyi özel bir dikkatle izlediler. Batılı güçler, 1942 yılında Kürdistan'da meydana gelen huzursuzluktan Sovyetler'i sorumlu tuttular. Şöyle yazıyor Chris Kutschera (6):

"Kürdistan'daki tüm huzursuzlukların sorumlusu olarak Rusları görmek, büyük bir yanılgıydı. Bazı Batılı politikacılar, bu propagandanın hızlandırılmasında tereddüt etmediler."

Sovyet askeri danışmanlarının konumunu ve dönemin Mahabad'ını Eagelton şöyle anlatıyor (7):

"Mahabad'da sosyal devrim gerçekleştirilmedi. Toprak reformu yönünde ciddi bir adım atılmadı; Marksist ideolojik yapılanma gözlenmedi; gizli polis örgütü ve Rusça eğitim gören kadrolar oluşturulmadı."

İran'da politik yumuşama ve PDK-İran'ın da aralarında bulunduğu politik partilerin oluşturulması

Diktatör Rıza Şah'ın, müttefiklerin politik baskısı sonucu tahtından uzaklaşmak zorunda kalmasından sonra, Kürdistan kentleri de dahil, İran'ın tüm kentlerindeki politik tutuklular serbest bırakıldı. Bu dönemde yumuşak politik bir atmosfer yaratıldı. Tahran'daki merkezi hükümetin güçsüzlüğü, Kürt aydınlarının ve hapisten çıkmış politik tutukluların serbestçe hareket etmelerine imkan yarattı. Kısa zaman içinde çok sayıda örgüt ve parti oluşturuldu. Kürt bölgesinin askerden arındırılmış özel statüde olması, özgür ve güçlü bir politik çalışma ortamı yaratmıştı. Kürt direniş hareketinin tarihinde ilk kez, Mahabad'ta, bugünkü anlamıyla bir politik örgüt oluşturuldu. Kürdistan için çok net politik talepler ileri süren örgütün adı "Komela Jiyanaweyê Kurd" idi. Örgüt, 16 Ağustos 1942 tarihinde, değişik tabakalardan 22 Kürt aydını tarafından Mahabad'ta oluşturuldu. (8) İlegal çalışmasına ve yarı legal yapısına rağmen, gerçekten de örgütün yığinsel bir yapısı vardı.

Kürtler hakkında hiçbir zaman olumlu düşünceler taşımayan Amerikan askeri ateşe yardımcı Archie Roosevelt Jr., şöyle yazıyor:

"Komela sadece İran'da değil, aynı zamanda diğer ülkelerde de hızlı bir şekilde güçlendi. Bunun nedeni ise, Kürtlerin, yeni örgütlenmenin eski milliyetçi örgütlenmelere nazaran daha etkin olacağına inanmasıydı."

"Komela Jiyanaweyê Kurd"a, bölücü ve yabancı güçlerin aracı olma suçlaması yapıldı. 6 maddeden oluşan programı ise, bunun tam tersini ispatlıyor:

1- İran merkezi yönetimi, İran'daki 3 milyon Kürdün anadili olan Kürtçeyi kabul etmek zorundadır;

Kürtlerin hakları için yürüttüğü politik mücadelenin yanı sıra, Kürt sorununun barışçıl çözümü doğrultusunda İran'daki müttefik güçlerin önde gelenleriyle oluşturduğu diyalog; Gazi Muhammed'in, kısa süre içinde tüm Kürt halkı içinde umut olmasına neden oldu. Halk onu, sık sık haklı olarak Gandhi ile kıyasladı.

2- Kürtçe, okullarda eğitim dili; Kürdistan'da resmi dil olmalıdır;

3- Kürdistan'daki tüm polis ve memurlar Kürtlerden seçilmelidir;

4- Kürt halkından alınan vergiler, Tahran'ın güzelleştirilmesi için değil, Kürdistan halkının yaşamının iyileştirilmesinde; örneğin Kürdistan'da hastane, okul ve ev yapımında kullanılmalıdır;

5- Sözkonusu talepler Tahran parlamentosunda ele alınmalı, yasallaşmalı ve Kürtlere bu konuda güvence verilmelidir;

6- Bunlar, bizim kısa süreli istemlerimizdir. Uzun erimli istemlerimiz doğrultusunda ise, Dünya Savaşı'ndan sonra İran'daki tüm halkların kendi geleceklerini belirleme hakkı talep edilecektir. Biz kendimiz açısından Kürt-

lerin haklarını kazanacaklarından eminiz.

Kürt aydınlarının o zamanki liderliğini, kadılık görevini yürüten Gazi Muhammed yapıyordu. O, aynı zamanda İran ve Irak Kürdistanı'ndaki aşiret reisleri nezdinde de oldukça saygın bir dini liderdi.

Kürtlerin hakları için yürüttüğü politik mücadelenin yanı sıra, Kürt sorununun barışçıl çözümü doğrultusunda İran'daki müttefik güçlerin önde gelenleriyle oluşturduğu diyalog, Gazi Muhammed'in, kısa süre içinde tüm Kürt halkı içinde umut olmasına neden oldu. Halk onu, sık sık haklı olarak Gandhi ile kıyasladı. (10)

İkinci Dünya Savaşı'nın (11) bitiminden kısa bir süre sonra, Gazi Muhammed'in de aralarında yer aldığı 72 tanınmış şahsiyetin imzasını taşıyan bir açıklamayla KDP-İran'ın kurulduğu duyuruldu.

Partinin 8 maddeden oluşan programı, asıl olarak şu hedef ve istemleri içeriyordu:

- Kürtçe'nin eğitim dili ve resmi dil olarak uygulanmaya konması

- Resmi kurum ve kuruluşlarda Kürt memurların görevlendirilmesi

- Kürt bölgesinden elde edilen kaynakların bölgenin kalkınması için harcanması

- Kürdistan'dan alınan vergilerin bölge için kullanılması

- Bölgesel parlamentolar ile diğer idari yapıların oluşturulması

Kürdistan Demokrat Partisi, kısa süre içinde 20 bin üyeye sahip oldu ve halkın büyük desteğini aldı. 72 aydından biri olan ve yukarıda adı geçen açıklamada imzası bulunan Gazi Muhammed, KDP-İran'ın Başkanlığına seçildi.

Müttefiklerin politikası ve Kürtlerin de aralarında yer aldığı İran halklarının talepleri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Kürtlerin Kürdistan'da taleplerini hayata geçirmeyi umdukları tek parça Mahabad bölgesiydi. Gazi

Muhammed'in liderliğindeki Kürt aydınları, bu imkanı kullanmak; PDK-I'nin programında belirlenen 8 nokta çerçevesinde merkezi hükümet ile otonomi pazarlığını yürütmek istiyorlardı. İstemler arasında, Kürdistan'ın İran'dan ayrılması ya da ayrı bağımsız bir Kürt devleti kurulması hiçbir zaman yer almadı. Aksine, İran'ın tüm halklarının, eşit koşullarda birlikte yaşayabilecekleri federatif bir sistem isteniyordu. Yukarıda belirtilen talepler, temel demokratik istemler kapsamında bulunuyordu.

Kürtlerin talepleri o dönemin Sovyetler Birliği tarafından selamlandı ve şifahi olarak desteklendi. Bu, bir yönüyle onların ulusal soruna yönelik resmi politikası idi, diğer yönüyle de politik çıkarlarıyla bağlantılıydı. 50 yıl sonra da Kürtler, Mahabad Cumhuriyeti'nin, zamanın Sovyet yöneticilerinin şifahi desteğinin kurbanı olduğunu düşünüyorlar.

Kürtler, sözkonusu talepleri görüşmek için, Tahran'a sürekli olarak delegasyonlar gönderiyor ve merkezi hükümetin temsilcilerini de Mahabad'a davet ediyorlardı. Gazi Muhammed'in bizzat kendisi, Tahran üzerinde büyük etkisi bulunan İngiliz ve Amerikalı yöneticileri, Kürtlerin yalnızca temel haklarını almak ve merkezi demokratik bir hükümet çerçevesinde İran'ın diğer halklarıyla eşit koşullarda barış içinde birlikte yaşamak istedikleri konusunda ikna etmeye çalıştı. İngilizler ve Amerikalılar, Kürtlerin taleplerini reddettiler ve destek vermekten kaçındılar. (13) Bu yüzden de merkezi hükümet ile sürdürülen görüşmeler, olumlu sonuç vermedi.

Müttefiklerin 16 Eylül 1941 tarihinde İran'a girmesi, bir yandan 16 yıllık diktatörlü-

ğün yıkılmasını ve İran halklarının derin bir nefes almasını sağladı; diğer yandan ülke içinde yürüttükleri politika, yeni bir diktatörün yerşermesine hizmet etti. İngiliz ve Amerikalılar, Rıza Şah'ın devrilmesinden sonra da İran'ın istikrarlı ve güçlü kalmasını, aynı zamanda da onlar tarafından yönlendirilecek ve çıkarlarına uygun düşecek bir anlaşmayı imzalayacak merkezi bir otoritenin oluşmasını istiyorlardı. Aksine, eşit haklara sahip halkların oluşturacağı federatif bir sistem, kendi haklarının bilincinde olan halklar, onların savaş sonrası planlarına uygun düşmüyordu. Ortak düşmanın yenilgiye uğratıldığı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Batı ile Doğu arasında meydana gelen gerginlik sürekli arttı. Batılı güçler, tüm demokratik hareketlerin Sovyetler Birliği'nin etkisinde kalacağı; İran'ın da parçalanabileceği ya da iktidarın karşıt güçlerin eline geçeceği korkusunu taşıyorlardı. Bundan dolayı da Tahran'daki merkezi hükümeti, otonomi isteyen tüm hareketleri bölücü ve komünizm taraftarı olarak nitelemesi ve onlarla hiçbir biçimde uzlaşmaya yanaşmaması yönünde etkiliyorlardı. Sıkça önemi vurgulanan temel demokratik ilkeler, böylece İran iç politikasının belirlenmesinde, iktidarı etki alanında tutma ve ekonomik çıkarları koruma politikalarına kurban edildiler.

Buna karşılık, Kürtlerin talepleri o dönemin Sovyetler Birliği tarafından selamlandı ve şifahi olarak desteklendi. Bu, bir yönüyle onların ulusal soruna yönelik resmi politikası idi, diğer yönüyle de politik çıkarlarıyla bağlantılıydı. 50 yıl sonra da Kürtler, Mahabad Cumhuriyeti'nin, zamanın Sovyet yöneticilerinin şifahi desteğinin kurbanı olduğunu düşünüyorlar. (14) Zamanın İngiltere Büyükelçisi ile askeri ateşe Archie Roosevelt'in Gazi Muhammed ve Mahabad Cumhuriyeti'ne yönelik "Gazi Muhammed komünistler tarafından göreve getirildi ve Mahabad Cumhuriyeti komünistlerin sayesinde ayakta kalabildi" türünden karalamaları, bugün bile sıkça dile getiriliyor. Özellikle de İngilizler, söylenenlerin doğru olmadığını çok iyi biliyorlardı. Kürt hareketinin halkın kalbinde yer ettiği ve ona dayandığı, Sovyetler'in en asgari düzeyde ona destek vermesinin olumlu karşılandığı, ama hiçbir za-

man bu desteğe bağımlı kalınmadığı, bugün bile İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın arşivlerinde okunabilir.

Mahabad Cumhuriyeti'nin kuruluşu

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı Kürtlerin kendi yönetimlerini oluşturma görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanınca, Kürtlerce yaygın olarak kullanılan; "Hakkını lütuf olarak alamazsın. Onu kendin almak zorundasın!" deyişi uyarınca, Kürtler kaderlerini kendi ellerine aldılar.

Batılı güçlerle aralarına mesafe koyarken, onların yerine Sovyetler ile ilişki kurdular. Gazi Muhammed başkanlığında bir delegasyon, iki kez Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü'ye gitti. Bu durum, Batılı güçlerce Sovyetler'in güdümünde olmak biçiminde nitelendirildi ve anında suçlamalara neden oldu. Gerçekte ise bu, Kürtlerin Batılılar tarafından reddedilen istemlerine acil destek bulma çabalarıydı.

Kürdistan Demokrat Partisi, Mahabad kentinde, tüm şehir ve yerleşim birimlerinden delegasyonların katıldığı bir kongre düzenledi. Mahabad'ta bir matbaa açıldı. Kasım 1945'ten itibaren çok sayıda Kürtçe kitap ve eğitim araçları basıldı; bazı Kürt kentlerindeki okullarda Kürtçe eğitim başlatıldı.

Müttefiklerle vardıkları anlaşma gereğince, İran merkezi hükümetinin askerleri, onların izni olmadan ne yer değiştirebiliyor, ne de hareket edebiliyorlardı. Kürt halkının öfkesinden korkan polis ve jandarma ise, tüm çalışmalarını durdurmuş ve bulundukları karakol ve garnizonlardan ayrılamıyorlardı. Bundan dolayı da peşmerge güçleri, 1945 yılının ortalarından itibaren Mahabad yöresindeki köy ve kentlerde denetimi üstlendiler. Burada bir kez daha dile getirmekte yarar var: İngilizler, savaşın bitiminde Kürt bölgelerini yoğun bombardımana tutup, Kürt direnişçilerini takip ederek, Irak Kürdistanı'nda Barzanilerin 15 yıldan beri yürüttükleri savaşı geçici de olsa bastırdılar. 3 bin dolayında Barzani savaşçısı, 12 bin dolayında yakınlarıyla birlikte İran

Kürdistanı'na kaçmak zorunda kaldı. Barzani aşireti, kısa bir süre için de olsa İran Kürdistanı'ndaki otonom bölgeye yerleşti ve peşmerge-geleri Mahabad'taki 9 bin kişilik peşmerge gücüyle birleşti. Bu da, merkezi hükümetin askeri birliklerinin tehditlerine karşı önemli bir güç oluştuyordu.

Merkezi otoritenin Mahabad'taki son sembolü olan mahkeme binası, 17 Aralık 1945 tarihinde şehir sakinleri tarafından yıkıldı. Merkezi hükümetin binada asılı bayrağı indirilerek, onun yerine göndere, kırmızı, beyaz ve yeşil renklerden oluşan Kürt bayrağı çekildi.

Merkezi otoritenin Mahabad'taki son sembolü olan mahkeme binası, 17 Aralık 1945 tarihinde şehir sakinleri tarafından yıkıldı. Merkezi hükümetin binada asılı bayrağı indirilerek, onun yerine göndere, kırmızı, beyaz ve yeşil renklerden oluşan Kürt bayrağı çekildi.

Kürtler, 1945 yılı sonu, 1946 başlarından itibaren İran Kürdistanı'nın tümünden Mahabad'a doğru akın ettiler. 1946 yılı Ocak ayının ilk yarısında Mahabad'ın her yerinde toplantılar yapıldı. Kamu binaları ve camiler sürekli insanlarla dolup taşı. 10 Ocak 1946 tarihinde, Kürdistan Demokrat Partisi'nin yayın organı **KÜRDİSTAN** gazetesi yayınlandı. O, İran'da yayınlanan ilk Kürtçe günlük gazeteydi. 21 Ocak 1946 tarihinde Mahabad'taki Sur Camii'nde, İran Kürdistanı'ndaki tüm bölgelerden Kürt temsilcilerin katıldığı bir toplantı yapıldı. Toplantıya Irak, Suriye ve Türkiye Kürdistanı'ndan temsilciler de katıldı. Bu toplantıda Mahabad Cumhuriyeti'nin kuruluşu kararı alındı ve Gazi Muhammed otonom cumhuriyetin devlet başkanlığına seçildi.

22 Ocak 1946 tarihinde (2 Rêbendan 1324), Mahabad'ın en büyük meydanı olan

Çar Çıra Meydanı'nda Mahabad Cumhuriyeti ilan edildi. Cumhuriyetin devlet başkanı olarak Gazi Muhammed, halktan onbinlerce kişinin katıldığı toplantıda bir konuşma yaptı. Gazi Muhammed konuşmasında, hükümet programının yanı sıra, 14 bakandan oluşan kabineyi açıkladı.

Mahabad Otonom Hükümeti ve merkezi hükümetin politikası

Kürtler yaklaşık bir yıl süreyle Mahabad'ta yönetimi ellerinde tuttular. Ocak-Aralık 1946 (15) tarihlerini kapsayan kısa süreli cum-

Kürtler yaklaşık bir yıl süreyle Mahabad'ta yönetimi ellerinde tuttular. Ocak-Aralık 1946 (15) tarihlerini kapsayan kısa süreli cumhuriyet hükümeti, halkın politik bilincinin ilerletilmesi, Kürt kültürünün geliştirilmesi, Kürt halkının toplumsal yaşamının önemli ölçüde iyileştirilmesi gibi, Kürtlerin yüzyıllar boyunca hayal ettikleri politik taleplerini hayata geçirdi.

huriyet hükümeti, halkın politik bilincinin ilerletilmesi, Kürt kültürünün geliştirilmesi, Kürt halkının toplumsal yaşamının önemli ölçüde iyileştirilmesi gibi, Kürtlerin yüzyıllar boyunca hayal ettikleri politik taleplerini hayata geçirdi. Otonomi yönetimi bir taraftan başıbozukluğun giderilmesine çalışıp huzuru sağlarken, diğer taraftan da politik yaşamda demokratik bir ortamın gelişmesini sağladı. Bu kısa süre içinde, özellikle kadınların durumunda belirli iyileştirmelere gidildi; bir kız okulu açıldı. Otonomi yönetimi, Azerbaycan ulusal hükümeti ve İran'ın diğer halklarıyla iyi komşuluk ilişkileri geliştirdi. Devlet sınırları konusunda başlangıçta bazı sorunlar çıkmasına rağmen, bunlar kısa süre içinde çözümlendi ve 23

Nisan 1946'da Azerbaycan ile bir dostluk anlaşması imzalandı.

Hükümet programında belirtildiği gibi, otonom hükümet, merkezi hükümet ile iyi ilişki ve uzlaşma için sürekli çaba gösterdi. Mahabad Otonom Hükümeti ile Tahran merkezi hükümeti arasındaki resmi ilişkiyi sağlayan, Gazi Muhammed'in kardeşi ve aynı zamanda Tahran Parlamentosu'nda Kürt halkını temsil eden Sadri Gazi'ydi. 1946 yılının başlarından itibaren hem Mahabad Otonom Hükümeti'nin hem de Azerbaycan ulusal hükümetinin delegeleri, Tahran yönetimi ile paralel görüşmeler sürdürdüler.

İran'ın muhalefet partilerinin büyük çoğunluğu, Tahran Parlamentosu'ndaki muhalefet grupları ile Dr. Mussadık gibi tek tek parlamenterler, hem Mahabad Cumhuriyeti'ni, hem de Azerbaycan Ulusal Hükümeti'ni, devlet sınırları içinde otonom hükümetler olarak tanıması ve bu halkların istemi olan barışçıl bir politik gelişmeye imkan sunması için hükümette çağrıda bulundular. Muhalefet partileri daha Haziran 1945'te Kürdistan ve Azerbaycan'daki otonomi mücadelesini desteklemek amacıyla "Özgürlüğü Seven Partiler Cephesi" adlı bir oluşuma gitmişlerdi.

İngilizlerin onayı olmadan hiçbir şey yapamayan merkezi hükümet, tüm çabalara rağmen daha ilk günden itibaren kendi tutumunu korumada çok sert davrandı. İngiliz Büyükelçisi'nin 30 Aralık 1945 tarihinde Londra'ya gönderdiği telgrafta şöyle deniyordu:

"Bulunduğu pozisyonda kalabilmesi için, yapabildiğim ölçülerde ona cesaret veriyorum (İran Başbakanı Hakimi kastediliyor); aynı zamanda Sir R. Bullard geri dönünceye kadar, parlamentoda açıklamalarda bulunmaması için kendisine uyarıda bulundum."

Merkezi hükümet, Mahabad Cumhuriyeti'ne yoğun bir ekonomik ambargo uygulayarak tepki gösterdi. Kürdistan ile İran'ın geri kalan kısımları arasındaki eşya ve yük taşımacılığı tümüyle durdu. Bu, bir taraftan Mahabad bölgesinde otonomi yönetimini oldukça zayıflatırken, diğer yandan da aşiret reisleri ile otonom hükümet arasında sürtüşmelere yol açtı.

Bölücülük suçlaması

Merkezi hükümet, otonom yönetimi tanınamamasını meşru gösterebilmek amacıyla, onu sürekli olarak bölücükle suçladı. Buna rağmen otonomi yönetimleri hiçbir zaman İran'dan ayrılıp bağımsız olma isteminde bulunmadı; aksine, mevcut sınırlar çerçevesinde otonom biçimde kendi kendini yönetme talebini sürekli olarak ileri sürdü. Aynı günlerde hükümetin yarı resmi yayın organları, Kürtlere karşı iftira kampanyası başlattılar. Sözkonusu muhalefet yayın organlarından Şahbaz, bir muhabirini Gazi Muhammed ile röportaj yapması ve Tahran hükümetinin propagandasına yönelik onun düşüncelerini alması için Mahabad'a gönderdi. (17)

Röportajda öncelikle PDK'nın programını sunan Gazi Muhammed, daha sonra partinin komünist ideolojiyi taşımadığını, ama, partisinin kurmaya çalıştığı ideal demokrasi ve devlet biçiminin Sovyet sistemi içinde var olduğunu belirtti. Bu röportajda Gazi Muhammed, İran dışındaki Kürtlerle ilişkilerin varlığını reddetti ve İran anayasasını tümüyle tanıdığını dile getirdi.

Gazi Muhammed, hükümet basınının iftira propagandasına yönelik olarak da, yukarıda bahsedilen röportajda düşüncelerini şöyle dile getirdi:

"Mahabad bölgesini yöneten Yüksek Kurul, merkezi hükümet ile sürekli diyalog içindeydi. Karanlık düşüncelerin arkasına gizlenen ve bizi şiddet kullanarak yenmek isteyen hainler, Kürdistan'ın bağımsız olmak istediğini ileri sürüyorlar. Merkezi hükümet, amacına ulaşınca kadar Azerbaycanlılar ve Kürtleri bölücülükle suçlayacaktır..."

1 Haziran 1946'da France-Press'in muhabiri ile yaptığı röportajda ise Gazi Muhammed şöyle diyordu:

"Merkezi hükümet, demokratik yasaları İran'ın tümünde hayata geçirmeye gerçekten karar verseydi; Kürdistan'da uygulanan Kürtçe eğitimi, yerel yönetim ile polisin bağımsız olması hakkında yasaları kabul etseydi, Kürtler bundan memnun olurlardı."

Kürdistan Demokrat Partisi'nin programı, yukarıda belirtildiği gibi, hiçbir zaman bölücü hedefler içermedi. Merkezi hükümet, böylesine maddeleri bulamadığından, programın 6. maddesinin bölücü çabaları içerdiğini iddia etti. 6'ncı maddede şöyle deniyor:

"6. KDP, sürdürdüğü mücadele ile sözkonusu hakları (1 - 5); Azerbaycan halkı ve diğer

Merkezi hükümet, otonom yönetimi tanınamamasını meşru gösterebilmek amacıyla, onu sürekli olarak bölücükle suçladı. Buna rağmen otonomi yönetimleri hiçbir zaman İran'dan ayrılıp bağımsız olma isteminde bulunmadı; aksine, mevcut sınırlar çerçevesinde otonom biçimde kendi kendini yönetme talebini sürekli olarak ileri sürdü. Aynı günlerde hükümetin yarı resmi yayın organları, Kürtlere karşı iftira kampanyası başlattılar.

halklarla (Azerbaycan'da yaşayan azınlıklarla; Asuriler, Ermeniler vd.) birlik ve kardeşliği elde etmeyi amaçlıyor."

Merkezi hükümetin argümanlarının zayıflığı burada birkez daha görülüyor.

Kuruluş açıklamasında bölücülük suçlamasına ilişkin olarak Azerbaycan Demokratik Partisi, 3 Eylül 1945 tarihli kuruluş açıklamasında şöyle diyor:

"Tahran'daki merkezi ilişkilerimizi keseceğimize dair hiçbir açıklamada bulunmadık. Genel yasalar ile devletimiz İran'ın adil yasalarına itaat ediyoruz.

Ulusal Parlamento'nun (Tahran'daki Parlamento) olduğu gibi, merkezi hükümetin toplantılarına da katılacağız ve sorumluluk alacağız."

Mahabad Cumhuriyeti'nin yenilgisi ve yenilginin nedenleri

Rıza Şah'ın oğlunun, tahttan indirilen babasının yerine geçmesinde kendisine yardımcı olan Batılı güçler, savaş sonrasında Şah'ın iktidarını pekiştirmesinde de ona destek verdiler. En son Sovyetler Birliği olmak üzere müttefik güçler, 1946 yazında İran'ı terk ettiler. Bu da merkezi hükümetin ordularına sınırsız hareket serbestisi sağladı.

1946 yazında, merkezi hükümet ile Azerbaycan ve Kürdistan özerk yönetimleri arasında, yerel otonomilerin tanınması için görüşmeler yapıldı. 3 Mayıs 1946 tarihinde Kürt

Özerk hükümetin üyeleri ile yenilen resmi öğle yemeğinden sonra, ikisinin yaptığı uzun görüşmede, Gazi Muhammed ona Kürdistan'ın özgür bir ülke olduğunu, Mahabad Cumhuriyeti'nin ise Rusların oyuncağı olmadığını hatırlattı. Acaba Sovyet askerleri neredeydiler? (22) Durum böyle iken 1946 yılının Aralık ayı başlarında önce Azerbaycan ulusal hükümeti yıkıldı; ardından 17 Aralık 1946 tarihinde ise, Mahabad kenti Şah rejimi birliklerince işgal edildi.

Hükümete bağlı askerler, resmi olarak yerel seçimleri izlemek için Mahabad'a gelmişlerdi. Barışçıl şekilde şehre girmelerine ve halkın hiçbir direniş göstermemesine rağmen,

Mahabad Cumhuriyeti'nin yıkılmasının nedenlerinin başında, otonomi yönetiminin Batılı güçlerce kabul görmemesi ve onların İran'da yeni bir diktatörü tercih etmesi geliyor.

Bunun yanı sıra, otonom hükümetin yöneticilerinin, merkezi hükümetin oyunlarını yete rince gözleyebilecek politik bir deneyime sahip olmamalarını da eklemek gerekir.

temsilcileri ile İran ordu komutanı general Razmara; daha sonra 12 Haziran 1946 tarihinde Azerbaycan ve Kürdistan temsilcileri ile İran Başbakanı'nın danışmanı Prens Muzaffer Firuz ile general Hidayet ve Mokadam; son olarak da Ağustos 1946'da Gazi Muhammed ile Başbakan Kavam El Saltaneh Tahran'da görüştüler. (21) Bu görüşmelerden sonra merkezi hükümet, Mahabad Cumhuriyeti'nin Özerk Bölge, Gazi Muhammed'in ise onun meşru temsilcisi olduğunu kabul etti ve daha sonra ne bu statüyü kaldırdı ne de Gazi Muhammed'ten temsilcilik görevini bırakmasını istedi. Eagelton, Gazi Muhammed'in ileri sürdüğü tüm istemlerin İran başbakanı tarafından kabul edildiğini, Rusların ise bunu protesto ettiğini belirtiyor(!). Bunu teyid edecek bir kanıt olmadığından hareketle, bu iddianın Eagelton'a ait bir uydurma olduğu söylenebilir. Archie Roosevelt, 1946 Eylülü'nde Mahabad kentinde Gazi Muhammed'i ziyaret etmişti.

Gazi Muhammed tutuklandı ve kent işgal edildi. Askeri mahkemede yapılan hızlı bir yargılama sonucu ölüm cezasına çarptırıldı ve 31 Mart 1947 tarihinde "Çar Çıra Meydanı"nda idam edildi. Merkezi hükümet bu girişimi ile sözünde durmadı ve halkın iradesi doğrultusunda tümüyle barışçıl şekilde oluşan yerel bir yönetimi, şiddet kullanarak ortadan kaldırdı. O günden beri İran Kürdistanı halkı, yeniden bir bütün olarak politik baskı altına alındı ve soruşturuldu.

Mahabad Cumhuriyeti'nin yıkılmasının nedenlerinin başında, otonomi yönetiminin Batılı güçlerce kabul görmemesi ve onların İran'da yeni bir diktatörü tercih etmesi geliyor.

Bunun yanı sıra, otonom hükümetin yöneticilerinin, merkezi hükümetin oyunlarını yete rince gözleyebilecek politik bir deneyime sahip olmamalarını da eklemek gerekir.

Bununla bağlantı olarak, hükümet üyesi az sayıdaki feodal güçler ve aşiret reisleri, Mahabad Cumhuriyeti'nin uzun vadede kendi kişisel çıkarlarını tehlikeye soktuğunu ve rüzgarın tersine döndüğünü farkettilikten sonra, yetkilerini kötüye kullandılar ve alttan alta merkezi hükümet ile birlikte çalışma yolunu seçtiler.

Mahabad Cumhuriyeti, bir yönüyle Kürtlerin kendilerini yönettiği demokratik bir sembole ve örneğe dönüşürken, diğer yönüyle de, diktatörlüklerle yönetilen devletlerce çevrelenmiş bir Kürt otonom yönetiminin, bölgede diktatörlükler hüküm sürdükçe yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceği acı gerçeğini gösterdi. Yine Mahabad Cumhuriyeti'nin deneyleri, Kürtlerin kendi kaderlerini tayin hakkının uluslararası güçlerin çıkar ilişkilerine nasıl bağlı olduğunu da gösterdi.

Mahabad Cumhuriyeti ile Irak Kürdistanı'ndaki ulusal parlamentonun karşılaştırılması

Yaklaşık 50 yıl önceki Mahabad Cumhuriyeti ile Irak Kürdistanı'nda bugünkü parlamento arasında belirgin biçimde göze çarpan paralellikler mevcut:

1) İran, İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefik güçler tarafından büyük ölçüde işgal edilmişti. İşgal edilmemiş olan Mahabad bölgesinde, zayıflamış olan merkezi hükümet birlikleri serbest hareket edemiyorlardı. Bunun sonucunda işgal edilmemiş bölgede, Kürtlere kendi kendilerini yönetme olanağı tanıyan politik ve askeri bir iktidar boşluğu doğmuştu.

Irak yönetiminin Körfez Savaşı'ndan yenilgiyle çıkıp zayıflaması sonucu, BM tarafından güvenlik bölgesi oluşturuldu. Öyle ki, Bağdat yönetimi bölgeye halen doğrudan müdahalede bulunamıyor. Her iki durumda da merkezi hükümetlerin zayıflaması en azından kısa vadeli de olsa müttefik güçlerin çıkarlarıyla çakıştı, çakışıyor.

2- Çok kısa bir süre içinde, zor ekonomik ve politik şartlara rağmen Kürtler, her iki ör-

nekte de kendilerini demokratik yollardan yönetebildiklerini gösterdiler. Her şeyden önce güçlü partiler demokratik bir programa sahip-ler ve insan haklarını korudular, koruyorlar.

3- Her ikisi de bağımsız Kürt devletinden ziyade otonom yönetimler olmasına, bugün Güney Kürdistan'da Irak ile bir federasyon istenmesine rağmen, merkezi yönetimler, Mahabad ve Erbil yönetimlerine karşı başta ekonomik ambargo olmak üzere, her türlü mücadele yolunu denediler, deniyorlar.

4- Merkezi yönetim yeniden güçlenip, müttefiklerin bölgeden çekilmesinden sonra, Mahabad Cumhuriyeti yenilgiye uğradı.

Özgürleştirilmiş Güney Kürdistan ise, müttefik güçlerin çekilme tehditi altındadır. BM'ye bağlı mevcut güçlerin güvenlik bölgesinde konuşlandırılması, her defasında belli bir zaman için uzatılıyor. Saddam Hüseyin'in bölgeyi yeniden ele geçirmesi durumunda neler olacağı bilinmiyor.

Bu da, Saddam Hüseyin ya da başka bir diktatör iktidarda olduğu sürece, Kürt bölgesinin ikinci bir felaketle yüz yüze kalacağı ve acil uluslararası desteğe ihtiyacının olduğu anlamına geliyor. Yine, bu diktatörlüklerin yıkılıp, yerine demokratik ilişkilerin yaşama geçirilmesinin zorunlu olduğu anlamına geliyor.

Bir diğer gerçek; otonom yönetimlerin uzun erimde mevcut diktatörlüklerin kiskacında dış yardım olmaksızın ayakta kalamayacağı, öte yandan da bu yardımlara da güvenilme-yecedir.

Bütün bunlardan dolayı, uzun dönem için, bölgedeki tüm demokratik güçlerle ortak çalışma ve diktatörlüklerin yıkılıp, demokratik ilişkilerin oluşturulması, Kürtler için hayati önem taşıyor.

Doğal olarak burada Kürtler iki görevle karşı karşıyalar: Bir yandan diktatörlüklere karşı, diğer yandan da komşu halklar içindeki milliyetçi ve şovenist güçlere karşı mücadele etmek zorundalar. Tüm bunlara rağmen, bölgede oluşacak demokratik bir ortamın, Kürt halkının kendi geleceğini belirlemesinde en güvenli yol olacağına inanıyorum.

(1) G. Muradi, Kürdistan'da Bir Yıl Otonom Hükümet", Bremen 1992, s. 94, 134-135; Namo Aziz, "Kurdistan", Bonn 1992, s. 55, 144.

(2) Ali Gelaviz, "Ekim Devrimi ve İran", 20 nolu dizi, Tudeh yayınları, 1967, Stockholm, s. 313

(3) Chris Kutschera, "Kürt Ulusal Hareketi", Paris 1979, s. 153-189 ve 344-349, Farsça tercümesi Nahit Bahmanpur.

(4) Roosevelt, MEJ., 1947, People without a Country, Londra 1980, s. 147; Gerard Chaliand, "Kürdistan ve Kürtler", 1988 Göttingen, s. 249.

(5) Chris Kutschera, age, s. 85.

(6) Chris Kutschera, Farsça çevirisi "Kêtab-e Djoma", s. 18

(7) William Eagelton, "The kurdish-Republic of 1946", London 1963, s. 64

(8) G. Muradi, age., s. 204; (Niştîman gazetesinden) Kasımlo: "Kırk Yıl Mücadele", 2. baskı, KDP yayınları, 1988, s. 28.

(9) Archie Roosevelt Jr., "The Middle East Journal", Vol. 1, No 3, Temmuz 1947.

(10) Komelayê Jiyaneweyê Kurd örgütü kurucuları, Gazi Muhammed'e, örgüte katılmasını teklif ettiler. Daha önce de, üyesi olmadığı halde Komela adına konuşan ve görüşlerini savunan Gazi Muhammed, örgüte üye oldu.

(11) Komela Jiyaneweyê Kurd'un kuruluş yıldönümünde, 16.8.1945.

(12) G. Muradi, a.g.e., s. 219.

(13) G. Muradi, a.g.e., s. 195-196.

(14) Gazi Muhammed'in Batılı güçlere yönelik yardım talebi ve çağrısı reddedildikten sonra, Sovyetler Kürtlere yardım etmeye hazır olduğunu bildirdi. Ayrıca o, Kürtlerin otonomi istemlerini haklı gördüğünden, kendilerine, küçük bir radyo istasyonu, bir baskı makinası

ve okul kitaplarının çıkarılması için gerekli kağıt ve bazı başka şeyleri vermek gibi kültürel alanlarda belirli destek de sağladılar. Bu konuda Chris Kutschera şöyle diyor: "Sovyet Azerbaycanı Başbakanı Bakirov'un Eylül 1945'te Bakü'de kendileriyle görüşen Kürtlere verdiği söze rağmen, Sovyetler Birliği'nin verdiği askeri yardım, çok cüziydi. Bu yardım, toplam olarak 10 bin tüfek, tabanca ve Çek makineli tüfekleri ile tahminen 20 kamyonla sınırlıydı.

(...)

Gazi Muhammed'in defalarca yaptığı acil çağrılara ve Batılı basında endişe duyulacak haberlere rağmen, Sovyetler'in Kürtlere sağladığı yardım, gerçekten de yukarıda belirtilen miktardaydı. Söz verilen toplar ve diğer kamyonlar hiçbir zaman Kürdistan'a varmadı." (Kitabı Cuma, no 20, Tahran, Aralık 1979, s. 79)

(15) Gazi Muhammed'in 31 Mart 1947'de idam edilmesi Mahabad Cumhuriyeti'nin sonu anlamına geliyordu.

(16) G. Muradi, age., S. 259'dan Telegram no 1500, 30 Aralık 1945.

(17) 31.12.1945 tarihli Şahbaz, Pier Rondout'un İslam Dünyası adlı eserinden alıntı, No 34, s. 118, (Chris Kutschera'nın Kürt ulusal hareketi kitabından alıntı, s. 153-189 ve 344-345).

(18) Bak. Şahbaz, 31.12.1945, alıntı yapan "İslam Dünyası", 1946, No: 34, s. 118.

(19) Lucien Rambout; "Les Kurdes et le Droit" (Kürtler ve Hakları), Paris 1947, s. 106.

(20) G. Muradi, age. s. 229.

(21) C. Kutschera, age., s. 82, 83, 87.

(22) C. Kutschera, age., s. 88.

(23) Kasımlo, "Çıl Sal Xebat", s. 50-51.

(*) Almanca orijinalinden Türçeştiren A. Kadir Akel.

Çok kültürlü toplum

Mehmet Uzun

Sevgili Dostlar,

Sadece bizim ve Türkiye'nin değil, bugün tüm dünyanın da en önemli, en yakıcı sorunu olan "Çok Kültürlü, Çok Kimlikli Toplum nasıl olmalı" konusudaki kimi düşünce ve deneylerimi Türkçe olarak aktaracağım. Bu güzel fırsatı, Türkiye'den gelen ve Kürtçe bilmeyen Türk dostlarıma borçluyum. Onlara teşekkür ederim. Çünkü onların sayesinde, severek en çok kullandığım üç dilden biri olan Türkçe ile, 18 yıldan bu yana, üçüncü konuşmamı yapacağım.

Konumuzla ilişkisi nedeniyle, Türkçe ile olan kader bağımından birazcık söz edeyim. Anadilim Kürtçe. Ama ilk eğitim ve entellektüel dilim Türkçe. 7 yaşına kadar, neredeyse, hiç Türkçe bilmiyordum. Geniş aşiret evimizde konuşulan dil Kürtçe'ydi. Sayılamayacak kadar çok amca, teyze, hala, dayı ve yakın akrabalarım, hep Kürtçe (Kürtçe'nin iki lehçesi Kurmanci ve Dımili) konuşuyorlardı. Dedem ve anneannemin anlattığı masal ve öyküler hâlâ kulaklarımda. Onlar hâlâ zaman zaman geceleri çalışma odamın penceresine gelerek bana göz kırpyorlar. Babamın işlemeli, uzun "bılûrû" ile çalarak söylediği "Memê Alan", "Cembeliyê Hekkarê û Binevşa Narin", "Siyabend û Xecê" ve diğer destanlar, bugün

de, kendimi iyi hisetmediğim zamanlar, gelip bana yardımcı oluyorlar. Onların sayesinde rahatlıyorum. "Çaktırmadan", sessizce, yazdığım edebi metinlere girip, metinlere kendi renk ve nefeslerini vermeye çalışıyorlar. Kısacası o masum ve çocuksu dünyam, Kürtçe'nin o kendine özgü nakışlarıyla örüldü.

Sanırım ben de o sıcak, renkli nakışları seviyordum.

Çünkü, 7 yaşında ilkokula başlayarak yeni bir dil ile tanıştığım ve bu yeni dilin, yani Kürtçe'nin kendine özgü renkleri ve havası üstüme üstüme gelmeye başladığında, o çocukluk dünyamı kıskançça korumaya çalıştım. Okulu sevemediğimi ve kaçtığımı hatırlıyorum. Zavallı dedem ve annem okulun önemine ve benim okuyarak ne kadar büyük bir adam olacağıma ilişkin çok dil döktüler. Okulun önemi ve büyük adamlığa ilişkin söylenenler değil ama, sanırım dedemin o güzel rengarenk şekerleri ve beni her yaz yaylaya götüreceğine ilişkin verdiği sözlerle, annemin benim için diktirdiği yeni elbiseler beni kandırdı.

İkna oldum ve tekrar okula gittim. Ve Türkçe ile artık tüm hayatım boyunca sürecektir serüvenim başladı. Benim için anlatılması zaten zor olan bu serüvenin tüm aşamalarını bura-

da uzun uzun anlatacak değilim. Sonuçta şu oldu: Anadilim olan Kürtçe, eğitim dili olmadığı için geriledi; artık o sıcak nakışlarıyla dünyayı yeterince ısıtamaz oldu ve Türkçe, benim kültür, yazı ve entelektüel dilim haline geldi. Ve neredeyse tek okuma dilim oldu. Çünkü Türkiye'de yayınlanan Kürtçe kitap sayısı, Cumhuriyet'in kuruluşundan 1970'lere kadar, bir elin parmakları kadar azdı. Artık Türkçe düşünen, kendini Türkçe ifade eden birisi haline geldim.

Eğitim, okuma ve yazma aracılığıyla yeni bir dil kazanmıştım ama anadilimi neredeyse kaybetme pahasına. Çocukluğumu, çocukluğumun o renkli ve beni devamlı heyecanlandıran dünyasını neredeyse kaybetme pahasına. Her Kürt çocuğu gibi, ben de devamlı bunun ezikliğini yaşadım. Eziklik belki de tam uygun bir tanım değil. Belki de hüznün, daha uygun bir tanım.

Eğitim, okuma ve yazma aracılığıyla yeni bir dil kazanmıştım ama anadilimi neredeyse kaybetme pahasına. Çocukluğumu, çocukluğumun o renkli ve beni devamlı heyecanlandıran dünyasını neredeyse kaybetme pahasına. Her Kürt çocuğu gibi, ben de devamlı bunun ezikliğini yaşadım. Eziklik belki de tam uygun bir tanım değil. Belki de hüznün, daha uygun bir tanım. Evet, bu gelişme ve değişimin hüznünü devamlı yaşadım. Ve beni dilimden, çocukluğumdan, çocukluğumun o renkli dünyasından uzaklaştıran her şeye karşı da devamlı ihtiyatlı oldum. Onlardan uzak durmaya çalıştım ve hiçbir zaman onlara güvenemedim.

İlk fırsatta da anadilime dönmek için çaba sarf ettim. Bu nedenle, Türkçe ile ilişkim hep inişli-çıkışlı oldu, hep farklı duygular içinde oldum. Hep demiyeyim, ama çoğu zaman Türk-

çe'ye karşı önyargılı oldum. Utanarak bunu fark ettim. Ne zaman bunları aşabildim ve ne zaman Türkçe'yi, bugün, burada yaptığım gibi, severek, isteyerek konuşmaya ve kullanmaya başladım? Yeniden anadilimle çok güçlü bağlar kurduktan, Kürtçe ile romanlar ve edebi metinler yazmaya başladıktan sonra. Anadilimle barışmam, onunla harmonik bir ilişki kurmam, Türkçe ile de ilişkilerimi düzeltmeme yaradı. Kuraldır; kendi anadiliyle barışık olan birisi, diğer dillerle de barışık olur, onları sever. Türkçe ile ilişkilerim şimdi çok sıcak. O, artık ne bir tehdit unsuru, ne de beni benden çalan bir araç. O, sevgili dillerimden biri.

Peki ben ne zaman ve nasıl kendi anadilimle sözünü ettiğim ilişkiyi yeniden kurdum? Belki size garip gelecek ama, yurtdışında. Evet, yurtdışında, İsveç'te. Ne yazık ki Türkiye'de bu olanaklarım hiç olmadı. Benden önceki kuşakların da hiç olmadı. Onlardan önceki kuşakların da hiç olmadı. Eğer 1977'de İsveç'e gelip yerleşmeseydim, büyük olasılıkla sözünü ettiğim ve beni ahlaki olarak son derece rahatlatan, mutlu eden gelişme de olmayacaktı. İsveç'te bu olanaklara kavuştum ve ülkemden, anadilimden, Türkçe'den binlerce kilometre uzak olmama rağmen, anadilimle ve ardından da Türkçe ile sıcak bir ilişki kurabildim.

Çünkü, İsveç'teki sosyal ve kültürel yaşam "çok kimlikli, çok kültürlü" bir modele göre işliyor. İsveç'teki ilk yıllarımda, durumu anlamakta güçlük çektim; Kürt çocukları için kreşler ve anaokulları vardı, eğitimciler Kürtçe ve İsveççe bilen iki dilli öğretmenlerdi. Kürtçe dergi ve gazeteler çıkıyordu ve bunlar Kültür Bakanlığı'ndan devamlı yardım alıyordu. Kürtlerin çeşitli dernekleri vardı ve bunlar Göçmenler Bakanlığı'ndan yardım alıyordu. Kürtçe yerel radyo istasyonları vardı ve bunlar destekleniyordu. Kürt çocukları, okullarında, haftanın belli saatlerinde anadil eğitimi alıyorlardı. Yüksek Öğretmen Okulu'nda Kürtçe öğretmen yetiştirmek için bir bölüm vardı ve tüm ülkede 200'den fazla eğitimci, öğretmen vardı. Kürt aydınları, yazarları, kültür adamları, kendilerini rahatlıkla ifade edebiliyorlardı. Kütüphaneler, Kürtçe kitaplar

alıp raflarına yerleştiriyorlardı. Eğitim Bakanlığı, Kürt çocuklarının eğitimi için Kürtçe okuma kitapları hazırlıyordu. Belediyelerde Kürtçe bilen asistanlar, danışmanlar, tercümanlar vardı. Devlet, Kürt göçmenlere ulaştırmak istediği enformasyonları, iki dil (İsveççe-Kürtçe) ile hazırlanmış broşürlerle, rahatlıkla ulaştırıyordu. Kürtlerin kendi dilleri, kültürleri ve kimlikleriyle ilgili tüm talepleri, anlayışla karşılanıyordu ve olabildiğince yerine getirilmeye çalışılıyordu... İlkin bu durumu anlamakta gerçekten güçlük çektim. Niçin İsveç Kürtlere karşı böyle anlayışlı ve cömert davranıyordu? Acaba kendi çıkarları için Kürt sorununu kullanmak mı istiyordu? Yoksa çok iyi bir "müteffik" miydi? Türkiye'den alışkın olduğum mentalite ve jargonla böyle düşünüyordum. Daha sonra, toplumla daha yakın ilişkiler kurmaya başladıktan ve özellikle Göçmenler Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı'na bağlı çeşitli kültürel görevlerde bulunduktan sonra, sanırım durumu daha iyi kavradım; İsveç ne Kürt sorununu kendi çıkarları için kullanmak istiyordu, ne Kürtlere karşı çok özel bir sempatası vardı, ne de Kürtlerin çok iyi bir "müteffikiydi." "Çok kimlikli, çok kültürlü toplumu" kendi resmi politikası olarak kabul ettiği için tüm bunları yapıyordu. Ve sadece Kürtler için değil, Türkler de dahil, diğer tüm etnik gruplar için yapıyordu.

Türkiye'den gelen arkadaşların gözlerindeki soru işaretlerini görür gibi oluyorum. "Ama niçin" diye sormakta haklılar, "zaten çok küçük olan bu etnik grupları bir güzel asimile etmek varken, niçin İsveç bu aptallığı yapıyor?.." Nedeni şu; İsveç, ciddi çatışma ve çelişkilerin yaşanmadığı, sarsıcı kavga, gürültü ve toplumsal patlamaların olmadığı, toplumun dinamik gelişmesini engelleyen kültürel, etnik gerilimlerin sözkonusu olmadığı bir refah toplumu yaratmak için, bu sözkonusu "aptallığı" yapıyor. Ve gurupları baskı altına almak, kimlik ve kültürel haklarını ellerinden almak ve (geleneklerimizden bildiğimiz, alışkın olduğumuz metodlarla) onları asimile etmek yerine; onlara devamlı "hak ve görevlerini" hatırlatan, onları toplumsal olarak katılımcı haline getiren, onları devlete bağlayan bir "demokratik" politika izliyor. İsveç,

çok kültürlü, çok dilli ve milliyetli toplumu, bir zenginlik, topluma dinamizm kazandıran bir dinamo olarak görüyor. Çeşitli dil, kültür, din ve milliyetlerin barış ve eşitlik içinde iç içe yaşamalarının, güzel, mutlu ve refah dolu bir geleceğin garantisi olduğuna inanıyor.

İsveç ne Kürt sorununu kendi çıkarları için kullanmak istiyordu, ne Kürtlere karşı çok özel bir sempatası vardı, ne de Kürtlerin çok iyi bir "müteffikiydi." "Çok kimlikli, çok kültürlü toplumu" kendi resmi politikası olarak kabul ettiği için tüm bunları yapıyordu. Ve sadece Kürtler için değil, Türkler de dahil, diğer tüm etnik gruplar için yapıyordu.

Sosyal Demokratların eseri olan, ama tüm toplum tarafından da kabul edilen İsveç'in bugün etnik guruplara karşı izlediği politika bu. Ancak İsveç de, biz Türkiyelilerin çok yakından bildiği politikaları izledikten ve onların yanlışlığını, kendi deneyleriyle, öğrendikten sonra bugünkü politikaya vardı. İsterseniz, sıkıcı olmamak ve tarihler, rakkamlar ve istatistiklere takılmamak kaydıyla, kısaca, bu gelişmeye de bakalım. Bugün dünyayı kasıp kavuran şovenizm, etnik temizleme ve şiddetle yoketme politikalarına karşı barışçı alternatiflerden birisi olabilecek İsveç modelinin arka planını biraz yakından görebilmek için, bu kısa bakış yararlı olabilir.

Bu modelin gelişimine ilişkin, herşeyden önce şunu söylemek gerekli; İsveç, tam da Türkiye'nin yüzde yüz aksine, homojen bir toplumdan, heterojen bir topluma gitmeyi tercih etmiş bir ülkedir. Dünyada Japonya ve Norveç'ten sonra etnik ve kültürel olarak en fazla homojen olan toplum İsveç'tir. Sadece İsveç'in kuzeyinde etnik olarak farklı küçük bir Lapon azınlık vardır. Onun ötesinde toplum çok uzun bir süre homojen kalmıştır. Ve daha sonraları

(1960'lardan sonra) gelen göçmen guruplarının kültürel dinamizmi, bu homojenliği değiştirmeye yetmemiştir. Ama devlet ve toplum, sözünü edeceğim gelişmelerle, heterojen toplumun daha dinamik, daha zengin ve daha erdemli olacağına karar kılmıştır.

İsveç'in bu konudaki geçmiş uygulamaları çok yüz kızartıcıdır. 1800 ve 1900'ların ortalarına kadar izlenen politika, tipik bir koloniyal politikaydı; ezmek, sömürmek, asimile etmek, yasaklamak, hor görmek ve diğer kültürlerin gelişmesine imkan vermemek. Ve toplum olarak, diğer dil, din ve kültürlerle karşı devamlı kapalı olmak, ihtiyatlı olmak. Belki

inanmayacaksınız, ama 1930'ların başında toplum o kadar homojendi ki, ülkedeki tüm yabancıların sayısı 1047 idi. O dönemde gelenlere kuşkuyla bakılıyor, gelenler kabul edilmiyor, binbir güçlüklerle gelenler de, hiçbir haktan yararlanamıyordu.

Nazi Almanyası'ndan

anlatılamaz zorluklarla kaçmış Alman yazar ve aydınlarının İsveç'teki trajedisi, hâlâ İsveç'in yakın tarihinde kara bir lekedir. Mesela, Almanya'da kitapları faşistler tarafından yakılan Kurt Tcholksy, İsveç'te, kimselerin uğramadığı unutulmuş bir köyde, büyük çaresizlikler içinde kalarak intihar etti. Bugün İsveç Pen-Kulübü, her yıl, sürgünde yaşayan bir yazar, Tcholksy'nin anısına dünyanın en itibarlı ödülllerinden biri olan "Tcholksy Ödülü"nü veriyor. Bundan iki yıl önce, benim de içinde bulunduğum yazarlardan, aydınlardan oluşmuş bir delegasyon, o uzaklardaki unutulmuş köye giderek, "Tcholksy'i yaşatmak" için güzel şeyler yaptı. Ama Tcholksy ve arkadaşlarına reva görülen uygulama, hâlâ kara bir lekedir. Sadece bu kadar da değil, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kızıl Ordu'nun Baltık ülkelerini işgal etmesi üzerine, o ülkelerden kaçan tüm Baltık entelijensiyasına karşı reva görülen uygulama da çok iğrençti; onların çoğu, tekrar

gemilere bindirilerek geri gönderildi. Ve geri gönderilenlerin de çoğu, bir daha dönmek üzere, direkt Sibiry'a ya, ölüm kamplarına götürüldü. Baltık ülkelerinin neredeyse tüm entelijensiyasının yok edilmesinde, Stalin'in totaliter rejimi kadar İsveç de suçludur.

İsveç'in kendisinden çok farklı kültürlerle tanışması 1960'lı yıllarda oldu. O dönem İsveç, yoğun bir işgücü sıkıntısı çekmeye başladı. Oportünist politikalarla İkinci Dünya savaşının kasırgalarını başından savmış İsveç'te, artık hasat zamanıydı. Ciddi bir ekonomik büyüme yaşıyordu, toplumsal ve ekonomik olarak bir reorganizasyona ihtiyaç

vardı. İsveç'in kendi olanakları buna elvermiyordu. İşgücüne ihtiyaç vardı. Herşey birden oldu; homojen yapısına çok önem veren toplum, birden çok farklı kültürlerden gelmiş guruplarla içiçe yaşamaya başladı.

Hepimiz biliyoruz, insanlar bir yerden bir yere göç ederken, gelenek ve görenekleriyle, dil ve kültürleriyle, toplumsal değer yargılarıyla göç ediyorlar. Ve köklerinden kopmuş insanlar, köklerine ilişkin hemen herşeyi bağınazca korumaya çalışıyorlar.

Türkiyeliler (Türkler, İçanadolu Kürtleri ve Asuriler/Süryaniler), Yunanlılar, Yugoslavyalılar, bu gelen gurupların en büyükleri ve en farklı olanlarıydı. Hepimiz biliyoruz, insanlar bir yerden bir yere göç ederken, gelenek ve görenekleriyle, dil ve kültürleriyle, toplumsal değer yargılarıyla göç ediyorlar. Ve köklerinden kopmuş insanlar, köklerine ilişkin hemen herşeyi bağınazca korumaya çalışıyorlar.

İsveç bu kadar çok ve farklı kültür, dil, gelenek ve değer yargısıyla ne yapacak, nasıl bir politikayla onların entegre olmasını sağlayacaktı? Toplumsal düzeni koruyarak, iş dünyasındaki verimliliği de artırarak nasıl bir uyum sağlayabilecekti? Bu tür sorularla yoğun biçimde uğraşan, cebelleşen İsveç'in imdadına, 1968 olayları yetişti. 68 olayları; hepimizi hâlâ çok heyecanlandıran o görkemli çıkış. En büyük, en güzel idealleri bayrak yapmış masum ve naiv hareket. Kirden, pastan, sahtekarlıklardan, ideolojilerin deli göm-

leklerinden uzak, temiz haykırış... 68 hareketinin dünyadaki yankılarını ve sonuçlarını biliyoruz. Düşünce olarak çok sarsıcı ve başarılı olmasına rağmen, 68 hareketi iktidar basamaklarını tırmanamadı. Ancak İsveç hariç. İsveç'te, Sosyal Demokratlar'ın yeni ve karizmatik lideri Olof Palme'nin de olağanüstü çabalarıyla, "68 ruhu" iktidarın tozlu ve nemli koridorlarını temizledi. Birçok temel politikanın yanında, azınlıklar ve göçmenler politikası da gözden geçirilerek, yeni bir politikada karar kılındı. Birkaç yıllık bir araştırma ve çalışmadan sonra "Göçmenler ve Azınlıklar" isimli yeni politika, 1975 yılında İsveç Parlamentosu tarafından kabul edildi. Tüm dünya için bu konuda çok önemli olan bu belge, konuyla ilgili politikayı köklü ve radikal biçimde değiştirdi. Zamanınızı almamak için bu belgenin tümü üzerinde durmayacağım. Ancak izninizle, belgenin özünü ve ruhunu anlatan kısa bir alıntı yapacağım; "Göçmen ve azınlıklar politikası, göçmenler ve İsveçliler arasında tam bir eşitliğin yaratılmasına yönelik olmalıdır. Göçmenlere ve azınlıklara istedikleri oran ve biçimde, kendi dil, kültür ve kimliklerini koruyup kollama, ya da İsveç kültürel kimliğine doğru kayma konusunda seçme fırsatı verilmelidir. Ayrıca sözkonusu politika, İsveçliler ve azınlıkların toplumsal ortak katılımcılığını hedef almalı ve göçmenlerle azınlık guruplarını, özellikle kendilerini ilgilendiren konularda, söz ve yetki sahibi haline getirmelidir... Azınlıklara (dil, din, etnik azınlıklar) kendi kültürel ve toplumsal yaşamlarını sürdürüp, güçlendirmek için olanaklar sunulmalı ve azınlıklar teşvik edilmelidir..."

Bu politika ile İsveç, eşitlik, seçim özgürlüğü ve toplumsal katılımcılığı esas alan çok kültürlü toplumu hedeflediğini resmen ilan etti. Ve o günden bu yana da, bu politikayı genel olarak başarılı biçimde uyguluyor. Elbette kimi zamanlar, kimi konularla ilgili sorunlar çıkıyor, tikanıklıklar yaşanıyor, eleştiriler oluyor, ama politika sonuç olarak başarılı. Çünkü toplumda etnik çatışmalar, kavgalar ve patlamalar yaşanmıyor. Etnik guruplar, hem kendi kimliklerini ve kültürel özelliklerini koruyorlar, hem de önemli sorunlar yaratmadan topluma entegre oluyorlar. Ve İsveç de, oluşturduğu

kanallar ve mekanizmalarla; farklı dil, kültür, din, kimlik ve deneyleri toplumsal ve kültürel yaşamın bir parçası haline getirerek, daha zengin, dinamik ve renkli bir toplum haline geliyor.

İsveç'in ne kadar kasvetli bir yer olduğunu bilmem anlatmama gerek var mı? İsveç'in bitmez, tükenmez bir kıyı var. Havalalar genellikle soğuk ve kapalıdır. Toplumsal yaşam alabildiğine bireysel ve rasyoneldir. İnsanlar, Akdeniz ve Ortadoğu'da olduğu gibi dışa dönük değil, içe dönük olarak yaşamaktadırlar. En-

Bu politika ile İsveç, eşitlik, seçim özgürlüğü ve toplumsal katılımcılığı esas alan çok kültürlü toplumu hedeflediğini resmen ilan etti. Ve o günden bu yana da, bu politikayı genel olarak başarılı biçimde uyguluyor. Elbette kimi zamanlar, kimi konularla ilgili sorunlar çıkıyor, tikanıklıklar yaşanıyor, eleştiriler oluyor, ama politika sonuç olarak başarılı.

düstri toplumlarına özgü hızlı yaşamdaki gerilim, stres ve yalnızlık, bu toplumun günlük hastalıklarıdır. Dünyada en fazla intihar olayı İsveç'te olur. Ama tüm bunların yanında, İsveç'in insanı rahatlatan ve ferahlatan alabildiğine demokratik bir işleyişi de vardır. Göçmen ve azınlıklar politikası, bunlardan sadece biridir. Daha doğrusu, izlenen diğer demokratik politikaların bir sonucudur.

İsterseniz, konumuz açısından, çok kısaca bu demokratik politikaların önemlilerine de bakalım.

1- İsveç, sivil ve demokratik bir toplumdur. Kişinin hak ve özgürlükleri, ama tüm hak ve özgürlükleri herşeyin esasıdır ve bunlar yasalarla teminat altına alınmıştır. Devlet kişinin hizmetindedir, birey için vardır.

2- Toplumun işleyişinde ulusal aidiyet (nationalité) değil, vatandaşlık (citizinchip) esastır. Her türlü kimlik, din, dil ve kültür haklarına sahip bireyler, her yerde eşit birer vatandaş (citizin-citoyen) olarak muamele görürler. Kimin kendisini nasıl hisettiği ve nasıl değerlendirdiği, devletin değil bireyin işidir.

3- İsveç toplumu, toplumsal uyum, uzlaşma ve konsensüs üzerine inşa edilmiştir. Tüm temel toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik sorunlarda, toplumun ortak uyumu esastır. Bu durum, devlet ya da devletin kimi kuruluşları tarafından dikte edilerek değil, toplumu çeşitli biçimlerde temsil eden toplumsal halk örgütlerinin, kendi görüş ve önerileriyle, ortak kararlara katılmasıyla sağlanmaktadır.

İsveç'teki modeli oluşturan konseptler neden Türkiye ve Türkiye'deki Kürt sorununun çözümü için de önemli olmasın? Sanırım ulusal sorun ve etnik çatışmaları çözebilmek için varolan alternatiflerin sayısı fazla değil; ya baskı, şiddet ve terörü esas alan konseptlerin oluşturduğu bir politika, ya da demokrasi, eşitlik, vatandaşlık hakkı ve bireysel özgürlükleri esas alan konseptlerin oluşturduğu bir politika. Birinci alternatifin artık çözümsüz olduğunu, herkesten fazla biz Türkiyeliler biliyoruz.

4- Toplumun işleyişinde katılımcılık esastır. Her birey kendi oranında, bir biçimiyle, alınan kararlara, yapılan uygulamalara katılmaktadır.

Tüm toplumu ve toplumsal kategorileri kapsayan kitle örgütleri, kararların alınması ve uygulanmasında son derece etkindir.

5- Toplum, açık bir toplumdur ve alttan gelen kitlesel bir kontrol vardır. Ülkenin güvenliğini ilgilendiren birinci dereceden kararların dışında, alınan tüm kararlar herkese açıktır. Herkes istediği gibi bu kararları temin edebilir, kararlarla ilgili görüş sunabilir, onlara itiraz edebilir ve kendisini ilgilendiriyorsa, bir üst kuruluşa gerekçeleriyle şikayet edebilir. Yargı yolu herkes için, her zaman açıktır.

6- Toplum, bir enformasyon ve iletişim toplumdur. Düşünce ve ifade özgürlüğü sonsuzdur, çocukları ve haklarını korumak dışında hiçbir sansür yoktur. Herkes istediği biçim ve metodlarla kendisini ifade etmekte özgürdür. Kararların alınmasından önce tartışmak ve karara taraf olan yanların görüşlerini çeşitli biçimlerde söylemesine olanak tanımak, tarafların görüşlerini bilmek çok önemlidir.

İşte bunlar da, kasvetli İsveç'in sözünü ettiğim "azınlıklar politikası"nı oluşturan, onu yaratan toplumsal esaslarından bir bölümü... Kötü bir reklamcı durumuna düşmemek için bu kısa başlıklar halinde sunduğum esasları burada kesmek ve yeniden kendimize, kendi ilkelik ve çirkinliklerimize dönerek konuyu bitirmek istiyorum.

Evet, elbette Türkiye İsveç değil ve Türkiye'deki Kürt sorunu da İsveç'teki göçmen ve azınlıkların sorunu gibi değil. Elbette Kürtler herhangi bir göçmen ya da azınlık gurubu da değil. İki ülkenin çok farklı jeopolitik, sosyal, kültürel ve siyasal özelliklerinin olduğu da doğru. Ama İsveç'teki modeli oluşturan konseptler neden Türkiye ve Türkiye'deki Kürt sorununun çözümü için de önemli olmasın? Sanırım ulusal sorun ve etnik çatışmaları çözebilmek için varolan alternatiflerin sayısı fazla değil; ya baskı, şiddet ve terörü esas alan konseptlerin oluşturduğu bir politika, ya da demokrasi, eşitlik, vatandaşlık hakkı ve bireysel özgürlükleri esas alan konseptlerin oluşturduğu bir politika. Birinci alternatifin artık çözümsüz olduğunu, herkesten fazla biz Türkiyeliler biliyoruz. Türkiye Cumhuriyeti, bana göre büyük bir yanlışlık yaparak, çok kültürlü ve heterojen bir toplumsal yapıya sahip olduğu hal-

de, yasalarını nasyonaliteyi ve homojenliği esas alan bir öngörü, amaç üzerine inşa etti. Lozan Antlaşması gereği, hristiyan azınlıklara kültürel ve dini hakların verildiği doğrudur. Ama başta Kürtler olmak üzere, müslüman halk, azınlık ve kültürlere hiçbir hak verilmedi. (Ne kimlik ve dil hakları ne de kültür ve farklı özelliklerle yaşabilme hakları.) Ve tüm bunları her ne pahasına olursa olsun asimile etmek, Türkleştirmek öngörüldü. Devletin yüzlerce resmi raporunda bu çok açıkça ifade edilmiş durumdadır. Ancak tüm uğraşlara rağmen devlet başarılı olamadı. Uyguladığı politika ile ne Kürtleri asimile edebildi, ne de onları devletin yanına çekebildi. Her Kürt çocuğunun başından geçen çocukluk deneyimi birazda bu nedenle anlattım. Bu deneyleri yaşamış, bu ruh hali içinde olan insanların kendilerini "eşit ve özgür birinci sınıf vatandaş" olarak görmeleri mümkün mü? Kişiliği, kimliği, kültür ve tarihi bu kadar rencide edilmiş, ilkokullarda kendi diliyle okuması bile engellenmiş, radyo ve televizyondan kendi şarkılarını dinlemesine bile izin verilmemiş insanlar, resmi söylemlere nasıl inansınlar? Başından sakat, daha doğrusu ölü olarak doğmuş bu politikanın ne kadar geçersiz olduğunu, ne kadar acı ve ızdıraba mal olduğunu, Türkiye'yi de ne kadar geriletmediğini hepimiz biliyoruz.

Burada Kürt sorununun dünü ve bugünüyle ilgili birşey söylemeye gerek yok. Hepiniz benden daha iyi biliyorsunuz. Ama bana göre, Türkiye'nin bir türlü demokratikleşememesinin, bir türlü refah toplumunu oluşturamamasının, bir türlü hangi dünyaya (demokratik ya da totaliter) ait olduğunu belirleyememesinin en önemli nedeni, varolan ve durmadan kanayan, herkese de anlatılması olanaksız oranda acı ve zarar veren Kürt sorunudur. Herkesin ve Türkiye'nin rahat edebilmesi için, bu sorunun mutlaka çözülmesi gerekmektedir.

Nasıl? Sözünü ettiğim alternatiflerden birincisinin yanlışlığı, tüm çıplaklığıyla defalarca ispatlandığına, anlaşıldığına göre, neden ikinci alternatif denenmesin? Neden demokrasi, eşitlik, vatandaşlık hakkı ve bireysel özgürlükler esas alınarak soruna yaklaşılsın?

Neden Türkiye kendi çok kültürlü renkli gerçekliğine, heterojen mozaikine dönmesin, kendisiyle, kendi vatandaşlarıyla barışmasın?

Burada değerli siyaset bilimcisi, hukukçu, anayasa ve yasalar uzmanı, Kürt sorununda uzmanlaşmış gazeteci, çok kültürlü toplum konusunda bilgi ve deney sahibi yazar ve ulusal ve etnik sorunlar uzmanı arkadaşlar var. Bu arkadaşlara, gerçekten merak ettiğim ve öğrenmek istediğim bir sorum var. Soru belki de aptalca, ama yide de sormak istiyorum. Hatırlayacaksınız, biraz önce, İsveç Parlamentosu'nun 1975 yılında, azınlıklara ilişkin olarak kabul ettiği yasanın küçük bir bölümünü okudum. O alıntıyı şimdi Türkiye'ye uyarlayarak şu hale getirelim; "Türkiye'nin Kürtler ve azınlıklar politikası, Kürtler, azınlıklar ve Türkler arasında tam bir eşitliğin yaratılmasına yönelik olmalıdır. Kürtlere ve azınlıklara istedikleri oran ve biçimde kendi dil, kültür ve kimliklerini koruyup kollama ya da Türk kültürel kimliğine doğru kayma konusunda seçme fırsatı verilmelidir. Ayrıca sözkonusu politika, Türkler ve Kürtlerle azınlıkların toplumsal ortak katılımcılığını hedef almalı ve Kürtlerle azınlık gruplarını özellikle kendilerini ilgilendiren konularda söz ve yetki sahibi haline getirmelidir...

Kürtlere ve diğer dil, din ve etnik azınlıklara kendi kültürel ve toplumsal yaşamlarını sürdürüp, güçlendirmek için olanaklar sunulmalı ve bunlar teşvik edilmelidir..." Şimdi soruma geliyorum; Türkiye Büyük Millet Meclisi böyle ya da buna benzer bir yasa çıkarıp Türkiye'nin realitelerine uygun bir politikada karar kılsa, acaba bunun kime ne zararı olur? Lütfen söyleyin bana, bunun kime, neye zararı olur?

Söyleyin, başta Türkiye olmak üzere bunun herkese yararı olmaz mı?

Saygılarımla...

*Bu yazı, 24-29. Eylül. 1994 tarihinde, Evangelische Akademie, Mulhelm/Ruhr'da düzenlenen "Kimlikli, Çok kültürlü bir toplum nasıl olmalı?" isimli konferansa sunulan tebliğin notlarından oluşmuştur.

Yeni bir dil ve tarih

LORD KINROSS

Aşağıdaki yazı, Lord Kinross'un "ATATURK A BIOGRAPHY OF MUSTAFA KEMAL, FATHER OF MODERN TURKEY" adlı eserinden alınmıştır. Kitap, hem arşivlerden yararlanılarak ve hem de Türkiye'nin en önemli politik şahsiyetleri ile görüşmeler yolu ile elde edinilen bilgiler değerlendirilerek hazırlanmıştır. Eserin orijinal baskısı, 1964 yılında New York'ta yapılır ve bunu İngiltere'deki basım izler. Yazar, kitabın başlığından da anlaşılacağı gibi, M. Kemal'i genellikle takdir ederse de, onun olumsuz yönlerinden bazılarını da sergilemekten kaçınmaz. M. Kemal'i dost olarak gören birinin gözünden kaçmayan bazı gerçeklere, Türkiye'deki birçok aptalın hala ısrarla kulaklarını kapatması ve eskide diretmesi, onları "atalarından" daha da gülünç bir duruma düşürüyor.

D. Yıldırım

Balkan güçleri; kendi aralarında birlik temeli oluşturmak amacıyla ilk defa toplandıkları zaman, açılış konuşmasında Gazi, kendi atalarının Orta Asya'dan geldiklerini delegelere anlatıp onları buna inandırmaya çalışıyordu: "Bir okyanusun dalgaları gibi binlerce yıl Karadeniz'in güneyi ve kuzeyindeki güzergah boyunca gelip balkanlara yerleşen bir insan seli - bu gurupların değişik isimler taşıyor olmaları - na rağmen - gerçekte damarlarında aynı kanın dolaştığı aynı soydan gelen bir halk olup müsterek bir yerden gelmektedirler."

Bu görüş, Kemal'in kafasında güçlü bir yer tutan yeni teorinin birincil kanıtıydı -eğer her zaman diğer ve daha önemli problemleri haricte tutmak için olmayıp, bazen de saptırmak için değilse. Onun Arap ve Fars formlarını çıkarmak yoluyla Türk alfabesini reformu; tümüyle mantiki olarak, Türk dilinde de reforma yol açtı. Daha az mantiki olanı, bunu, Türk ta-

rihinin yeni bir versiyonunun keşfedilmesi için başlatılan araştırmaların izlemesiydi. Bu amaçla M. Kemal, iki bilinen cemiyet olan Türk Dil ve Türk Tarih kurumlarını kurdu.

Kemal'in kendi kültürel arka planı bölük pörçüktü. O, sırf bu amaçla, periyodik olarak kesilen konsantrasyonla, önyargıya dayalı sezgisel bir fikri, akla uygun bir hale getirmek amacıyla, ilgili konularda, zaman zaman göz gezdirerek okudu. Fakat o, hiç bir zaman sistemli bir okuma alışkanlığı kazanamadı. O; askeri konularda çok, politik bilimler üzerine az şey biliyordu. Şimdi huzursuzca ilgisini çekmekte olan lingustik ilmi, tamamen onun bilgi sahasının dışında idi. Fakat, çabuk ve sabırsız zihni ile, o fikirleri başkalarından alıyordu ve bunu doymak bilmezcesine yapıyordu. Çevresine toparlayabileceği tüm lingustik uzmanlarını çağırarak, kısa sürede, Türk dilinin "eşsiz güzelliği ve zenginliğini" gösterecek ve Türk

dilini "Dünya dilleri arasında layık olduğu mevkiye yükseltecek" (1) olan bir reform planını ifade edecek kadar etkili görüş sahibi olmuştu.

Bu uzmanların görüşleri, iki okulun düşüncelerini yansıtıyordu. 20 sene öncesinde tartışıldığı gibi, Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarının bulunması halinde, bu kelimelerin atılmasını savunarak, dilde sadeleştirmeyi uygun bulanlar vardı. Diğer taraftan, Farsça ve Arapça kelimeler, elemeyi ve onların yerine yeni Türkçe kelimeler uydurarak bunları telafi etmeyi uygun bulan, böylece dili arıtmayı savunanlar vardı. Kemal'in kendisi de bir arıtmacı(purifier) idi.

Dil kurumunun yıllık müzakere yeri, Dolmabahçe Sarayı'ndaki süslü taht odasıydı. Açılış törenine katılanların sayısı bini buluyordu. Hol radyo yayını için ayrılmış ve Kemal'in konuşması, ülkedeki belli başlı şehirlerin resmi binalarındaki hopörlerler aracılığıyla yayınlanmıştı. Delegeler; uluslararası ünü olan sözlük yazarlarından, uzak Anadolu lehçesinde sözlük hazırlayan bir köy öğretmenine ve dil üzerine makalesi Gazi'nin ilgisini çeken Sofya'dan gelen bir Ermeni'ye kadar farklılık arz ediyordu.

Bu süreden sonra Kemal; (eski ve yeni) yığınla sözlük ile etrafı çevrilmiş olarak, zamanını "katıksız Türkçe kelime" aramak veya Türkçe ile yabancı kelimeler arasında filolojik bir bağın izini araştırıp bulmayı denemekle geçirdi. Arındırma kararının ardından, bütün bir halk; hergün gazetelerde yayınlanan kelimelerin Türkçe karşılıklarını bulma konusunda listeye önerileri ile katkıda bulunmaları için, birlikte çalışmaya davet edildi. Gazi, yeni ve anlaşılabilir kelimeleri kendi konuşmalarında, dinleyicilerinin hayreti içerisinde kullanmayı deneyecekti. O sırada Falih Rıfkı, kahramanına tapıyor olmasına rağmen, "onun böyle korkunç bir suçu işlemeye nasıl teşebbüs ettiğini kendi kendime soruyorum" diyecek ve kelimelerden çıkan sesleri "öfke ile yazacak"tı. Endişeli olanlar; çıkar sağlamak için, onun hazır bulunduğu durumlarda başlıca günlük terimleri, sadece onların kökenleri Arapça veya

Farsça olduğu için, kullanmaktan kaçınır bir durumda buldular kendilerini. Aynı anda diğer bir kesim, kendilerine yeni kelimeler öğretilmesi ve bunların konuşma içerisinde kullanımlarının gösterilmesi için Kemal'e yalvarmaktaydılar.

Bir ara Viyana'lı bir filolojist tarafından ortaya atılan "Güneş Dili" teorisi ile Kemal baştan çıkarılmıştı. Bu teoriye göre; ilkel insan; güneşin sebep olduğu saygıyla karışık korkuya cevap olarak, kelime olarak gelişecek olan kendi ilk seslerini telafuz etti. Kelimeleri Aryan ve Semitik köklere bağlama çabası başarısızlıkla sonuçlandı. Fakat şimdi Türk dilini "bütün dillerin anası" yapacak olan bağ böylece ayırt edilebiliyordu. Kemal, hemen Ankara'daki yeni edebiyat fakültesine bu teorisinin öğretilmesi için emir verdi ve konu üzerine yazılmış eserlerin basımını teşvik etti. Linguistik reformcularının; bütün Arap, Fars, Latin ve başka dillerdeki Türk dilinde bulunan kelimeleri Türkçe bir kaynağa dayandırması ile, bu teori aşikar bir avantaja sahip olmuştu ve bundan sonra, kelimeler zarara uğramadan kullanılmaya devam edilebilecekti. Fakat bu teori; daha ciddi okullar tarafından sert eleştirilere tabi tutuldu ve bunu geliştirmekle yükümlü uzmanların Kemal'in gözünde itibar kaybetmesine neden oldu. Zamanla o, kendisinin linguistik operasyonlarının Türk dilini kör bir sokağa sürüklediğini gördü. Türk dili, hem eski Osmanlı yönetici sınıfı, hemde sıradan bir Türk tarafından anlaşılamayacak kadar, yapay mandarin bir dil haline gelmenin tehtidi altındaydı. TBMM'nin yıllık açılışında söylevi için konuşma taslağı hazırladığı zaman, o; bunun millet vekillerine yabancı bir dilde hitap etmeye benzeyeceğinin farkına varmıştı, bu yüzden bir mola çağrısında bulundu. Böylece arındırma politikası terkedildi ve kökenleri yabancı olduğu için ihtiyaç duyulan kelimelerin basitçe daha fazla kurban edilmemesi prensibi benimsendi.

Bundan böyle, Türkçe karşılığı bulunamayan yabancı kelimelerin dilde kalmasına izin verilmesi "benimseniyordu". Türkler; böylece, konuşma dili ile yazı dili arasında mesafeyi kapatan ve ABC'yi öğrenen her Türk tarafın-

dan anlaşılabilir, reforme edilmiş bir dil ile yarattılar. Bu, belki, Kemal'in diğer reformlarının herhangi birisinden daha fazla onları "Türklükleri" hususunda bilinçlendirdi.(2)

Bu incelemeler, Türkler'in ve Türkiye'nin tarihini araştırma tasarıları ile birlikte gidiyordu. Bir sabah, Gazi'nin özel sekreteri Hasan Rıza; İstanbul'dan Ankara'ya döndüğü zaman, kendi patronunun huyunu(geç uyuyup, geç uyanan)bildiğinden efendisini henüz uyuyor olarak bulmayı bekliyordu. Kemal uyandığında, genellikle üzerinde gece elbisesi, oriental tavrıyla bacak bacak üzerine atarak bir fincan siyah Türk kahvesi ve ilk sigarasını içerek günün yapılacak işlerini kendisiyle tartışacağı sekreterini çağırarak ve önceki gece verdiği emirleri onaylayacak veya daha sıkça yaptığı

aralıklarla bir bez parçasıyla gözlerini kurultuyordu. Okuduğu, H.G. Well'in Outline of History adlı kitabı idi.

Bu ona sanki vahiy ile gelmiş kadar uygun bir kitaptı. Kitabı bitirir bitirmez Türkçe'ye çevirisi için emir verdi. Bunun basımını, bir yıl veya daha fazla bir zaman sonra, benzer çizgi-deki Outline of Turkish History adlı bir kitabın Türk hükümetince çıkarılması izleyecekti. Kemal'in kahramanlığı hayli iyi bulundu ve çok geçmeden Gazi, masa başındaki işinden uzun pasajlar aktarmaya başladı. Yazar, büyük tarihçi ve kahindi; o Britanya'nın "usta düşüneni" idi. O, Kemal'in gözünü yeni bir tarih görüşüyle açmıştı.

Kemal'in yapmak istediği; Türkiye'den bir

***M.** Kemal'in yapmak istediği; Türkiye'den bir ulus oluşturmak; halkını islamdaki supranational "anavatan"lı eski kimlik duygusundan vaz geçirmek ve onlar için kendi ulusal "anavatan"ına yeni bir sadakat yaratmaktı. Onun problemlerinden biri; halkın hafızasındaki geçmişe uyan Dünya bütünü içindeki Türkiye tarihiyle bağ kurmak; böylece daima Doğu ile Batı arasındaki çatışmaları yok ederek, kendi zihninde sadece batının mensup olduğu "medeniyete" doğru halkını yönlendirmektir.*

gibi geri çevirecekti. Çünkü o, Sultan'ın eski "içilirken çıkarılan bir ferman ayık iken hiçbir zaman yerine getirilmemeli" özdeyişini paylaşıyordu. O; binada oturan berberi tarafından traş edildikten sonra, banyo ve belki de masaj yaptıracak, sonra da titizce giyinip çalışmaya başlayacaktı ki o, çok ender sürekli izleyeceği bir usüle uyardı: Fakat bu sabah değişti. Sekreter, Gazi'nin iki gece boyunca hiç yatağa girmediğini söyleyecekti. O, 40 saat boyunca, belirli aralıklarla sıcak banyo alıp, koyu kahve içerek sürekli okumuştı. Hasan Rıza, gece elbisesinin üzerine bir cübbe giymiş olarak onu kütüphanesinde bir kitabı okumaya dalmış olarak buldu. O, epeydir uyanıktı ve diretiyordu. Fakat gözleri yorgun görünüyordu ve belli

ulus oluşturmak; halkını islamdaki supranational "anavatan"lı eski kimlik duygusundan vaz geçirmek ve onlar için kendi ulusal "anavatan"ına yeni bir sadakat yaratmaktı.

Onun problemlerinden biri; halkın hafızasındaki geçmişe uyan Dünya bütünü içindeki Türkiye tarihiyle bağ kurmak; böylece daima Doğu ile Batı arasındaki çatışmaları yok ederek, kendi zihninde sadece batının mensup olduğu "medeniyete" doğru halkını yönlendirmektir. H.G. Well'in insanlığın olağan tarihi ile ilgili teorileri; Türk ırkının tarihini böylesi aynı evrensel contexte göre değişmeden olduğu gibi düzenleyerek, Kemal'e yol göstermesi ile faydalı oldu.

Böylece 1932 yılında, Ankara'da, kendi makamının desteği ile o, Türkiye'nin her tarafından profesör ve öğretmenlerin, yurt dışındaki okullar ile başka delegelerin katılacağı bir Türk tarih kongresi çağrısında bulundu. Kongrenin görevi, Türkler'in beyaz Aryan uygarlığından oldukları, uygarlığın beşiği sayılan Orta Asya'dan geldikleri teorisini "kanıtlama" fikri üzerine araştırmayı gerçekleştirmekti. Yerleşim alanları kuraklaşınca, onlar batı'ya doğru hareket ettiler; Asya ve Afrika'nın değişik yerlerine dalgalar halinde gerçekleştirdikleri göçler ile, uygarlıklarını da kendileriyle birlikte buralara taşıdılar. Böylece Anadolu, uzak Antik'ten beri bir Türk ülkesi oldu. Kemal; Türkleri eğiterek, halkına ülke ile ırk arasında batılı anlamda yurtseverlik ruhu yaratan bir bütünlük duygusu vermeyi amaçlıyordu.

Onun objektif politik amacı böyleydi. Fakat bunun arkasında subjektif; kişisel itici bir güç te vardı. Kemal yaşlandıkça ve onun işi sonuna yaklaştıkça, gizemli olmaya ihtiyaç duyuyordu. Ülkenin kurtarıcısı ve reformcusu-belirgin bir imaj-olarak onun eylem adamı olması yönü herkesçe görülebiliyor ve anlaşılabilirdi. Onun içsel olan başka bir tarafı, yalnız olması idi ki, bu, o çankaya tepelerinde atla gezinti yaptığı veya güneş batımı öncesi, köpeği onu izleyerek, omuzları öne düşmüş ve elleri cebinde kendi çiftliğinin korulukları arasında uzun adımlarla dolaşırken, spekülasyonlara dönüşüyordu. Bu, daha fazla, kendi düşünceleri ile başbaşa olan bir adam hakkındaki belirsiz bir imajdı. Zaman oldu ki Anadolu hudutları ve günlük hayatın sınırlandırmaları, şimdi aktiviteden yoksun, onun ruhunu hapseder gibi görünüyordu. O, dünyevi hükümet görevleri ile, halkının yaşamakta olduğu kırıç steplere bağlı olarak, vahşi alık tabiatı ve hiç bir zaman önem verip aldırış etmediği kendi kölesi olan evet efendimcilerden oluşan arkadaş çevresi dışında, hayal gücü için gıda olarak, başka bir şeye ihtiyaç duyuyordu.

İnsanca bir ilişkiden yoksun bir insan olarak o, sevgiyi; ancak ona gıda veren ülke için, atavistic (atacılığa ait, soya çekimle ilgili Ç.N.) besliyordu. O, manevi inancı olmayan biri olarak, kendisini hiçbir zaman kendi dışında ve

üstünde bir şey ile tanımlama ihtiyacı duymadı. O kimdi ve nereden geldi? Cevap; belkide insana dinler tarafından eziyet verilmeden önceki eski bir zamana uzanarak, bir ırkın-onun ırkı-kendi değişik kollarını insanlığın kendi anavatanından Dünyanın her tarafına saçarak, tarihte bulunabilirdi.

Kemal'in, Amerikan büyükelçisi Sherrill'e tarif ettiğine göre Türkler; "kartala özgü vasıfları -uzak görüşlülüğü, hızlı uçan ve cesaretini barındıran güçlü vücudu-erkenden kazandı. Fiziksel veya zihinsel olsun, her çeşit sınırlandırıcı çevreden huzursuzluk duyarak, o; izole durumda bulunan, merkezi yüksek yerdeki doğduğu yere (Orta Asya platoları Ç.N) başkaldırdı". Bu onun sınırları aşarak, uyumsuzluk ve kriz yaratıp çatışarak diğer ırklarla -hepsi aynı kökenden- kaynaşmasına, ancak her zaman Türkler'in kendi özel uygarlıklarının yararlarını onlara ihsan etmesine sebep oldu. Kısacası onlar, uygar Dünya'nın babasıydılar.(3)

Şimdiye kadarki zihinsel düş; ne askeri, ne de politik durum ile ilgili olgulara değer veren vede hüsnükuruntulu hislerce çağrıştırılan ırksal yayılma gibi son derece gerçekçi olmayan bir fikir ile onun objektif gerçeğe değer ilgisi arasında bir paradoks oluşturuyordu. Kemal'in zihni; şimdi yapıldığı gibi, savaş alanında yabancı olunan eylemden spekülasyona geçiş yapılmasıyla, inanmak istediğine inanan müzmin ihtiyacınca yönetimin yürütülmesi ve terbiye edilmemiş zeka ile kuşatılmış yarı hakikat vede yanlışlarla arap saçına çevrilmiş gerçekler arasına sıkışarak kendisini bir labirente kilitlemeye başladı. Giderek artan ölçüde, kendi etrafını, kendi şahsi teorilerinin propagandasını yapan ve kendilerine münhasır çalışmalarının kopyasını onun bilgisine sunan; frenoloji (insanın kafasını inceleyerek karakter ve yeteneklerini öğrenmeyi amaçlayan bir alan Ç.N.), etimoloji, filoloji bilimlerinde garip fikirleri olan uzman, sözümona uzman olan şarlatanlarla çevriliydi.

Çankaya'daki sofra, şimdi bir "uzmanlar grubunun" dil ve tarih -arasıra müzik ve şiire de gezinti yaparak- ile ilgili problemlerini tartışmak ve incelemek için bir seminer haline

geldi. Bayanların da katıldığı daha formel durumlarda, bir Avrupalı orkestra müzik çalıyordu. Çünkü bu, ilerleme ve medeniyeti temsil ediyordu. Kemal, kişisel olarak kendisinin tercih ettiği Türk müziğindeki "feryat edip sızlayan" parçaların Ankara radyosunda yayınlanmasını yasakladı. Daha az resmi olan akşamları, bir Türk orkestra bulunacaktı ve Kemal çocukluğuna ait Rumeli halk ezgilerini çeyrek ton ölçüsüyle tam bir kavrayışla, kendi kendisine alçak bir sesle söyleyecekti. Yabancı bir gramafon şirketi, konuşmaları için ona bir plak sunduğu zaman o, sıkça şarkı söyleyip ardından keyifle kendi sesini dinleyecek, arkadaşlarının da aynı şeyi yapmasını bekleyecekti. (4)

Şimdiye kadarki zihinsel düş; ne askeri, ne de politik durum ile ilgili olgulara değer veren vede hüsnükuruntulu hislerce çağrıştıran ırksal yayılma gibi son derece gerçekçi olmayan bir fikir ile onun objektif gerçeğe değer ilgisi arasında bir paradoks oluşturunuyordu.

O bir gece şiire adandığı zaman, Yahya Kemal gibi meşhur birkaç şair, kendi şiirlerini -güzellik derecesinde belkide Viktor Hugo'nunkilerine meydan okuyarak- yüksek sesle okuyacaklardı. Gazi, 19. yüzyıl Türk şairlerinden hatırladığı parçaları naklederek bu okuma sahnelerini tamamlıyordu. Kemal'in şairlere saygısı; onun modern şairlerden biri olan Nazım Hikmet'e şiirlerinden birini okumasını istediğinde, Nazım'ın "ben kabare şarkıcısı değilim" diyerek cevap verdiği ve masayı terk ettiği durumda da yaşamaya devam etti. Kemal, samimice genç adamın sanatı üzerine konuşmayı istedikten sonra kin duymadan teesüflerini ifade etti.

Çankaya'daki akşamların, toplantılar ne

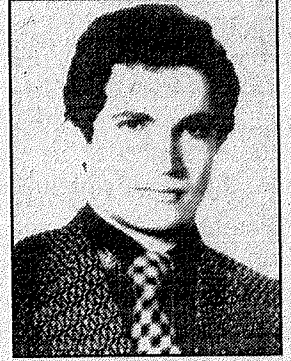
olursa olsun, kesin bir kaidesi vardı. Titiz alışkanlığı ile Gazi masanın uygun biçimde dizilmesini severdi ve oturmadan önce sıkça masa örtüsü ve bıçakları ayarlardı. Misafirler istedikleri yere oturur, ancak en önemlilerine yer belirlenirdi. Onlar oturduktan sonra içki dolaşmaya başlar. İçileniçki de, genellikle rakı idi; alkolün hazmedilmesini kolaylaştırmak için birlikte fındık ve meze olarakta leblebi, zeytin vede beyaz koyun peyniri alınırdı. Eğer resmi bir durum söz konusu değilse, bir saat kadar katı bir yemek servis edilinceye dek, içki içilmeye devam ediliyordu ve ondan sonrası, eğer ev sahibi henüz aç değilse, yemeği geri gönderebiliyordu. Böylece yemek, belkide gece ısıtılıp geri getirildiğinde, kendi tadından çok şey kaybediyordu. Kemal'in yemeğe özel bir ilgisi yoktu; mücadelesi sırasında fazlaca kullandığı, fakat miğdesine yaramayan, kuru fasulye ve pilav gibi sade köylü yemeklerini tercihinine karşın, ne gelirse onu yerdi. O zaman o az yiyordu, fakat yumurtayı her zaman seviyordu. Hayatta ihtiyaç duyduğu bütün şey, "bir parça ekmek ve arkadaşları ile yiyip içebilmek"ti. O, eski ve yeni arkadaşlarıyla, çoğu gecelerini şimdi ciddi tartışmalara hasrediyordu. Odanın sonunda sürekli olarak bulunan siyah masa; tebeşir ve silgi ile birlikte, hem hiç yorulmadan Gazi ve hem de geçmek bilmiorcasına giden gecede halsizliklerini fazlaca gizlemek isteyen misafirlerce kullanılıyordu.

Kemal, diktatör misafirlerine bir sınıftaki öğrenciler gibi muamele yaparak ve masanın çevresindekileri peşpeşe sorguya çekerek -onları eğittiği kadar onlardan öğrenerek- bir eğitimciye dönüşmüştü. Herkesin kendi görüşlerini ifade etmesi bekleniyordu, ki kimileri bunu diğerlerinden daha fazla tedbirli davranarak yerine getiriyordu. O, körce anlaşmayı sevmiyor ve onunla fikirlerini gerekçelendirerek tartışabilen misafirleri, sadece onları hırpalayıp boyun eğdirmek ve onlarla çarpışmanın verdiği haz için tercih ediyordu. O diyalektikten zevk alıyor; müşkül durumlardan sakınması için verilen öğütlere ve yapılan yalvarmalara rağmen, rakibi önemsiz ise, kendi inatçı mantık gücüyle ikna etmek için gün ağarınca dek devam ederek bilgiç ve sıkıcı olabiliyordu. Konuşma, Kemal'in denetiminden çıktı-

HER MIRINEK JİYANEK E, HER DILOPEK XWİN XELATEK E.

Yılmaz Demir

1981'de Diyarbakır'da faşist cunta tarafından ağır işkencelere maruz kalmasına rağmen devrimci kararlılığıyla ser verip sır vermeyen **Yılmaz Demir**, tutuklanarak cezaevine kondu. Diyarbakır Cezaevi'ndeki 1984 direnişinde mücadele uğruna 29 Ocak 1984'te canını feda ederek şehitler kervanına katıldı.

Zübeyir Yıldırım

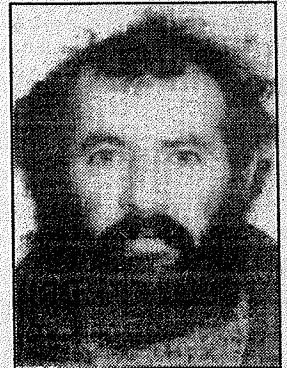
12 Eylül faşist cuntasının gelmesiyle **Zübeyir Yıldırım**'ı gözaltına alınarak ağır işkencelerle sakat bırakılmıştı.

1 Ocak 1986'da tekrar gözaltına alınan **Zübeyir Yıldırım**, ağır işkencelere rağmen işkencecilerin isteklerini yerine getirmediğinden işkenceciler tarafından katledildi.

Ekrem Polat (EKO)

Yaşamını Almanyada sürdüren **Ekrem Polat**, **KOMKAR**'ın kuruluşunda yer aldı.

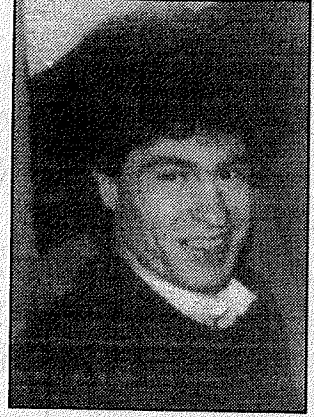
Dinlenmeden hayatın her alanında mücadeleye katıldı 13 Ocak 1984'te geçirdiği bir kazada **Cemal Sevim**'le birlikte hayatını kaybetti.

HER MIRINEK JİYANEK E, HER DILOPEK XWİN XELATEK E.

Cemal Sevim

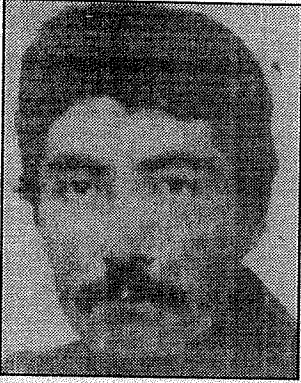
1961'de Bismil'in Yasince köyünde doğdu. 13 Ocak 1984'te, geçirdiği bir kazada, **Ekrem Polat**'la birlikte hayatını kaybetti. Anısı mücadelemizde yaşayacaktır.

Emin Azdır (KAMIL)

5 Ocak 1985'te KDP-İran peşmergeleriyle birlikte, 1500 Pastarın öldürüldüğü bir çatışmada şehit düştü.

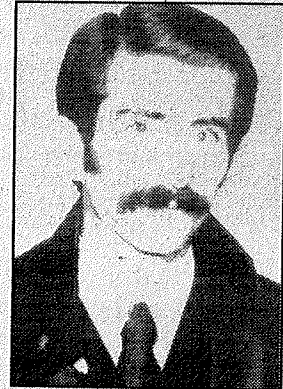
Anısını Kürt halkı yaşatacaktır.

Erdan Aslan

Elazığ'da faşistler, devrimci-demokrat-yurtseverlere saldırıyorlardı. Erdan Aslan, kendisinin de saldırıya uğrayacağını bilmesine rağmen, Elazığ'ı terk etmedi. 11 Şubat 1980'de Elazığ Adliye Sarayı'nda faşistlerin kurşunlarıyla şehit oldu.

Kürt halkı anısını yaşatacaktır

DENG YAYINLARI

Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer.....	Kamuran Ali Bedirxan.....	40.000
Dersên Zmanê Kurdi (2. Baskı).....	Baran.....	90.000
Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi.....	Rohat.....	80.000
Dawiya Dehaq.....	Kemal Burkay.....	25.000
Diwana Yekan- Diwana Duduyan Sewra Azadi.....	Cigerxwin.....	190.000
Ferheng (Sözlük) Kürtçe-Türkçe/Türkçe-Kürtçe.....	D. İzoli.....	390.000
Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan		
Coğrafya-Tarih-Edebiyat Cilt -1.....	Kemal Burkay.....	220.000
Kürtler 1-2 Cilt (Sosyolojik ve tarihi inceleme).....	Bazil Nikitin	220.000
Ferheng (Sözlük) Zazaca-Türkçe.....	Malmisanj.....	190.000
Yakılan şiirin Türküsü.....	Kemal Burkay.....	90.000
Azadi û Jiyan-Özgürlük ve Yaşam.....	Kemal Burkay.....	190.000
Diwana Sisêyan Kime Ez- Diwana Çaran Ronak.....	Cigerxwin.....	150.000
Em Bîwîsîn.....		90.000
Em Bîxwîn -1-		90.000
Em Bîxwîn -2-.....		90.000
Jiyana Bextewar.....	Ereb Şemo.....	120.000
Şivanê Kurd	Ereb Şemo.....	90.000
Kürt Sorunu Barış ve Demokrasi (Yazılar).....	Ali Dicleli.....	150.000
Kürtler(Tarih, kültür ve yaşam mücadelesi).....	Zuhdi El-Dahoodi.....	120.000

DİLAN YAYINLARI

Çağdaş Kürdistan Tarihi	Lucien Rambot	60.000
Kürdistan'da Eğitim Süreçleri	Rohat	50.000
Sorgu, Zindan, Direniş ve Yaşam	M. Ali Ural(Baskısı bitti)	80.000
Diyarbakır Sorgu ve 5 Nolu	F. Welat	65.000
Kürdistan Tarihinde Dersim	Dr. Vet. M. Nuri Dersimi	150.000
Hiroşima Duwem Helepçe	Rıza Çolpan	75.000
Xidê Naxırwan û Tevkuştina Dersim	Rıza Çolpan	80.000

SİPARİŞLERİNİZ İÇİN ADRES VE TELEFONLARIMIZ

Atatürk Bulvarı Emlak Bank. Apt No: 146/28
Aksaray / İstanbul

Tel: 513 23 56 - 513 63 25 Fax: 513 87 36

DENG YAYINLARI